

واریق

شانزده ساله

مجله فرهنگی فارسی و ترکی

سال شانزدهم

اون آلتی یاشیندا

تور کجه و فارسجا فرهنگی مجموعه

اون آلتینجی ایل

شماره امتیاز ۸۵۳۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:

دکتر جواد هیئت

قیمت: ۱۳۰ تومان

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

- ۱- آذربایجان خلقی دیلی نین مین ایللیک سؤز خزینه سی «دیوان لغات اترك» ۲
- ۲- فضولی نین ادبی شخصیتی : دوكتور جواد هیئت ۱۳
- ۳- محمد فضولی نین فارس شعرینده صنعتکار لیق خصوصیتلری : پروفور غ، بیگلرلی ۲۷
- ۴- تأثیر شاعران ایرانی در شعر فضولی : دکتر جلیل تجلیل ۲۸
- ۵- چاغداش آذربایجان : وارلیق ۵۲
- ۶- آی قافازین قارامان ائللری : مهندس حسین علمی ۵۳
- ۷- تکرار تاریخ در شمال قفقاز : « « « ۵۴
- ۸- زبان ترکی و ترک زبانان ایرانی : غلامرضا قوشچی ۶۹
- ۹- استاد حمید نطنقی دن تجلیل . ج. هیئت ۸۰
- ۱۰- آذربانی بوغدا یا قاتان دگیلم : م.م. ناظرشرفخانه ای ۸۱
- ۱۱- پشی چیخان کتابلار : عزیز محسنی ۸۲
- ۱۲- عاشیق صنعتی نین گنتیک قایناقلاری : دوكتور محرم قاسمیلی . یازیمیز اکوچور دن : ۹۶
د. ابراهیم پور
- ۱۳- آهونه فورملاری ۱۰۹
- ۱۴- نامه بیسیجان تبریزی به مجمع نمایندگان آذربایجان ۱۱۰
- ۱۵- بیزه کلن مکتوبلار : ح.م. ساوالان - محمد رضا هیئت ۱۱۱
- ۱۶- باکیدا ایران اسلام حکومتی و ایرانی حکیم لردن تجلیل اولوندو. ۱۱۷
- ۱۷- آذربایجانین خلقی شاعیری دوكتور لیلی خزری نین ۷۰ ایللیگی مناسبتیه
وقار احمد کؤچور دن : ح.م. ساوالان. ۱۲۰
- ۱۸- اطلاعیه سازمان تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی ۱۲۶
- ۱۹- آنکارادا فضولی قورولتایی ۱۲۷
- ۲۰- ادبی خیر لر : ح.م. ساوالان - سن. راشدی ۱۲۸
- ۲۱- حق ملگی (شعر) یعقوب شیرویه نسب ۱۳۲
- ۲۲- یانلیش بیرادعا : وارلیق ۱۳۳
- ۲۳- شهید لر : بختیار و اها یزاده (قائلی یا نواد مناسبتی ایله) ۱۳۵

۱۳۶

۲۲- آجی بیرخبر : وارلیق

۱۳۷

۲۵- کوشکی بالابان : هلال ناصری ، م. ع فرزانه

۱۳۹

۲۶- یارمه جمالییم یوخ : ح. م. سادالان

۱۴۰

۲۷- نامه ع. عیادی به ریاست صدا و سیما

۱۴۳

۲۸- نامه اعتراض آمیز جمعی از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به صدا و سیما

۱۴۵

۲۹- ائللین کسکین دلیلی شاعیر فضولی : آذربایجان ندرانی

۱۴۶

۳۰- قهرمان ائل - لطیف حسنی (آراز)

توجه

۱- اداره مجله در حک و اصلاح و حذف مقالات وارده مختار است.

۲- مقالات وارده هرگز برگشت داده نمیشود.

۳- هرگونه مسئولیت مقالاتیکه با امضای نویسندگان در مجله چاپ میشود مربوط به خود نویسندگان است و چاپ آنها الزاماً دلیل تأیید اداره مجله نیست.

وارلیق

فضولی نین وصف حالی :

دوست بی پروا : فلک بی رحم ، دؤران بی سکون ،

درد جوخ ، همدرد یوخ ، دشمن قوی ، طالع زبون.

سایه اومید زائل ، آفتاب شوق گرم :

رتبه ادبار عالی ، پایه تدبیردون.

هقل دون همت ، صدای طعنه یئر - یتردن بلد

بخت کم شفقت ، بلای عشق گون - گوندن فزون

من غریب ملک ، راه وصل پر تشویش و مکر ،

من حریف ساده لوح و دهر پر نقش و فسون

هر سهی قد جلوه سی پیر سیل طوفان بلا ،

هر هلال ابرو قاشی ، بپر سرخط مشق و جنون.

یئل ده برنگ لاله تک ، تمکین دانش بی ثبات

صودا عکس سرو تک ، تاثیر دلدات وازگون

سرحد مطلوب پر محنت طریق امتحان ،

منزل مقصود پر آسیب راه آزمون .

شاهد مقصد ، نوای جنگ تک پرده نشین ،

ساغر عشرت ، حباب صاف صهبا تک نگون.

تفرقه حاصله طریق ملک جمعیت مخوف ،

آه بیلیم تئبله بیم ؟ یوخ بیروفاق رهنمون.

چهره زردین فضولی نین ، توتوب دور اشک آل

گؤر اوتا ، نه رنگلر گنجیمیش سپهر نیلگون.

وارلیق

فصلنامه فرهنگی فارسی و ترکی
تورکجه - فارسجا فرهنگی.درگی

۹۴ ۱۳۷۳ - شمسی

۱۶- جی ایل پائیز سایبسی

دوقتور حمیدنطقى
آدینبورگ اونیورسیتتهسی
اسلام و اورتا شرق مطالعاتی بؤلومو

© آذربایجان خلقی نین مین ایلیک سؤز خزیه سی دیوان لغات الترك و آذربایجان خلق دیلیلنده کی مشترک کلمه و تعبیرلردن مثاللار

"دیوان لغات الترك" ی تدقیق ائده رکن آذربایجان خلق دیلیلنده
ایشله دیلن و لاکین تورکیه تورکجه سی یازی دیلیلنده گنجه مین بعضی
کلمه و تعبیرلره راست گلدیم. بو تصادوفدن جرات آلاق، بو مقصدله
باشدان باشلاپ اراق کاشغرلی نین بؤیوک اثرینی گوزده ن گنجه ردیسم
آشاغی - یوخاری اوچ یوزه قدر بو نوعدن کلمه و تعبیر قیسم
ائتدیم. ایندی "دیوان لغات الترك" دن بیر نجه مثال و اونلاریسن
تداعی ائتدیگی آذربایجان خلق دیلیلنده جاری اولان کلمه لردن ترتیب
ائتدیگیم قیسا بیر فهرستی سونماغی مناسب گوروره م:

آبا: "دیوان" دا اوغوزجا آنا (۸۶-۱) دئییه آجیخانمیشدیسم.
آذربایجاندا عموماً عینی معنا اوچون آبا / آباچی کلمه لری ایشله -
دیلیلر.

آشونماق: "دیوان" دا بو کلمه اوچون ایضاحات بئله دیسم: " اول

من دین آشوندی" (اؤ منی گنجدی) (۲۰۲-۱)، "آرپاسیز آت آشونماز":
آرپاسیز آت قاچماز (قاباغا وورماز)، یوخوشو آشماز (۱۲۳-۱).
آشنو: اؤنجه، اول (۱۲۰-۱) آذربایجاندا هر کسین بیلدیگی بیر
تعبیر وار: "آشینا آشینا چیخدی اوجاق باشینا" بئلهجه تعبیرین
ده معنیسی آیدین اولور.

آوا: "دیوان" ا گۆره: اینجیمهگی بیلدیرن بیر ادا تدبیر. عربلرین
"واویل" سۆزلری کیمی. انسان بیر شئدن آجینیرسا "آوا، آوا" دئیهر.
آذربایجان دا "آوا" حیرت و تعجب افاده ائدهر.

اتله نمک: "ییکلی یا زین آتلا نور
اؤتلاب آنین اتله نور
بک لر سمۆز آتلا نور
سئونوب اؤگۆر ایسریشور"

"ایلخی باهار دا آت حالینه گلیر / اوتلای اراق ائله نیر / بک لر
سمیز (اتلی) آتا مینهر / سئوینه رهک جفت لر بیر- بیرینی دیشلر لر"
(۲۸۵-۱) بیزده ده عینا "اتله نمک ایشلهک دیر.

ارک: حاکم اولماق، سۆزونو گنجیرمک (۴۳-۱) آذربایجاندا دا بونا
بنزهین معنا لاردا ایشله دیلیر: "ارکیم وار": سۆزوم گنجیر، خاطیریم
ساییلیر... کیمی تعبیرلرده اولدوغو کیمی.

ال قوش: بیزده ال قوشو.

انلیک: خانیملارین یا ناقلارینا سۆردوگو قیرمیزی بویا (۱۱۵-۱) آذ-
ربایجاندا دا: انلیک.

اوپرماق: "گین تون اوپرما س" گین = گئنیش، تون = دون (لباس
پالتار) "گئنیش پالتار اپری مز" (۳۵۹-۳) گۆرولدوگو کیمی اوپر-
اما ز بیزده اپری مز اولوبدور.

اودوق: اویانیق (۱۰۶۳) بیزده د- نین ی- یه تبدیلی ایله:
اویاق.

اؤجه شمهک: یاریشماق "اول منی بیرله اؤجه شدی" و او منیمله
بیر شئی ده یاریشدی (۶۱-۱) آذربایجاندا اؤجه شمهک بیر آز فرقلی
معنادا ایشله کدیر.

اوخشادماق: "اول منی آتاما اوخشادی"، "او منی آتاما بنزه تدی"
(۲۶۲-۱) آذربایجاندا دا بنزه تمکله برابر اوخشاتماق دئییریک.

اُوراغوت : عورت (۱۳۸-۱) آذربايجاندا = آرواد
اؤزمك : "اول ييباؤزدى" او ايپى كسدى (۱۶۰-۱) بيزده : اؤزمك ،
قۇپارتماق .

اۆشكورت مك : " اول ايتىگ گه يىگه اۆشكوروو " ، " كۆپه گىنى گه يىپه
قىشقيرددى (توركيه تووكجه سينده) (۲۲۸-۱) آذربايجان توركجه سى
نده : كۆشكورت مك .

اووون ماق : " اول اليگين اوووتدو " او (بىس بىر خىب يا حادشه و
يا آغرى اوزوندن) اللرىنى اوغۇشوردو (۲۹۲-۱) . بيزده اوغوشدورماق
يئرينه باووشدورماق .

اؤگى : " اؤگى آتا " توركيه توركجه سينده اووئى آتا " بيزده ايسه
عينا : " اؤگى .

بالا : (توركيه تووكجه سى ايله) : قوش " يا وروسو " حثيوانلاردا ن
بىرتنجى اولانلارين و اولمايانلارين " يا وروۇلارينا " دا بئئهدئيلير .
(۲۴۲-۳) . بيزده " بالا " عىنى معنا دا هېركسىن بىلدىكى ايشلهك بىر
كلمه دير .

باشغان : اللى " رطل " دن يۆز " رطله " قدهر اولان بالىق ، اولوسون
بؤيوگو بۇنا بنزه ديلهرگ " بۇدون باشغانى " دئيلير كى " اولوسون
(ملتين) باشغانى " دئمه كدير (۴۰۸-۱) " رئيس القوم " ، " كبير القوم "
(۲۲۰-) اليازماسى نسخه ده) . آستارا دا ائشيتديگيم بىر ناغىلدا
" باشغان " ايلانلار پادشاهى نين عنوانى ايدى و ياخىنلاشديغىنى بئله
اعلان ائدر ديلر : " ايلان قاچ باشغان گلدى " !

بركيت مك : بركيتمك " اول ايشيق بكىتدى " او ايشى محكم لشدىردى .
لصلى دؤگونو محكم لشدىر مكدن گلئيشدير (۳۰۹-۳) " اول بركىتدى
نهى " ، او بىر شئى بركىتدى (۳۴۰-۲) بيزده ده : بركىتمك بعضيلرى
" بركدن " يئرينه " بكدن " ده دئيلير .

بله مك : " اول كيچين بلهدى " ، او اوشاغى بئشىگه ياتىردى بئشىگه
يا غلادى بيزده عينا " بله مك .

بۇ : بخار (استانبول شيوه سيله : بۇغو (۲۰۶-۳) بيزده : بۇغ .
بۇك : آشىغين اويوندا معين شكيله كلمه سى (۱۳۰-۳) بيسسزده
" جيگ گىندن بۇك كۆنه " تعبيرى وار يعنى " بۆتون جزئيا تيله " . آشىق
اويونوندا دا ايشله كدير .

بۆرچك : انسانين كاكىلى، آتتین (تورکيه تورکجه سيله) " پرچمی" (۴۷۶)

- (۱) بیزده : بیرچک .

بیلدیر: گئچن ایل (۴۵۶-۱) بیزده : بیلدیر .

تارتماق: " اول ییپ تارتدی" او ایپ چکدی (۳۲۶-۳) بیزده دار - تماق .

تاغار: داغارجیق (۴۱۱-۱) بیزده: تاغار .

تاغلتماق: " اول آتین تاغلتماق" او آتین داغلتماق " فارسـلار بو کلمه نی تورکلردن آلراق " داغ" دئییه ایشله دیرلر نجه کی بونلار " قلم" دئمک، اولان " دز" کلمه سینی ده تورکلردن آلمیشلار دیر . " تیز یئر" تورکلرده ابکا یئر دئمک دیر " (۳۴۴-۲) .

تام : دیوار " ۱۱۷-۳) بیزده ده " دام دیوار" تکرارلانما سی کیمی .

تانماق: اول آلیمنی تاندی" او، آلاجاغینی انکار ائتدی (۱۸۹-۳)

بیزده : دانماق .

تاوارساق: " اول ار اول تاوارساق" او آدام مال شتوره (۲۶۰-۲) .

بیزده: تامارزی: (تاوارساق - تابارساق - تامارساق) .

تاوۇش: " دۇيغو حرکت - حس ... " (۱۶۵-۳) بو کلمه بیزده کسى "تۇوۇشمک" / "تۇيۇشمک" / " تۇوشومک" کلمه سینی تداعی ائدیر .

تایاق: دایاق ، دایانا جاق" (۱۶۶-۳) بیزده ده بو کلمه ایشلمه ک

دیر .

تپیک: (تورکيه تورکجه سيله) تپمه " اول قولین تپیک تپدی" او

بنده سینه - کوله سینه - بیر تپیک ووردو (۳۸۶-۱) بیزده ده: تپیک .

تک: بنزه تمه کلمه سی . بیزده : تک ، تکی ، تکین

تمه ن: چوالدوز بیزده : تبه نه .

تنک / دنگ : اقران ، موازنه لی . . . بیزده : تن (دوست دوستا تنن

گره ک) .

تۇش : کوكسون باشی (۱۲۵-۳) بیزده : دۇش .

توقیتماق: " او قاپو توقیتدی" او قاپینی وۇردو ووردو (۳۸-۳) بیزده

بو کلمه توخماق ، قاپی توخماغینی تداعی ائدیر .

تۇگی: داری نین قابینی چیخاریلدیقدان سونرا قالان ایچی (۲۲۹-۳)

بیزده چلتیگین قابینی چیخاریلینجا دۇگو / دۇگی دئیلیر .

تۆله ک: " تۆله ک ییلخی) توکلرین ، قیش تۆکونو تۆکن حیوان (۴۱۲-۱)

بیزده تۆلەك (ایلانین دری دگیشمهسی).
تۆم: "اؤلۆك یۆزی تۆملوغ" اؤلۆ اۆزۆ سۆیوق... (۴۶۳-۱) بیزده
تۆماق (قورور کیمی حرکتسیز قالماق).
تەولۆکلەنمک: "ار تەولۆکلەندی" آدام اۆزۆنۆ حیلەکارلاردان سا
یدی. (۲۷۷-۲) بیزده بومعنانی تداعی ائدەن
تۆولاماق/ تۆولانماق شکل باخیمیندان دا یاخینلیق گۆستەریر.
تیرسەك: گۆز قاپقلاریندا چیخان آرپا جیق (۴۲۴-۳) بیزده: ایست
دیرسەگی.

تیرەشمک: چکیشمک (۹۵-۲) بیزده: دیرەشمک.
تیکو: "یاقنین (یادین) یۇغلوق (یاغلی) تیکوسیندن (تیکەسیندن)
اۆزۆنۆ قانلیق (قانلی) یودروق (یوروق) ییگ (ییشی)". بیزده: تیکە
(بیر تیکە چۆرەگ).
چابماق: "ار آتین چاپیندی" آدام آتینی قامچیلادی" (۱۴۹-۲) بیز
دە: آتی چاپیدیدی.
چال: "چال قویو" آلاجا رنکلی قویون (۵۱۳ الیا ماسی). بیزده قیر
ساققالی یا چال ساققال دا دئییرلر.
چرلەنمک: "ار اۆزی چرلەندی" آدام خستەلندی... (۲۴۴-۲) بیز
دە چرلەنمک عموماً آتین ترلەییب، اۆشویوب خستەلنمەسیدیر.
چریک: ساواش صفی، محاربه دە سیرا، ردیف، آلپ چریکدە، بیلگە
تیریكدە "ایکید حرب نظامیندا، بیلگیلی عقلی آدام درنەكدە (۳۶۸-
۱) بیزدە جرگە سۆزۆ بو معنا دا دیر.
چوبارتماق: اۆغری اریک چوبارتدی" (تورکیە تورکجەسیلە) "خیرسیز
آدامین مالینی سۆیدۆ" (۲۴۹-۳) بیزدە خلق دیلیندە دە عینی معنا
دا: چوبورتماق.

چودین: بیزدە "چودان" تۆکمە دیر دئمکدیر.
چۆغراتماق: "اؤل آشیچ چۆغراتدی" (تورکیە تورکجەسیلە عینا):
"او تنجەرەیی (قازانی) قایناتدی... بو تنجەرەدە سۆیۆن آزلیفی،
باھاراتین (ادویەنین)، دانەلرین چۆخلوغو اۆزۆندۆن اولان قاینما
دیر (۴-۳۳۳-۲) بو کلمە بیزدە کوچەلردە پشیریلین، و چیفیترما
دئیە بیلینن یئمەگین آدینی تداعی ائدیر.
چۆغی: سلی، کۆیلۆ، آرغولار چ حرفین مکسور، باشقا تورکلر مضموم
سۆیلرلر (۲۲۵-۳) بیزدە چۆو "چۆو سالماق" سس کۆی چیاخارماق.

چۆلۆكدى / چۆلۆكدى: آدامىن قىلىنى پرىشانلاشدى. بىزىدە چۆلىنىمك
ولگىرد سوسرى و جىب كىسنى دىمكىدىر .
چۆمىك: " ار چۆمدى سوودا " آدام سويا دالدى (۴۰۱-۱). بىزىدە:
عئىنى معنادا: چۆمماق.

دەدە / ددە: آتا (۲۲۰-۳) بىزىدە دە: ددە
ساق: عقل، "سندە ساق يوق" سندە عقل يوخ (۱۵۳-۳). بىزىدە ساغ.
"سە سۇللو" تەبىرىندىن "قصورسوز"، "عەب سىز" معناسى قىد ائدىلر.
ساقىرغو: كىنە (۴۸۹-۱). بىزىدە ساقىغقا / ساقىرغا .
سانىماق: " ساسىدى نىك " شى قوڭودو (۲۶۵-۳). بىزىدە عئىنى
معنادا عئىنى سۇز ايشلەكلدىر .

سان: سايى، ساي " قوۋى سانىنىڭچە؟ " قۇيونون سايى حسابى نەدىبىر؟
بىزىدە " قۇشون سان گۇرمىك " تەبىرى وار. "اىستەر ايسەن سانا گل"
بىر اۇشاق اۇيونوندا: گۇنلون اىستەبىرسە ساي ا دىمكىدىر .
سانجىلماق: توركىيە توركجەسىندە ساپلانماق دىر. "ارقا بىچماق
سانجىلدى" (۲۳۱-۲) بىزىدە عىنا" سانجىلدى: (آداما بىچاق سانجىلدى).
ساو: ضرب المثل، حكايە، مکتوب و رسالە، سۇز و خبر (۱۵۴-۳). بو
كىنمە بىزىم " سۇزسوز ساوسىز " تەبىرىندە ايشلەنىلمكەدەدىر .

سۇرماق: توركىيە توركجەسىندە كىچمە مەسىنە رىغما" بىز دە چىوخ
ايشلەكلدىر. "گىنج سۇد سۇردى" اوشاق سود امدى (۱۸۱-۳).
سۇروغ: سۇروشا، اىتمىش بىر شىنى اختارماق " سوروغ قىلدى"
ايتەن شىنى اختاردى (۳۴۷-۱) بىزىدە: سۇراغ (فارسجايا سۇراغ
شكىلىندە كىچمىشدىر).

سۇنگ: بىر آدامىن اۇشاغى، اولادى، (۳۵۷-۳). بىزىدە: سون "سونسوز"
و اوشاقسىز، اوشاغى اولمايان معناسىندا ايشلەدەنلر چوخدور .
سەنەك: سۇ اىچىلن كوزە، آغاچدان اۇيولان سۇ قابى " (۳۶۷-۳) بىز
دە: سەھەنك / سەھەنك.

سىرىماق: "اۋل كىدىز سىرىدى" او كىچدىسى سىخ تىكىش ايله تىكىدى.
(۲۶۲-۳). بىزىدە سىرىماق و سىرىق (سىرىق چىمك) تەبىرىندە .
سىنماق: " اول آنى سىنادى" او، اونو امتحان ائتدى (۲۷۳-۳). بىز
دە: سىنماق (صمد وورغون: سىنما مىشام دوستو يارى).
شىن: " گۇك شىن " گۇرىنگدە اولان بىر شى (۴۳۸-۱). بىزىدە دە :
- شىن (مثال : قرەشىن / قاراشىن، سارى شىن ...).

قاچان: نه واخت؟ (۴۰۳-۱) بیزده: هاچان؟
قادیتماق: "ار باریر اشوکه ن قادیتهی" آلام گئدرکن دوندو (۳۰۴-۲). بیزده: قاییتماق.

قاراباش: گۆله لره (اسیرلره) وئریلن بیر آددیر، ارکه یه وقادینا سؤیله نیر... (۲۲۲-۳). آذربایجاندا خدمتکارا قاراواش دئییلیردی.
قاراچی: قاپیلاری دولانان دیلنجی، (۴۴۵-۱) بیزده گولیلره قره چی /قاراچی دئییلیردی.

قاری: یاغلی اولان هر هانسی بیر شیئی (۲۲۲-۳). بیزده قاری یاغلی قادین دئمکدیر، بیزده "الیریم قاریدی" تعبیری وار، یعنی الیریمین دریسی (اکثر سؤیله چوخ تماشیدان) بؤرؤشودو.

قازانغوقو: "بیپ قازانغوقو بولدی". ایپ آچیلما یا جاق درجه ده چوخ قاریشدی، (۳۸۸-۳). بو کلمه فارسجادا "قزن قلف" (تورکیه تورکلری نین قویجا دیدیکلری) کلمه سینین تداعی ائتدیریر.

قاش: "کیمین بیله قاش بولسا یاشین یا قماز" دئییلر، کیمین یانیندا قاش اولورسا اونو ایلدیریم (یاشین) یاندیرماز (۲۲-۳). بیزده عئینا قاش دئییلر.

قالاتماق: "اول آنگار امت قالاتدی" او، اونا ات قوروتدوردو. (۳۴۸-۲). بیزده قورودولموش میوه نوعی: اریک قاقی/ قاقی، کیمی.

قالماق: تورکیه تورکجه سینده ایشله کدا ولما ماسینا رغما" بیزده چوخ ایشله کدیر. "اول دونوق قالاتدی" اول لباسی صندوقه (ماندینفا) قویدوردو. (۳۱۰-۲) بیزده اوست اوسته بییغماق: مثال: دشنه منیم شاعیر اوغلوم شهریار/ بیر عؤموردور غم اوستونه غم قالار.

قوتولماق: "ار انکه کتین قوتولدی": آدام امکن، زحمتدن، قورتو-لدو، بو کلمه اوچون ایکی نظر وار: قورتولدی کلمه سی بونون اصلی اولابیلر، ایکینجی "قوت بولدی" (نجات تاپدی) سوزوندن آلینمییش گورونور (۱۲۲-۲). بیزده: قوتولماق دا ایشله کدیر.

قورتوشماق: "اوغلان قورتوشدو" اوشاقلار اوینا دیلار سئویندیلر (۱۶-۲). بیزده: قووووشماق.

قورقوجین: اوغوزلار بو کلمه نین بیر قسم حرفلرینی آتاراق "قورقوجین" شون دئییلر. (۳-۵۱۲-۱). بیزده: قورقوشون.
قوروت: کشک (۳۵۷-۱). بیزده ده عئینا "قورودو.

قورۇغ: = قورونان و گوزەتيلن هر يئره قورۇغ / قورو دئىيلير .
(۱۲۶-۳) .بىزده : قورۇغ دئىيلير . خاص مراسيم اوچون مثلا " حمام
قورۇغ ائدليليردى .

قوش: هر هانكى بير شئيين جفتى (۱۲۶-۳) .بىزده قوشا بلزبىر و
جفت معنا سيندا دىر . " قوشا خالىي " كىمى .

قونشى: تووكيه توركچه سينده : قومشو (۴۳۵-۱) .بىزده عئينا " قونشو
/ قونشى .

قىغ : تورپاغى قارىتماق اوچون ايشله ديلن گوبره (۱۲۹-۳) . " اول
بىزيم قىغلاتدى " (۴۳۷ اليا زماسى) .بىزده : قىغ (تزهك) دئىيلير .

كز: سود و اون كىمى شئيلردن قازان دىيىننده ياپيشىپ قالان
پارچالارى كى قازىلىپ آلىنىر ، (۳۲۷-۱) .بىزده بو سوز قازماق
اولموشدور .

ككره : ده وه لر يىن بىئىدىكى آجى بير اوت ، (۴۲۲-۱) .بىزده ده ائله
دىر . مجازى معنا دا " ككيره كولو " آجى سوزلر سويله مك عادت يىنـده
اولانلارا وئريلن لقب دىر .

كند : اوغوزلارلا اوغوزلارلا اويا نلارا كوره : (كوى / فارسجا " دهكده ")
توركلرين بويوك بير قىسمىنا كوره : " شهر " . . . بئله جه سمىز كند دئىيلو
بويوك اولدوغوندا ن بيله دئىيلمىشدىر . فارسجا دا سمرقند دئىيلير ،
(۳۴۴-۱) .بىزده اوغوزلار كىمى كندى " دهكده " معنا سينا ايشله دىرىك .
كندوك : كوپ كىمى تورپاقدان قايريلان بويوكجه بير قابدىر . ايجه
رېسىنه اون و اونا بنزه ر شئيلر قوبولور ، (۴۸۰-۱) .بىز بونا كندى
دئىيرىك ، بوغدا كندىسى " كىمى .

كنگه شمك : " اول مانقا كنگه شدى " . او منىمله مشاوره ائتدى (۳۹۴-
۳) . اردبيل حوالى سينده گه بيشمك بو معنا دا دىر . فارسجا نى خالىسى -
لشديرنلدىن بير قىسمى بو كلمه نىن فارسجا تصور و ايله مجلس شرواى
ملى يىرىنه " كنگاشتان " دئىيردىلر . وضعيت بللى اولونجا بو كلمه ،
ايشله دىلنمز اولدو .

كو : سس ، آواز (۲۱۲-۳) . بىز ده : كوى " سس كوى " كىمى .
كوبى : " اول تون كوبىدى " . او پالتارى سيخ تىكىشله تىكىدى (۲۵۷ -
۳) . بو سوز كوپه (حاشيه) سوزونو تدا عى ائتدىرير .
كوزن گو : آيتا (۳۷۹-۳) بىزده : كوزگو .

كۇغ: شعرىن اولچوسو "بو بىر نا كۇغ اوزره اول؟": "بو شعرىن اولچوسو نه اوزره دىر؟" (۱۳۱-۳). بىزده "كوك" موسىقى ده "پردە" معنا سىندا دىر. "سازى كوكله مك" (آقوزد ائتمك) كىمى.

كولومسىنمك: "ار كولومسىندى" آدام گولر گوروندو (۳۵۹-۲) بىز ده: كولومسىنمك .

كۇمچ: كوله سۇخولاراق پىشىرىلەن چۆرەك (۴۶۰-۱) بىزده كۇماچ بىر نوع چۆرەك .

كۆن اورتو: ناھار واغتى (۱۲۴-۱) بىزده گۆن اورتا .
كۆنى: گونى فارسلاز "ھو" دىيىرلر، توركيه توركجه سىنده ايسه قوما دىر .

كەورەتمك: "اول آنىن كۆجىن كەورەتدى" او اۇنون قوتىنى سىت - لاشدىردى. (۳۲۴-۲) بىزده كى Key دىيىلر. (آيا غىم كىلەلدى) كىمى .
كىچىك: بىزده ده عىنا "كىچىك، توركيه توركجه سىنده كلمه كوچوك حالىنا گلەمىشىدەر، حالبوكى كوچوك شكلى بىزده ايت با لىسنا اطلاق ايدىلەر .

كىچىن مك: "اوراغوت كىچىندى"، قادين فاحشه اولدو، گىچىشىدى .
بوندان آليناراق "گىچىنمه" دىيىلر كى، قاشىنما، گىچىشمە دشمكىدەر (۱۵۶-۲) بىزده ده گىچىشمك / گىچىنمك دىيىرلر: "بىر آجىيانىندا بىر ده گىچىشىندە اوزونو ساخلا" مىثالى كىمى .

كىرشن: بىزده كىرشان، توركيه توركجه سىنده: اوستوبەچ .
لاچىن: شاهىن، اىگىد آداما دا لاجىن دىيىرلر .
مونچوق: بىزده مىنجىق .

ياپماق: "ايتلار اوتمك ياپدى": قادين تىندىرە چۆرەك ياپىشىدىرى (۵۷-۳) بىزده ياپماق: چۆرەك ياپماق، مجازى معنا دا بىرىسىنى — بىرىسى ايله جنسى مناسبتى نه اشارت و شايەسى مقامىندا ايتلەمە دىلەر .

يارپوز: ايلان بىەن بىر حيوان، بىزده بىر بىتكى (نبات) آدى دىر .
ياسىلاما ق: "اول سۇزون ياسىلادى" او سۇزونو صراحت لە سۇيلەدى ، (۳۲۸-۳) بو كلمە بىزده "سۇزونو ياسالادى" تەبىرىنى تدا عسى ائدىر .

ياغوق: ياخىن (۲۹-۳) بىزده ده "يا وۇقلمو" نشانلىن دشمك دىر .

يا نچيلماق: " قاغۇق يا نچيلدى": قوۋون ازىلدى" (۱۰۷-۳). بىزىدە
بىشنجىلمك .

يا نكشاق: گەۋەزە آدام (۳۸۴-۳) بىزىدە: يا نشاق .
يا ولاق: " ائدگو يا ولاق": ياخشى پىس، (۴۳۳-۱). بو بىزە ياوا
سوزونو تداعى ائتديرير .

يا و قالماق: " سوو يا و قالدى" سو اىستىلندى، قىزدى (۱۰۸-۳). بو
سوز بىر آز معنا او زاقلىغينا رغما " يى خالماق" سوزونو خا طيره
گتيرير .

يوبا نماق: " ار ايشتىن يوباندى" آدام ايشدن چكىندى (۸۳-۳). بىز
دە يوبانماق گئچكىمك دئمكىدیر. توركيه توركجه سينده بو كلمه يىوخ
دور .

يۇغا: بىر نوع چۆرە كدير (۴۲۲-۱). بىزىدە: يۇخا .
يۇگورتىمك: " اول اونو يۇگورتدى": او اونو قاچدىردى. بىزىدە يو -
گورتىمك سوزو ايشلە كدير و اوشاقلارى يىترىتمك اوچون بىر آلتسه لاه
يۇگورەك دئىيرلر .

يۇلىگۇ: ساچ كسن اوسترا بونا اوغوزلار " كەرەي" دئىيرلر . (۳۱۷۰*۳)
بىزىدە اولگوچ .

يىتمك: اوغوزلار و قىپچاقلار كلمە نىن باشىنداكى " ي " حرفىنى
" ج" يە تەدىل ائدرلر: " اول منى جئتىدى" او منە يىتىشىدى (۳۱۴-۲)
بىزىدە: " چاتماق" ذكر اولونان توضيحه گۆرە اصلى يىتمك اولسا
گرەك .

يىزى مگ: " ات يىزى دى" ات قوغودو. هرھانسى بىر شى پىس قوغا -
رسا بىلە دئىيرلر، (۳۸۶-۳). بىزىدە ابيدى (ايبىمك / ايبىلەنمك) .

○ فضولی نین ادبی شخصیتی

یا زان: دو قوتورجوا دهیئت

ملاحمد فضولی دونیا ادبیاتیندا نادر سیمالاردان دیر، اونون آدی نظامی، سعدی، حافظ، مولوی، نواشی، دانته، شکسپیر، پوشکین، گیمی تا نینیمیش و ابدیلمیش شعر اوستا دلاریله بیرسیرادا گلیر.

اوشرقین و اسلامین اوچ بویوک دیلینده (عزبجه، فارسجا، تورکجه) صنعت اینجیلری یاراتمیش و اوزو ساغ کن بوتون یاخین شرقده و اورتسا آسیادا مشهور اولوب میلیونلارلا انسانلارین محبتینی قازانمیشدیر. فضولی آنا دیلی اولان آذری تورکجه سینده (ترکی) یازدیغی اثرلرله آذربایجان کلاسیک بدیعی دیلینی ان یوکسک زیروه یه قالدیرمیشدیر. مشهور انگلیس شرقشناس و تورکولوژیستی گیب فضولی نی شعرده شرقده پارلایان گونشه بنزه تمیشدیر. فواد کؤپرولویه گوره فضولی ادبی تاثیر نین داوامی و گئنیشلیگی اعتباریله اولدوغو قدهر شعرلری نین بدیعی قیمتی باخیمیندا ان دا ان بویوک تورک شاعیری سایلا بیلرک مستثنا بیر شخصیت دیر.

فضولی عالیم بیر شاعیر اولوب گئنیش آنسیکلوپدیک بیلگه صاحب اولموشدور. او چوخ جهتلی یارادیجیلیغا مالیک درین حیسلی متفکر

بیر شاعیر دیر. او عینی زاماندا عشق و اضطراب شاعیری دیر. دوغوشدان شاعیر یارادیلان فضولی رومان‌تیک بیر دؤره ده. بغداد- کربلا کیمی مستثنا بیر بؤلکه ده بیئتیشیب یاشامیش دیر.

بغداد- کربلا اسلام عالمینین ان بؤیوک کولتور- مدنیت مرکزی اولموش، عینی زاماندا بۇ شهرلر تاریخین ان فجیع حادثه لرینه ده شاهد اولموشلار. کربلا تورپاغی مظلوملارین قانيله قاریشمیش، کربلا فاجعه سینه صحنه اولموشدور.

فضولی بۇ غم و محنت بیئتیشکینده مشقت سؤدوايله بسله نیب و الم له دولو هوا سیندان نفس آلمیشدیر.

شاعیر بئله بیر محیطده ان چتین یاشاییش شرطلری ایچینده بویو- موش، علم، ادبیات دا درین بیلگی و یوکسک عرفان و انسانلیق سویه سینه چاتمیشدیر. بۇ سببله تذکره جیلر اوندان "مولانا فضولی" آدیله بحث ائتمیشلر. فضولی نین چاغداش و همشهریسی اولان عهدی اونون عالیم، فاضل، خوش طبیعتلی و صحبتی شیرین بیر انسان اولدوغو نو، اوچ دیلده شعر یازدیغینی، عروض و قافیه علمینده و معنای سؤیله مکده اوستاد اولدوغونو نثرینین بدیع، جعلی، عینی زاماندا آخجی اولوب هر کس طرفیندن بیه نیلدیگینی یازمیشدیر. سونرا شعری باره ده بئله یازیر: گفتاری نوائی آئین، نوائی طرزینه قریب بیر طرز دلفریب و اولوب عجیبی واردیر. طرزینده مبدع و طریقیپنده مؤخرع دیر. (عهدی و لطیفی تذکره لری)

فضولی نین ادبی شخصیتی باره لنینده اثرلری نین تدقیقی گؤستریر کی ادبی شخصیتی نین تشکلونده ان چوخ بؤیوک ایران شاعیرلری نین تاثیرینی آرا ما ق داها دوغرودور. مثنوی لری نده نظامی، جامی و هاتفی ایله غزل لری نده و قصیده لری نده ده سلمان ساوجی و جامی ایله اوزاق - یاغین بعضی علاقه لر بولماق قابلدیر. لاکین بۇ بؤیوک شاعیر تورلو الهام منبع لری نین آلدیغی مختلف عنصرلاری اوز شخصیتی ایله مزج ائده رک تما میله خصوصی و شخصی اولیله صنعت اثرلری یاراتمیش دیر کی بونلار ساده جه کندی (اؤز) اثرلری دیر و کندیسینین شخصی دامغاسینی داشیماقتا دیر. (فواد کؤپرولو).

بونونلا برابر فضولی تورک دیللی شاعیرلردن نسیمی، حبیبی، ختائی (آذری)، نجاتی، نظامی، خیالی (عثمانلی) و خصوصیله جغتای شاعیری

امیرعلیشیر نوائی دن ده متأثر اولموشدور .

فضولی بیر عشق شاعیری اولماقلا یاناشی، حُزن و الم عاشقی دیر .
شعرلرینده کی تملر عشق، اضطراب، رندلیک و فلسفی موضوعلاردیر . بو
تملر شعور و اسلامی اینام و بعضاً تصوف و وحدت وجود تفکورو ایله
قایناشمیش دُورومدادیر .

فضولی نین شعرلرینده دویغو، دوشونجه و موسیقی یوکسک صنعتکارلیقلا
بیرلشمیشدیر .

لیریک بیر حُزن، فراغت و توکل، صمیمیلیک و درینلیک کیمی بیر چوخ
وصف لرله تمایز ائدن بو عشق، اونون رُحوندا قوتله یاشامیش و
اثرلرینی یاشا تمشیدیر. اونا گؤره ده. حسلرینی افاده ائدرکن
صفتینی و صمیمیلیگینی محافظه ائدن بؤیوک شاعیریمیز، قصیده لرینده
سونسوز کلمه و فیکر اویونجاقلارینا ساپلانیب قالیر و ایلاهی صنعت
کارین بیئرینه چوخ ماهر بیر فیکر و صنعت ایشچی سی قارشیمی —
چیخیر. (فواد کوپرولو - اسلام انسیکلوپدیاسی).

فضولی ده کی عشق بشری سوته دن باشلایب ایلاهی عشق مرتبه سینده یوکسل
میشدیر. دیوان شاعیرلرینین هنج بیرینده ایلاهی و ایلاهیشدیرلیمیش
عشق فضولی ده کی سوته یه چیخما میشدیر .
او مجازی عشقی حقیقی عشقه چاتان بیر مرحله ساییر و حقیقی عشقی
کائناتین اساسی بیلیر و بئله دئییر:

خوب صورتلردن ای ناصح منی منع ائتمه کیم
پرتو انوار خورشید حقیقت دیر مجاز .
علم کسبیله پایه ی رفعت
آرزوی محال ایمیش آنجاق
عشق ایمیش هر نه وار عالمده .
علم بیر قیل و قال ایمیش آنجاق .

فضولی نین بیر چوخ غزل لرینده و خصوصیله شاه اثری ساییلان لیلی و
مجنون منظومه سینده بو ایلاهی عشقین گؤزه ل نمونه لری تصویر و ترنم
ائدیلمیشدیر. مثلاً "تورکجه دیوان نین بیرینجی غزلی بونا بییر
اورنگ دیر:

قَدَانَا رَالْعُشْقِ لِلْعُشَاقِ مِنْهَا جِ الْهُدَا
سَالِكِ رَاهِ حَقِيقَتِ عَشْقِهِ اَثِيْلِرِ اِقْتِدَا

عشق دور اول نشئه‌ی کامل کیم آندان دور مدام
می ده. تشویر حرارت نشئه ده. تأثیر صدا
وادی وحدت حقیقتده. مقام عشق دور
کیم مشخص اولماز اول وادی ده سلطان‌ندان گذا
ائیله مز خلوتسرای سبّ وحدت محرمی
عاشقی معشوقدان، معشوقو عاشقدان جدا.
ای کی اهل عشقه سؤیلرسن ملامت ترکیب ائت
سؤیله کیم مُمکون می دُور تغییر تقدیر خدا
عشق کلکی چکدی خط حرف وجود عاشقا
کیم اولا ثابت حق اثباتیندا نفی ما ادا
ای فضولی انتها سیز ذوق بُولدون عشق دن
بؤیله دُور هر ایش که حق آدیله قیلسان ابتدا

بُورادا فضولینین عشقی عالمین اساسی سایماغی بیزه مشهور حدیث
قُدسینی خاطیریمیزه گتیریر. اُولو پیغمبریمیز تانری طرفیندن کاشنا -
تین یارا. دیلیشی باره ده تانری بویوروغو اُولراق بئله دشمشدیر:

" كُنْتُ كَمَنْزًا مَخْفِيًّا فَآ حَبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلَائِقَ (ویا العالم)
لَا أُعْرَفُ . "

من گیزلی خزینه ایدیم تانینماغی سئودیم، خلقی، منی تانیماقلاری
اوچون یاراتدیم. بو باره ده مولونین ده. مشنوی ده گؤزهل پارچاسی
واردیر:

گوهری بؤدم. نهان اندر صدف
اؤفتاده. قعر دریا بیهدف
موجی از عشق آمد از جایم بکند
گاه این سو گاه آنسویم فکند

.....
فضولینین عشقی المله مُتصف دیر. او عشق دردیله خوش دُور، بؤ درده
داوا ایسته میر. بونو مجنونون دیلیندن بئله افاده ائدیر:

یارب بلای عشقیله قیل آشنا منی
بیر دم بلای عشق دن ائتمه جدا منی

عشق وادیسینده اؤزونو مجنوندان دا ایرهلی ده گؤرور.

منده مجنون دان فزون عاشقلىق استعدادى وار
عاشق صادق منم مجنونون آنجاق آدى وار .
جفا و جور ايله معتادم اونلارسيز نولور حاليم
جفا سينا جد و جورونه پايان اولماسين يارب
گرفتار غم عشق اولالى آواره دهرم
غم عشقه منى بوندان بتر يارب گرفتار ائت

عاشق طبيعتلى اولان فضولى شعر نوعيندن غزلى داها چوخ سئويير و
عاشقانه دويغولارين اضطراب و كدرينى غزلرينده عكس ائتديرير .
فضولى تغزل (نيريزم) شعرين اوستادى دير . فقط غزل دن باشقا شعر
نوعلرينده ده طبعينى سينا ميش و گؤزه ل قصيده لر ، مثنويلر ، مسط لير
و رباعيلر ده يازميشدير .

فضولى شاعيرلىگى تانرينين وئردىگى بير موهبت بيلير و اونو
شاعيرلىگين اساسى سايير . فقط شاعيره بيلىگىنى ان اوستون فضيلت
سايير . اونون عقيده سينه گؤره بو ايلاهى موهبتى علم ايله بزه مـك
لازيم دير . زيرا علم سيز شعر روح سوز جسمه بنزه ر حقيقى شعر عشق
دويغولارينى ترنم ائدن شعردير . بنله شعرين ان اويغون شكلى غزل
دير .

فضولى خلقى سئوه و عدالت سيزليكن نفرت ائدن بير شاعيرديير .
اونامگوره شاهلاردان و ظاليم حاكم لردن و اونلارا يالتا قلىق ائدن
شاعيرلردن نفرت ائدير .

اي فضولى اولدلا را يانسين بساط سلطنت
يئى ديراندان حق بيلير بير گوشه ي گلخان بنا

فارسجا ديوانيندا . بو باره ده بنله دئير :

اگر به من نبود پادشاه را لطفى
نمیکنم گله کان هم نشان شفقت اوست
ز ضعف قالب من واقف است و ميداند
که بار قاف سبکتر ز بار مشت اوست

فضولى ده سعدى كيمي اؤز حياتينى شعرلرينده خصوصيله ديوانلاريندا
(مقدمه لرده) ايضاح و افاده ائتميشدير .

فضولى ايمانلى بير مسلمان و شيعه اثنى عشرى دير . بونو ديوانلاريندا

يا زديغى قصيدهلر آچيچقا گۆسترير، اۇ عيني زاماندا آيدين فيكيرلى
بير انسان و محبت و وفانى سئوھن و رباكارلىق وايكى اۆزلولوگدن
نفرت ائدن بير شاعيردير .

حضرت محمد (ص) باره سينده يا زديغى سو قصيدهسى اميرعليشيرنواڭى -
نين بير غزلينه نظيره اولهوغو حالدا اۆزلوگونده بير شاه اثر
دير .

ساچماي گۆز اشكدن گونلومدهكى اۇدلارا سو
كيم بو دنلو (كيمي) دۇتوشان اۇدلارا قيلماز چاره سو
آبگوندور گنبد دؤار رنگي بيلمهزه
يا محيط اولموش گۆزومدن گنبد دواره سو
ذوق تيغيندن عجب يوق اولسا گونلوم چاك - چاك
كيم مرور ايله بيراقور رخنه لر ديواره سو

.....

سيد نوع دريائى ذر اصفا
كيم سپوبدور معجزاتى آتش اشراره سو

فضولى عيني زاماندا چاغينين ان گۆزهل نائرى دير، كريلافاجعه سيني
شرح وئرن حديقه السعدا كتابى اشنى عشرى توركلرين ايلك مرثيه و
نوحه كتابى دير .

فضولى بو كتابى حسين واعظ كاشفى نين روضة الشهداء سيني اورنك
آلراق يا زديغى حالدا اوريزينال و اورنكيندن داها اوستون بير
اثردير، اثر سعدى نين گلستانى كيمي شعر پارچالارى ايله بزه نيميش
مُسَجع نئردير .

فضولى عيني زاماندا رند و طنز (ساتيرا) يا زان بير شاعيردير .
نشانچى پاشا يا يا زديغى مكتوب بونا گۆزهل بير مثال دير، بومكتوبدا
شاعير اوقاڭدان معاشى كسيلديكى اوچون شكاييتىنى بيلديرير وبئله
يا زير :

" حضورلارينا گيتميم، بير جمع گۆردوم، حكايترلى پريشان، نه صفا دان
آندا اثر و نه صدقن آندا نشان وار، سلام وئرديم رشوت دگولسدور
دئيو آلما ديلاز، حكيم گۆشرديم، فايده سوز دور دئيو ملتفت اولما ديلاز
اگرچه ظاهرده صورت اطاعت گۆشترديلز، اما زبان حال ايله جميع
سئالومه جواب وئرديلر، دئدوم: يا ايها لاصحاب بو نه فعل خطا و

چين اېرودور؟

دئدىلەر: مُتصل عادتيْمۇز بوودور.

دئدوم: بىنوم رعايتوم واجب گۇرموشلەر و بانا برات تقاعد وئرميشلەر
كى اوقافدان هميشه بهرمند اولام و پادشاها فراغ بال ايله دعوا
قىلام.

دئدىلەر: اي مسكين سنون مظلالمونه گيرميشلەر و سانا سرمايىه
تردد وئرميشلەر كه مدام بيفاثده جدال ائدهسون و نامبارك يوژلەر
گۇروپ ناملايم سۇلر ايشيدهسون...

فضوليتىن انسالاردا آختارديغى بيريىنجى فضيلت وفا دير. فقط اونو
گۇرمهديكى اوچون جوخ كدرلى دير. انسالارين وفاسيزليغىنى دونيانين
وفاسيزليغىنا اوينغون بير طبيعت اولدوغونو بيلير و بۇ بارهده
اؤز فكرىنى بئله بيان ائدير:

وفا هر كيمسه دن كيم ايستهديم آندان جفا گۇردوم

كىمى كيم بىوفا دونيادا گۇردوم بىوفا گۇردوم

فضولى اثرلرينده دؤنه - دؤنه پاخييلاردان، ناننجيب و يارمازلاردان
چكديكى عذابلارى خاطرلادير. لاكين سونوندا عدالتين و انسالينغىن
غلبهسينه اينانير و بئله دئير:

حسود صورت احواليمه نظر قىلماز

جفا قىلور من بيچارهيه حذر قىلماز

سانيركى ناله و زاريم اونا اثر قىلماز

اونو مرور ايله عالم ده. دربدر قىلماز

زمانه ايچره مجربدور انتقام زمان

هميشه ياخشى يه ياخشى وئور يافانه يامان

فضوليتىن اثرلرينين تدقيقى گۇستىرىكى او معقول و منقول، كلام
علمى - فلسفه و حتى طب علمىنى تحصيل ائتميش و بۇ ساحهlerde سۇز
ماحبىي اولموشدور.

اونون فلسفى فيكرلرينى گۇسترمك اوچون بو بيتلرى اوخويوروق:

(لىلى و مجنون مقدمه سيندن).

نه دايره دؤر بۇ دور افلاك

نه ضابطه دور بو مركز خاك

جسمه عرضى كيم ائتدى قاشم

ناره نهدن اولدی نور لازم
 هر خلقته گرچه بیر سبب وار
 آیا سببی کیم اشدی اظهار
 گر کاف و نوندان اولدی عالم
 آیا نهدن اولدی کاف و نون هم (کن فیکون)
 هر ذره ظاهرین ظهوری
 بیر اوزگهیه باغلیدور ضروری
 بیهوده دگیل بو کارخانه
 بیفایده گردش زمانه
 حاشا کی بو طرفه نقش غمرا (گوزهل)
 نقاشیندان اولامبرا
 حقا کی همین وجود بیر دور
 بیر دانه وجود منحصر دور
 عکسی دور اونون وجود اغیار
 معنی ده یوخ اعتباریله وار
 گر غایته ائیلهسن تاامل
 ظاهر اولور اوندان مظهر کل

فضولی عینی زماندا قناعتکار، رند بیرانسان و طنز یازان بیر
 یارادیجی دیر. مثلا:

فضولی عالم فقر و فنادان مُنعم و قتم
 دیار مسکنت، نقد قناعت مُلک و مالیم دور
 ای فضولی من قناعت مُلکونون سلطانیم
 برق آهیم تاج زر سیم سرشکیم تخت عاج
 قیلما سین دونیادا سلطانلار منه تکلیف جود
 بس دورور باشیمدا توفیق قناعت افسری
 هر جهت دن فارغم عالمده حاشا کیم اولام
 رزق ایچون اهل بقا اهل فنانین چاکری

ویا :

بیش و کم زمانه بر ما برابر است
 ما غصه زیاد و غم کم نمیخوریم
 فضولینین حیات فلسفه سیننی بئله خلاصه ائده بیلهریک :

حیاتین اساس موضوع و محتواسی شوگی دیر. شوگی نین نصیبی محنت و
اضطراب دیر. حقیقی عاشق و مال او چون جانتیندان گنجه لی دیر. لاکین
او عشق عالمینده و اجتماع دا نه قدور عذابا، اضطرابا و محرومیته
دوشسه ده اوز غرور و بیوکلویونو ایتیرمیر.

فضولینین قانونی سلطان سلیماننا نصیحت ماهیتینده فارسجا یا زیب
گونده ردیگی "انیس القلب" قصیده سی اونون ادبی شخصیتینی، دو یغو-
دوشونجه و عقیده لرینی عکس ائتدیردیگی او چون اوندان بیر پارچانی
نقل ائتدیریک (قصیده ۱۳۴ بیت دیر.)

دلم درجیست اسرار سخن دُرهای غلطانش
فضای علم دریا فیضِ حق باران نیسانش
تعالی اللہ چه دُرهای لطیف آبدارست این
که زیب گوش و گردن میکند ابکار عرفانش
رهی دارد زبان گویا سوی این دُرچ و آن دریا
که بیامساک می‌بیتیم هر ساعت دُر افشانش
زیباست آنکه انسانیش می‌خوانند اهل دل
که حیوان تا نمی‌گوید نمی‌گویند انسانش
الای آنکه زیب شاهد گفتار می‌بندی
خدا را از لباس معرفت مگذار عریانش
مشو قانع بصوت و حرف، کسب فیض معنی کن
که داود از نبوت میکند دعوی نه ز الحانش
.....
به عرفان کوش تا داری حواس و عقل در فرمان
چه کار آید ز استادی که بر چینند دکانش
بهر علمی که داری اعترافی کن به نادانی
که دانا چون شود مغرور می‌خوانند نادانش
ز زهد ار زرق خواهد خواست نفرت به ز تقلیدش
ز علم آر عجب خیزد بهتر از حفظ است نیانش
نه از بهر خدا تعمیر مسجد میکند زاهد
برای خود فروشیهاست این تزیین دکانش

اگر پیوسته پر باشد ز می پیمانہ رندی
ز شیخی به که با معبود خود سست است پیمانش

.....
فراغی نیست اهل حرص را زیرا اگر شخصی
شہ ایران شود البتہ باید ملک تورانش

.....
خلایق را فراغی نیست در دور شہ ظالم
بلای گوسفندست این کہ باشد گرگ چوپانش

.....
مزن ارہ پی ترتیب تخت ای حاکم ظالم
بہ نخلی کز پی نفع تو پروردست دهقانش

.....
گل قُرب سلاطین راست خار از چوب دربانان
نمی‌آرد امید گنج بیم زهر شعبانش (اژدها)

.....
رہ دیوان سلطان هرکہ بشناسد مخوان مردم
کہ مردم را نہ رسم است این کہ باشد رفق دیوانش

.....
چرا باید نهادن سر بتعظیم کی و کسری
چرا باید کشیدن منت از فغفور و خاقانش

.....
بہ حکمت خالی از غیر خدا کن خانہ دل را
امین کعبہ ات کردند بُتخانہ مگردانش

.....
مزن ای دوست دست صدق جز بر دامن شخصی
کہ باشد دور دست هر تعلق ، از گریبانش

.....
مبند امید بر اسباب دنیایی کہ تشویش است
اگر باشد زوالش ، گر نباشد داغ حرمانش

.....
نرست از فتنہ دور زمان هر کس نشد فانی
فنا ملکیت از هر آفتی آسوده سُکانش

بفقر آموز و خندان زی که شمع از شعله آتش
 چو دارد زندگی آتش به است از آب حیوانش
 بجانان نیست عاشق ، عاشق جان خودست آنکس
 که بهر راحت جانست شوق وصل جانانش
 ز بهر آنکه هر کس فرق سازد نیک را از بد
 نصیحت نامه‌ای آمد ز ایزد نام فرقانش
 ولی تا خلق داند رتبه درد از دوا برتر
 دبیر حکمت از حرف‌الم بنوشت عنوانش
 کسی تا غم ندارد یادی از ایزد نمی‌آرد
 خداجوئ ار بود کس بهتر از شادبست احزانش
 .....
 بیار از دیده آبی تا شود کام دلت حاصل
 که خاک آرد گل تر چون رساند فیض بارانش
 بدنیا کار عقبی کن که شدت می‌کشد آنکس
 که تابستان نباشد غصه برگ زمستانش
 به ابنای زمان گر نیک هم باشی مشو ایمن
 که بر نیکوئی یوسف حسد بردند اخوانش
 ز مکر ایمن مشو بر قوت بازو مکن تکیه
 که صید صد چو رستم میکند زال بدستانش (۱)
 مبادا با وجود عقل باشی غافل از حیلت
 که آدم گرچه کامل بود از ره برد شیطانش
 ملّون ذره خاکبست هر دانه که میخواند
 مقوم بر سر تاج شهان لعل بدخشانش
 شهانرا ذره ذره خاک بر سر می‌کند دوران
 فریبی میدهد چون طفل با اشکال و الوانش
 .....
 فقیه از ماسوی الله راه می‌خواهد سوی ایزد
 زهی ناقص که رهبر میشوند امثال و اقرانش

۱- دنیا .

اگر طالب به هستی خدا برهان طلب دارد
در این دعوی به هستی خدا هستی است برهانش

چو انسان بست صورت در رحم تا وقت داناتی
میسر میشود بی سعی پُزُق از لطف سبحانش

قیاس عجز غیر خالق از حکم سلیمان کن
که آخر بُرد خاکش آنچه اول برد فرمانش

بیه ظالم دفع ظالم میکند دوران که گر چوبی
درشت افتاد میسازد درشتیهای سوهانش

جهان شوریده دریائی است کز امواج آن موجی
بدور نوح پیدا شد لقب کردند طوفانش

مشو نومید در ایزدشناسی گر نه ای کاذب
امیدی کان بعفو اوست ممکن نیست حرمانش

به کسوتهای رنگین چند آرایش دهی تن را
چو مرگ آورد عربان باز خواهد برد عربانش
مراد از هر دو کویت حاصل آید بر ورع داری
ورع نخلیست کام هر دو کون اوراق و اغمانش
توئی بس عاجز و کار دو عالم بایدت کردن
عجب کاری ترا افتاده آسان نیست سامانش

مگر خواهی مدد از فیض روح پاک پیغمبر
که سامان مُهمّ هر دو عالم هست آسانش

نَبِيّ هَاشِمِيّ اِبْطَحِيّ اُمِّي مَكِّي (۱)
که مفتاح در گنجینه دین کرده دیانش

قد او شمع انور صد چو ابراهیم پروانه
رُخ او عید اکبر صد چو اسماعیل قربانش

امین خاتم ملک سلیمان خواجه سلمان
که می‌زیند سلیمان خادم درگاه سلمان

.....

بحمدالله بنایی ساختم از بهر آسایش
ز سنگ صبر و آب طم و خاک علم بنیانش
نه من تنها شدم بانی این خانه کز اول بود
اساس از کاملان هند و شروان و خراسانش ،
سه رکن از خانه بود از خسرو و خاقانی و جامی
من از بغداد کردم سعی در تکمیل ارکانش

.....

ز هر علمی دلم را بهره ده یارب چو میدانی
دل من پیر تعلیم است و من طفل سبقت خوانش

ز کان طبع پولادی بیرون آورد خاقانی
سوی دریای هند ارسال کرد از سوی شروانش
به استادی از آن پولاد خسرو ساخت مرآت(۱)
روان سوی خراسان کرد از دلهی و ملتانش

جلائی داد آنرا چا(۲) آنکه جانب بغداد
فرستاد از برای خادمان شاه مردانش

.....

هر آن آئینه زیبی بست بر خود بکر نظم من
که هر کس دید حسن صورت او ماند خیرانش

انیس القلب کردم نام این محبوب و میخواهم
که هر ساعت دهم در بزم اهل فهم جولانش

میسر کن که شمع محفل اهل نظر گردد
ندارم بیش از این در پرده تضییع پنهانش

بدست پاکبازان امانت پیشه بسیارم
فرستم سوی دارالعدل روم از ملک ایرانش

۱- مرآة الصفا امیر خسرو دهلوی بنین قصیده سی‌تین آدی دیر ۲۰- جامی بنین
قصیده سی جلا الروح آدلانیر .

به امیدی که در عالم ستانی و جهانگیری (۱)
رسد تاثیر فتح از دولت سلطان سلیمان

پروفیسور بومبا جی قصیدہ نین سون بیتینہ استناداً! فضولی نین اولکہ
سینین ایران اولدوغونو قبول ائدیر .
فضولی نین یارادیجیلیق اوسلوبو بیر مکتب شکلینہ چئوریلدی۔ هرک
عصر لر بویو تورکیه ، ایران و قفقازدا شاعیر لر طرفیندن تعقیب
اولونموشدور .

اونون غزل لر ی خلق آراسیندا چوخ یایلمیش و بعضی بیت لر ی ضرب -
المثل شکلینہ دوشموشدور . بیری چوخ شاعیر لر اونون غزل لرینہ نظیره لر
یایلمیشلار و اونلاری تخمیس و تضمین ائتمیشلر .
فضولی اثر لرینده خلق یارادیجیلیغی و آتالار سؤزلریندن فایدالا -
ندیغی کیمی اونون اثر لرینده کی حکمتلی سؤزلرده خلق ادبیاتینا
کئچمیش و آتالار سؤزو کیمی ایشلمیشدیر . مثلاً :

فضولی درد الیندن داغا چیخدی

دئدی لر بخته ور یایلاقا چیخدی

لیلیه مجنون گؤزو ایله باخ ،

آلدانما کی شاعیر سؤزو البته یالان دیر .

مقاله میزی حسن ختام اوچون رحمتلی پروفیسور فواد کوپرولونون سؤز
لر یله تاما ملاماق ایسته بیریک :

" تورک ادبیاتینین مختلف ساحه لرینده فضولی قدهر گئنیش و داملی
بیر تاثیر اجرا ائتمیش شاعیر چوق آزدیر . نسیمی و علیشیر نوا ئیدن
سونرا آنجاق فضولی دیرکی اثر لر ی تورک دونیا سینین هر طرفینده
یایلمیش ، اولونموش ، سئولیمیش ، تقلید و تنظیر ائدیلمیشدیر .
فضولی تاشکنددن غازانا ، کریمه دن بوسنییه و مجارستان ایچ لرینده ،
بغداددان قاهره یه ، تبریزدن بخارا یا و دربنده ، استانبولدان آدریا -
تیک ساحه لرینده قدهر پوتون تورک ساحه لرینده عصر لرحه یاشادی .
آذری ادبیاتی ساحه سینده گئنیش و داملی نفوذونو و امثالسیز
شهرتیننی تکرار ائتمگه لزوم یوقدور .

۱۷- جی عصر دن بری ایران و جنوبی قفقاز تورکلری آراسیندا
یئتیشمیش هئج بیر شاعیر یوقدورکی اثر لرینده فضولی تاثیر حسن

اڻديلمه سين . تورڪمنلر آراسيندا اونون مهم موقعي واردير ،
 جغتاي، ادبياتي ساحه سينده ۱۷- جي مصردن باشلياراق نئجه بيرشهزت
 قازانديغي و فضولي تاشيرينين بو عصردن ۲۰- جي عصره قدهر نئجه
 نواڻي تاشيريله رقابت اڻتديگي معلوم دور ."

۱- ديوان فارسي فضولي - با تصحيح و حواشي حسيبه ماضي اوغلسي،
 انتشارات دوستان ، هونست از چاپ تورڪ تاريخ قورومو باسيم
 اڻوي ۱۹۶۲- آنڪارا .

محمد فضولي نين فارس شعرينده
 صنعتڪار ليقي خصوصيتلري

يا زان: پروفيسور، دوقتور غ. بيگدلي

اوج ديبللي (ترڪ، فارس و عرب) قدرتلي شا غيريميز محمد فضولي نين بديعي
 صنعتڪار ليقي قدرتي و خصوصيتلري، بديعي ياراديجي ليقي مزيتلري اولد-
 وقجا مرڪب، رنگين و رنگارنگ دير، اونون يوڪسك دوها سي نين صنعتڪار
 ليقي خصوصيتلريني دريندن اؤيره نمڪ بديعي هنريني مڪمل بيليب و
 بيلديرمڪ، و يارارلي تحليل و تشریح ائتمڪ چوخ آغير و مسئوليتلي
 بير ايش دير، بونا گؤزه ده يالنينز شا غيرين اؤز ادبي ميراثينسا ،
 گؤزه ل و معنالي شعرلرينه مراجعه ائتمڪ و اونون سا بيسيز مزيتلريني
 بيان ائتمڪ گرهڪ دير، بونودا قيد ائديم كي، شا غير نه قدهر شعرينه
 بزهڪ - دوزهڪ وئره رسه، اونون شعري بير او قدهر ده اؤره گه ياتار
 و جاذبه لي اولار و دقتي جلبا ئدهر .

بوتون كلاسيڪ لريميز او جومله دن داهي فضولي ده اؤز ادبي
 ياراديجي ليقي نندا بو بديعي واسيطه لردن بهره له نيپ اولدوقجا يارارلي
 و بيئر بنده استفاده ائتميش دير .

بو بديعي واسيطه لراسا اعتباري ايله آشا غيدا كيلاردان عبارت دير:
 مبالغه و تصفير، مجاز، تضاد، تڪرير، تشبيه. (بزه تمه)، بديعي تعيين،
 استعاره، تجنيس، سهل و ممتنع يا حسن تحليل (گؤزه لاسا سلانديرما)،
 لف و نشر، تلميح، كنايه و تعريف، رجوع يا گريز، ترصيح، التزام، رد-
 العجز علي المصدر، تشخيص و انطاق، سؤال، خطاب، ندا، ايماله، زحاف،
 اشتقاق، تنسيق الصفات و...

فضولی اوز مرکب بدیعی و اوج دیللی (ترک، فارس، عرب) یا زادیجی
 لیقیندا بو چوخ جشیدلی صنعتکارلیق واسیطه لریندن یئرلی یئرینده
 اولدوقجا یارارلی و باجاریقلا استفاده اتمیشدیر. بیز بو چیخیشدا
 اختصارلا اولسا دا فارس دیلینده فضولی شعرینده کی بدیعی
 صنعتکارلیق خصوصیتلری و بدیعی واسیطه لردن نه سیاق استفاده
 طرزینی نمایش ائتدیریریک، شعرلرین ترجمه لرینی اونا گسسوره
 وئریمیریک گئی ترجمه ده صنعتکارلیقدا بیر ایزده قالماز.

مبالغه:

در اعتدال تو تا آفتاب این فرقت
 که هست در تو کمال و در آفتاب زوال
 خم یافته در خدمت ما قامت گردون
 پر گشته ز آوازه ما دهر سراسر
 ایا شاه فریدون بخت و توراقتال و سلم آیین!
 که اوصاف تو چون رستم به هر جا رفت دستان شد
 اگر میرم نخواهد کم شد آب چشم نمناکم
 به هر سو چشمه ای خواهد روان شد از سر خاکم
 هست این بر همه روشن که ندیدست فلک
 آفتابی چو تو در عرصه دور قمری
 مسند عشق ز من پیشتر این پایه نداشت
 اشک من برد بگردون سر این مسند را

یوخاریدانمونه گتیردیگیمیز بو ۵ بیت ده فضولی بدیعی مبالغه
 صنعتیندن باجاریقلا بهره لهنیب، شعرنین تأثیر قدرتی نی ایسته دیگی
 قدهر آرتیرمیشدیر، شاعیر اوز ممدوحونا خطابا "سویله بیر سن گونشدن
 عظمتلی سن، چونکو گونش زواله معروض قالیر، غروب ائدیر، آنجا ق سن
 ایسه مطلقا کمالا دوغرو گئدیر سن، اوز ممدوحونو گونشدن یوکسک
 جیلوه لندیریر و اونو کائناتا ایشیق ساچان گونشله مقایسه ائدییب
 اولچور و بو مقایسه بیر بدیعی مبالغه دیر.

همین بیت ده شاعیر گونش سوزونو ایکی دفعه چکمیش کی بونا تکریر
 دئیلیب، کمال و زوال سوزلری ده تضاد شکلینده ایشله نیلمیشدیر.

اگر موجی می‌آمد به او از پیش غیغب هم
 بیش و کم زمانه بر ما برابر است
 ما غصه زیاد و غم کم نمیخوریم
 خوبان که صید من به سر زلف میکنند
 سوی تو می‌کشند به مشکین سلاسم

یوخاریداکی بیت لرده زنخدا نین بورولقانی، بوخا غین دالغاسی، یا خود
 ساچین شیکارچی اولوب قارا بیر زنجیره چتوریلمه سی مجاز شکلینده
 ایشله نیلمیش دیر...

فضولی مجازین مختلف نوعلریندن اوز شعرینده استفاده ائدیپ،
 شعرلری نین راموسینا نال تأثیر قووه سینی ارتیرمیشدیر.

شنیدم برگ گل لاف لطافت بر زبان دارد
 تو لب بگشای تا او لب بدین گفتار نگشاید

گول یارپا غینین دیل آچیب لطافت دن لاف وورما سی گؤزه ل بیرمجاز
 دیر. عین حالدا گول یارپا غینین دیل آچیب لطافت دن لاف وورما سی،
 بیر جانسیزی جانلاندیریب دانیشدیرما قدیر. بونا دا تشخیص و انطاق
 دئیلیر.

چند سازد رسن از رشته جان دلو ز دل
 مردم دیده کشد آب و چاه زقنت

بو بیت باشدان آباغا مجازدیر.

شوق لعلش را برون آر از رگ جان ای طبیب !
 خویش را رسوا مکن ما را مرغان ای طبیب !

در حسن الفتیست که گرفت کوهکن
 هرگز خیال او ز دل بیستون نرفت

تضاد:

بدیعی هنر و واسیطه لرینین دیگر نوعو تضاد دیر. بیرمصراع یا بیر
 بیتده ایشله نیلن، بیری دیگرینه دایان - دایاتا ضدی اولان فعل، اسم،
 صفت و عمومیتله باشقا گرامری مقوله لرین معنا جا عکسینه اولانینا
 دئیلیر.

فضولی با خیال لعل میگون بتان هر دم
چو می درجام صد گرداب خون در چشم تر دارد.

فضولی بدیعی مبالغه و واسیطه لریندن ساییلان تصغیر فورما سیندان دا.
استفاده اشمیشدیر.

روی بر راه سگ کوی تو سودن صد ره
بهتر از سلطنت روی زمین است مرا
ز نیم شمه لطف تو میتواند بود
هزار چون گرم خود، هزار چون حاتم

مجاز:

بدیعی تصویر و واسیطه لریندن معتبر نوع لریندن بیری ده مجاز دیر.
مجاز حقیقی معنا یوخ، غیر حقیقی، مجازی معنا داشیان بدیعی و واسیطه
دیر، اونا بدیعی یارادیجیلیغین آیناسی آدیننی دا وئرمیشلر. مجاز
شعره آخین و گؤزه للیک، افاده یه بدیعی لیک گتیره ن بیر صنعت و واسیطه
سیدیر. شعرین تأثیر دایره سیننی داها دا آرتیریر، بعضیلری اونسو
حقیقتین کؤرپوسو ده آدلاندیرمیشلار.
فضولی شعرینده ده بول - بول بدیعی و واسیطه یعنی مجازدان استفا -
ده اشدیلیمیشدیر.

آب شمشیر تو را فیض زلال زندگیست
سخت دشوار است مردن گر تو باشی قاتلم

بورادا فضولی مجازی معنا دا قیلینجی نین سویو افاده سی ایشلتیمیش
و اونسو حیات بخش ائدن قلمه آلمیشدیر، دیریلیک و اولوم سؤزلری
تضاد فورما سیندا استفاده اشدیلیمیش، سن ایکی دفعه تکرار اولونموش
و تکریر دیر. بونونلا دا اعوز کلامی نین تأثیرینی آرتیریمیشدیر:

داغ عشق صنم لاله گذاری دارم
دل سودازده و جان فکاری دارم

بورادا عشقین داغی مجازی معنا دا ایشلتنیمیشدیر.
نمیگرداند دل را غرقه گرداب زرخدانش

شاعیر آموز سۆزونون تأثیر قدرتینی داها دا. آرتیرماقدان اوتروبو
ماراقلی بدیعی واسیطه نوعوندن یئرلی - یئرینده. با جاریقلا استفاده
اٹمیشدیر.

چنان شکسته عقاب عقاب را بپروبال
که جلوه‌گاه کبوتر شده. نشیمن باز
مطلق وفا ندیده را بنای روزگار
برخود در آرزوی وفا کرده. صد جفا
می‌نماید بر او. نیک‌بدی‌های رقیب
این نه نیک است که او نیک نداند بد را
جور و جفای تو برای من است
مهر و وفای تو برای رقیب
می‌کند حال مرا هجر تو بد، وصل تو خوش
هجر درد من و وصل تو درمان من است
ذوق وصال اگر شناسیم دور نیست
اوقات ما همیشه به هجران گذشته است
آسان به وصل یار رسیدن توان، ولی
در وصل یار دیدن اغیار مشکل است
دل که در عشقت امید وصل و بیم هجر داشت
سوخت و ز تشویش نیک و بد فضولی باز رست

یوخاریداکی مصراعلاردا، ایلجه ده اونلارا بنزهر بیر چوخ مصراعدا
فضولی بدیعی واسیطه‌نین اساس نوعوندان ساییلان تضاقدان یارارلی و
با جاریقلا استفاده ائدیپ، گۆزهل صنعتکارلیق نمونه‌لری ایشلمیش
دی.

تکریر:

بیر مصراعدا. ویا بیر بیت‌ده. عینی سۆزون یئرینده تکراریندا
تکریر دئیلیپ، تکریر شعره موسیقی و آخین گتیریب، قوت و شوره،
قولغا. یاتان و آهنگدار ائدهر، فضولی شعرینده ده ان چوخ سلتمیش
و ایشله‌نیلیمیش بدیعی واسیطه نوعو تکریر یا مترداف سۆزلردیر.

یارب چرا ز ماهوشان خالی است شهر؟ ۱.
 ماهیست ما نظاره ماهی نکرده ایم
 جان و دلم بسوخت جدایی جدا جدا
 این است حال آنکه ز جانان خود جداست
 زر نیست، سیم نیست، گهر نیست، لعل نیست
 خاکست شعر بنده ولی خاک کوبلاست
 نه بخود گاه جهان کردم و گه گوشه نشین
 او مرا گاه چنان، گاه چنین می خواهد
 تنها نه یار من، همین با من ندارد یاری
 یاری نمی بینم که او غم از دل یاری برد
 تکریر و جناس
 باده فتاده است به جوش از خروش چنگ
 وز جوش باده چنگ فتادست در خروش

فضولی بورادا بمر کامیل تکریر ایشلت می شدیر، بیرینجی مصراعین
 بوتون سؤزلری ایکینجی مصراعدا تکرار اولونموشدور.

می رود دلدار و از من می برد دل چون کنم
 چون توانم زیستن دور از دل و دلدار خویش
 فضولی قدر درد دل چه میدانند بی دردان
 مرا ذوقیست با این درد دل افزون شود یارب
 در هستی به قفل نیستی برخوردار چنان بستم
 که فرقی نیست پیش هر که هست از نیست تا هستم

هم تکریر هم ده تضاد:

نه من بی غم نه غم بی من دمی، ایزد مگر
 آفرید از بهر من غم را و بهر غم مرا
 مرا هرگز نشد توبه میسر از می گلگون
 به عمر خود نه توبه کردم و نه توبه بشکستم

بوخار بیداکسی بیت لری صنعتکارلیق باخیمیندان گؤزدن گشچیره ننده.
 گؤروروککی، بو بیت لرده عینیی سؤز ایکی، اوج، بعضاً دؤرد دفعه تکرار

اولونموش و شعرین آهنگ و آخینینی داها گۆزه لشدیرمیش دیسر و بونلارا تکریر دئیلیر.

تشبیه یا بنزه تمه:

تشبیه یا بنزه تمه سۆز ملکونون دبدده اولان بدیعی زینت لرینین ان یاراشیقلی لاریندان ساییلیر. او صنعت ساراینین ان مؤحکم وعظمتلی دیره کلریندن بیریدیر.

بیز فضولی شعرینده رنگارنگ تشبیه لره راست گلیریک، شاعیرین شعرینده، مطلق تشبیه، مفصل تشبیه، مشروط تشبیه، اضمار تشبیه، تصویت تشبیه، عکس تشبیه و سایره نی گؤروروک.

تشبیه لرده بنزه یین، بنزه دیلن، بنزه مه قوشماسی و بنزه مه صنعتی اولارسا اونا مفصل یعنی تام یا تامام تشبیه دئیلیر، مثلاً: "اگو جهنم کیمی ایستی دیر، دوکان کوره کیمی یانیر، بو جومله لرده لازیم اولان دؤرد روکنون دؤردو ده موجود دور، بونا گؤره ده اونا تمام تشبیه آدی وئرمیشلر.

اوتاق جهنم دیر دئسک بورادا مطلق بنزه تمه یارادیریق، فضولی ده یئری گلمیشکن بو گؤزه ل بدیعی واسیطه دن یئرینده استفاده ائتمیش او دا دیگر کلاسیک شاعیرلر کیمی آغیزی غنچه یه، قاشی کمانا، دیشی اینجیه، کپیریگی اوخا، بویو سروه، زولفو سونبله، یاناغی لاله یسه بنزه دیر، بونلاردان علاوه اؤز دؤرونه، اؤز عصرینه و زامانه سینه اویغون یئنی و اوریژینال تشبیه لر یارادیر. ادبیات خزینه سینه اتحاف ائدیر، بیر چوخ اصیل بنزه تمه لر ایشله دیر، نمونه لرگؤسترک:

چهره گاهی و اشک ارغوانی می برم
بار صد غم، مایه صد ناتوانی می برم
گفتم دل من از زقنت قوتی گرفت
خندید و گفت منفعت اینست سب را
فلک چنگیست خم، ما ناتوانها تارهای او
رضای دوست مضرابی که دارد در فغان مارا
گر نباشد قید آن گیسوی خم در خم مرا
کی بصد زنجیر بتوان داشت در عالم مرا
همه روزم شده شب، اختر آن شبها اشک

آه از این درد چسان اشک نبارم همه شب
 ماه من ! نخل قدت ، سرو خزامان من است
 سرو من ماه رخت شمع شبستان من است
 چند سازد رسن از رشته جان، دلو ز دل
 مردم دیده. گشد آب ز چاه زقنت
 گلبن از گل بدن آراست ، تو با جامه آل
 ظاهر است اینک در این پرده. که خوب است و که زشت
 بدو گیسو، مه روی تو نه چندان عجب است
 عرصه جلوه خورشید میان دو شب است

بونلاردان علاوه یوزلرجه بیت ده. فضولی گؤزه ل تشبیه لر و بنزه تمه لر
 ایشلتمیشدیر و هنرنمالیق ائتمیشدیر.

بدیعی تعیین (صفت) :

بدیعی تشبیهین نوع لریندن بیرسی ده. بدیعی تعیین دیر. بدیعی
 تعیین ایله تصویر ائدیلن شخصین یا شئین اساس علامت و جیزگیلری
 صفت و سجه لرلی داها قبا رریق توصیف اولونور، وثریلیر، آیدین جلوه -
 لندیریلیر، بوتون شرق کلاسیک ادیب و شاعر لرینین اثر لرینده
 اولدوغو کیمی فضولی شعرینده ده. بدیعی تعیین لره لازیمی قده ر یئر
 وثریلیمیشدیر.

فضولی با خیال لعل میگون بتان هر دم
 چو می در جام صد گرداب خون ذر چشم تر دارد
 قد خم گشته ام را چرخ دور انداخت از کویش
 کم افتد بر نشانه ار کمان تیری که خم دارد
 چو مشاطه بدست آن چین زلف خم بخم گیرد
 چو بهر زینت آن گلچهره در آئینه می بیند
 خدا ز سرو قد او مرا جدا نکیند
 من و جدائی از آن سرو قد، خدا نکند
 بیاد لعل تو آتش فتاده در جگرم
 که آتشی بدل درد پرورم افتاد

بورادا لغل استعاره دیر.

استعاره:

استعاره بیر طرفلی تشبیه دیر. بورج آلماق معنا سیندا دیر. بنزه یه - نین و بنزه دیله نین اؤزونون عوضینه، اونون صفتینی یا خصوصیتینی عوض ائدن سؤزه دئیلیر. همین خصوصیتین نه یه عاید اولدوغو آسانلیق لا آنلاشیلیر. مثلا " لعل و مرجان سؤزلری گؤزه لین دیش دودا غیسبی یئرینه ایشله نیر. دیش دودا غین آدلاری چکیلمیر. یا خود دوردانه، سؤزونو گؤزدن آخان یا ش یئرینه، نرگیس سؤزونو گؤز یئرینه و اوخ کلمه سینی کیرپیک یئرینه ایشله دیرلر و سایره ...

بوتون فارس، تورک و عرب کلاسیکلری اؤز منظوم بدیغی یارادیجی لیکلاریندا استعاره دن ده چوخلو بهره لنینمیش، بول - بول بو بدیغی واسیطه دن استفاده ائتمیشلر. استعاره باره ده جدی تدقیقات آپاریلمیش، اثرلر یازیلیمیشدیر. هله چوخ چوخ بوندان قاباق سمرقندلی منلو حسن استعاره باره ده خصوصی بیر علمی اثرین مؤلفی اولموشدور. و اونون آردیجیلاری دا آزدگیل لر.

استعاره اساس اعتباری ایله مجازلاردان دوزه لیر، یعنی استعاره اؤزو مجازین بیر نوعودور. محمد فضولی ده اؤز شعرلرینده بو بدیغی واسیطه نوعوندان یئری گلن ده، هم ده چوخ مهارت و باجاریقلا استفاده ائتمیشدیر. مثلا:

بیاد لعل تو آتشفتاد در جگرم

که آتشی بدل درد پورم افتد

دل اسیر لعل آن گلبرگ خندانست باز

کار من از دست دل جاک گریبانست و بس

اگر بگذشت مجنون، من بماندم یادگار او

دگر شد کوهکن، هم من کمر بستم بکار او

شانه ای گل به خم طره طرار منه

بستر راحت دلهاست در او خار منه

سر آن زلف مکش بیادب ای متاظه

دست بیناک چنین در دهن مار منہ
 گه زبان در مدح لفل درفشان گویا کنی
 گه ز شوق خال داغی بر لال پر خون نهی
 دود دل کرد سیه روز مرا تا شده ام
 مایل آن مهوش مشکین خط و سیمین خدرا
 بیاد شمع رویش خواهم از سر تا قدم سوزم
 برو ای اشک آب از آتش من دور دار امشب
 بوتون یوخاریداکی بیت لرده گؤزه ل استعاره لر ایشله دیلمیشدیر .

تجنیس :

جناس یاراتما غا شعرده تجنیس دثیلیر ،تجنیس بین مختلف نوعلاری واردیر . او جمله دن :
 تام تجنیس ، ناقص تجنیس ، مرکب تجنیس ، زاید تجنیس ، مکرر تجنیس و سایرہ متفرقه تجنیس نوعلری ، ظاهرده بیر- بیرینه موافق و عینی اولان ، هم یازی ، هم ده تلفظ جهت جه عینی اولان ، لیکن مختلف معنا داشیان سؤزلردن دوزله نلره تام تجنیس دثیلیر . بونوع تجنیس ده سؤزلرین حرکتلری ده عینی ایله قالیر . آنجاق معنا دگیشیلیر .
 ظاهرده بیر- بیرینه بنزه ییب ، یازیدا . عینی شکیلده اولدوغو حالدا ، حرکتلری و معنالاری باشقا اولورسا ، بونا ناقص تجنیس دثیلیر .
 مرکب تجنیس ایسه ایکی و لیکی دن آرتیق جناسی اولان دیر .
 بعضی صنعتکار کلاسیک شاعیرلریمیز ، جناسا چوخ میل گؤستره میشن ، تجنیسدن چوخ تشخیصه و تضاددا فیکیر و ثرمیشلر . آنجاق فضولی اؤز پسرلرینده جناس یاراتما غا داها میل گؤستره میشن ، جناسین بیر چوخ نوعلریندن بهره لنمیشدیر .

چنان شکسته عقاب عقاب را پر و لبال
 که جلوه گاه کبوتر شده نشین باز
 بورادا بیرینجی عقاب (جایناق) وایکینجی عقاب (قارتال) دیر و
 گؤزه ل بیر تام جناس دیر .
 مردم چشم مرا غرقه خوناب مکن

مردمی کن مشوا از مردم ، مردم آزار ،

جناس و تکریر

دود دل کرد سیه روز مرا تا شده ام

مایل آن مهوش مشکین خط سیمین خد (بنیز) را

خط و خد لفظی جناس دیر ، مشکین و سیمین ده . تضاد دان عبارتدیر .

زلف پرچین برگشا تا بر خطا قایل شود

آنکه رنجی میبرد مشک از ختن می آورد

فضولی بو بیت ده . بیرجه کلمه ده . جناس یار اتمیشدی . بورا خطا هم
خطا ملکونه اشاره دیر ، هم ده . مشک گتیره نین خطا ایش گورمه سینسه
اشاره دیر . بو کیمج اوستا دلیق نادر . حاللاردا گورونه بیلر .

حریفان تا مزارم را نهند از درد گل بر گل

چو میرم جز در پیر مغان مدفن نمی خواهم

بودا بیر ناقص تجنیس دیر . گل و گل یازندا بیر ولی تلفظ ده باشقا
دیرلار .

دمی مانندی گردی (گردباد) گر جدا از خاک در گردم

بگردون گر کشم سر ، باز می خواهم که بر گردم

بورادا گرد سوزو اؤچ دفعه ایشله نیلمیش دیر . بیرینجی سی (توزاناق ،
بورولقان) معناسیندا ، ایکینجی سی (فیزلانماق) معناسیندا و اوچونجوسو
(قایتماق) معناسیندا دیر کی هم جناس ، هم ده تکریر شکلینده شاعیر
طرفیندن ایشله نیلمیش دیر .

بخود تا چند خندی ای صدف بگشا دهن زین پس

بدور گوهر اشکم مزن از دانه دردم

بو بیت چند و خند سوزلری ناقص جناس شکلینده ایشله نیلمیش دیر .

مردم چشم مرا غرقه خوناب مکن

مردمی کن مشوا از مردم مردم آزار

بو مرکب تجنیس ده فضولی مردم سوزونو ۴ دفعه تکرار اتمیش و
گوزهل و آخینیقلی بیر تکریر یار اتمیش دیر .

ادامه سی وار

از: دکتر جلیل تجلیل
استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران

○ تأثیر شاعران ایرانی در شعر فضولی

پیش از آنکه پرتو تاثیر شاعران بزرگ ایرانی را در شعر فضولی این شاعر سه‌زبانه نشان بدهم مناسب می‌دانم آغاز مقاله خود را با بزرگداشتی از شاعر معاصر شهریار از فضولی زینت دهم که به زبان ترکی فضایل فضولی را بیان کرده است:

تورکی فارسی عربی ده نه فضایل واریمیش
که فضولی کیمی بیر شاعر فاضل دوغولور
شرح صدریله صحایف یا زیلیر سینه سینه
لیل‌القدره جاتا مصحف نازل دوغولور
اوچ لسان دا آچیلیر مکتب قرآن قاپیسی
بو ککاتیب ده ارازل ده افاضل دوغولور (۱)

و این شاعر به عنوان نمونه در آغاز دیوان فارسی خود آنجا که نویسنده‌گان مغرض را عامل دگرگونی محبت به محنت می‌شمارد به هر سه زبان سخن می‌راند:

عربی: تبت یداکاتب لولاه ماخر بت
معموره اُست بِالْعِلْمِ وَالْاَدَبِ
آردی من الخمر فی افساد نسخته
تستظهر العیب تغیراً من العیب

و آنگاه به شعر ترکی در همین گوید:

قلم اولسون آلی اول کاتب بد تحریرین
که فساد قلمی سوزیمی زی شور ایلیر

۱- دیوان ترکی شهریار، کنگره بزرگداشت استاد شهریار ۱۳۷۴ تهران

گاه بپیر حرف سقوطیله قیلور نادری نار
گاه بپیر نقطه قصوری له گؤزی کور ایلبیر

و آنگاه همین معنا را در شعر فارسی می‌آورد:

باد سر گشته بسان قلم آن بی سروپا
که بود تیشه بنیان معارف قلمش
زینت صورت لفظ است خطش لیک چه سود
پرده شاهد معنی است سواد قلمش

یا در شکوه از بی‌سوادان که شعر را نمی‌فهمند و نمی‌توانند از جمال معنی و شاهد مقصود پرده‌برگیرند و با وجود این به خرده‌گیری و استهزای دیگران پرمی‌خیزند به سه زبان بیلن دارد:

شوکی: بی‌نصیب اولسون نعیم خلددن اول زشت کیم
ناملایم لهجه‌سی موزونی ناموزون ایدر
تیشه لفظی بنای نظمی ویران ایلیوب
سست‌گفتاری فصاحت اهلنی مغبون ایدر

و من در این کنگره باشکوه که آشنایان به هر سه زبان و فضولی‌شنا - سان جهان جمعند تاثیر کلام بزرگان شعر فارسی را در چاه‌های فضولی بررسی می‌کنم و این تاثیر را در لیلی و مجنون ترکی فضولی می‌آورم:

الف: نظامی و فضولی:

احدر مثنوی لیلی و مجنون سبک شعری و داستان پردازي فضولی با ویژگی‌هایی که خود دارد تحت تاثیر داستان‌پرداز معروف فارسی نظامی است و این تاثر علاوه از ساختار قالبی و شعری در مضامین و تعابیر نمایان است.

همه می‌دانیم که هر دو مثنوی هم لیلی و مجنون نظامی وهم از آن فضولی از بحر هزج مُدَسّسِ آخَرَبِ مَقْبُوضِ مَحذُوفِ اسْت: مَفْعُولُ مَفَاعِلِنُّ فَعُولِنُّ .

۲- فضولی در لیلی و مجنون تصویری از شقاوت صیاد نسبت به آهو و رهانیدن مجنون آهوانرا آورده و در ضمن آن گوید:

رحم ایله بو مشکبو غزاله
رحم ایتمزمی کیشی بو حاله

صیاد پانا باغیشلا قانون
یاغدیرما جفا اؤدینه جانون
صیاد دئدی بؤدور معاشوم
آچمن ایاغین گئدرسه باشوم
مجنون اونا وئردی جُمله رختین (۴)
پاک ائیلهدی برگدن درختین ...

و نظامی در همین معنی گفته است :

در دام فتاده آهوپی چند
محکم شده دست و پای دربند
صیاد بدان طمع که خیزد
خون از تن آهوان بریزد
مجنون به شفاعت اسبوا راند
صیاد سوار دید درماند...
دام از سر آهوان جدا کن
این یک دو رمیده را رهاکن ...
گفتا سخن تو کردمی گوش
گر فقر نبودمی فراموش
نخجیر دو ماهه صیدم این است
یک خانه عیال و صیدم این است

۳- گرفتاری ابن سلام بر لیلی و خواستاری او از جلوه‌های اشتراک دو منظومه نظامی و فضولی است. هر دو نام ابن سلام را که همه خلق بر سلامش صف کشیده‌اند عطیه خداداد می‌دانند.

وئرمیش حق اونا اونون مُرادن
بخت ابن سلام قیلیمیش آدن
اوو قصدینه ائیلیمیشدی پرواز
آلتینده عقاب النده شهباز
انعام ایدوبن اونا (آکا) بسی مال
لیلی طلبینده قیلدی ایثار
چون ابن سلامه بیتدی پیغام
تنبیه نشاط و مژده کام
دریای نشاطی گلدی موجه

باش چکدی نهال بختی اوجه
اؤل مشترییه وریلدی زهره
شایسته گورولدی ماه مهیره

و نظامی نیز در همین معانی گوید:

کوش همه خلق بر سلامش
بخت ابن سلام کرده نامش
از دیدن آن چراغ تابان
در چاره چو باد شد شتابان
چاره طلبید و کس فرستاد
درجستن عقد آن پریزاد
تا لیلی را به خواستاری
در مرکب خود گشود عماری

۴- در آشنایی مجنون با نوفل نیز تاثر فضولی از نظامی نمایان است که هر دو از شجاعت نوفل سخن بمیان آورده اند.

فضولی: تیغیله مضاف مشکلی حل
معروف زمانه آدی نوفل
هم عشق یولونده چوق یوگورمش
هم چوق ستم زمانه گورمیش
مجنونه یئتشدی اول وفادار
آثار تطف ایتدی اظهار
کای خسته نه دوربو چکدوقن رنج
ویرانه ده ضایع ایتدگن گنج
گر اولسه زریله ایش سرانجام
یوک یوک توکرم زر آلم کام

نظامی: نوفل نامی که از شجاعت
بود آن طرفش به زیر طاعت
لشکرشکنی به زخم شمشیر
در مهر غزال و در غضب شیر
او را بنواخت پیش خود خواند
با خویشتنش به سفره بنشانند

میثاق نمود و خورد سوگند
اول به خدایی خداوند
نه صبر بود نه خورد خوابم
تا آنچه طلبکنم بیابم...

۵- کیفیت بیماری و وفات ابن سلام نیز سرچشمه زلال رقت زایی است
که جریان اندیشه نظامی را به جوینار کلام فضولی رسانده است .

نظامی: تا گردش او دور بی مدارا
کردش عمل خود آشکارا
شد شوی وی از دریغ و تیمار
دور از رخ آن عروس بیمار
افتاد مزاج از استقامت
رفت ابن سلام را سلامت
با حربۀ مرگ اگر ستیزند
افتند چنانکه بر نخیزند
لیلی ز فراق شوی بی کام
میجست زجا چو گور در دام

فضولی: کیم ابن سلام ایتدی گردون
آماج خدنگ آه مجنون
درد وغم و حسرت نهانی
سرو قدن ایتدی خیزرانی
اندیشه عوی اولدی باطل
جان وثردی و حقه اولدی واضل

۶- بررسی مشابهت و تاثیر و تاثر بین این دو مثنوی لیلی و مجنون
تقریباً تا پایان این اثرها قابل ملاحظه است و من در این مقاله این
بررسی را به ذکر وفات مجنون بر سر مزار لیلی پایان می‌دهم. هر
دو شاعر در تصویر این لحظه‌های سراپا رقت و اندوه رخس بلاغت
تاخته و داد سخن داده‌اند .

نظامی می‌گوید:

نالنده ز روی دزدناکی
آمد سوی آن عروس خاکی
در حلقه آن خطیره افتاد

کشتیش در آب تیره افتاد
 بیستی دو سه زار زار برخواند
 اشکی دوسه تلخ تلخ بفشاند
 کای خالق هر چه آفریدی
 سوگنید به هر چه برگزیدی
 آزاد کنم ز سخت جانی
 و آباد کنم به سخت هانی
 چون تربت دوستی در بر آورد
 ای دوست بگفت و جان بر آورد
 بودند در این جهان بیک عهد
 خفتند در آن جهان بیک مهد

و فضولی این صحنه سراپا رشک و اشک را چنین صورتگری می‌کند:

قمبرینی قوجاقلادی نگارن
 جان صدقه‌سی ایتدی اول مزارن
 ایل جمع اولوب ایدر نظاره
 مجنون سیاه روزگاره
 قبر اوستونه گوردولر بیغلمیش
 جانانینه جان نثار قیلیمیش
 احوالینه آغلیوب سراسر
 دفن ائتمه‌گین ایتدیلر مقرر
 روح اولدی فلکده روحه همراز
 تن اولدی تنیله برده همساز

ب: تاثر از حافظ:

۱- مولانا فضولی در بیت زیر بر آن است آنچه در درج سپینه از عشق
 نهان است کس نتواند مخفی بدارد گفته:

عشق اولدینی بیزده مخفی اولماز
 عشق ایچره اولان قرار بولماز

و این تاثری است از بیان حافظ:

همه کارم ز خودکامی به بدنامی کشید آخر
 نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها

۲ - همچون حافظ که اعتقاد دارد طلب یار به اختیار نیست :

ز بیخودی طلب یار می‌کند حافظ
با اختیار که از اختیار بیرون است

فضولی نیز بی اختیار از این حدیث گذشتن نتوانسته سرستان بلاده
عشق را در وادی یار بی اختیار دانسته است .

سرمست شراب اشتیاقم
مدهوش تحیر فراقم
سرمستده اختیار اولماز
مدهوشده اعتبار اولماز

۳- مولانا فضولی حافظ سان از کوکب بخت که هیچ منجمش شناسایی
نکرده نالان و شکوه‌گر است .

حافظ : کوکب بخت مرا هیچ منجم نشناخت
یارب از مادر گیتی بچه طالع زادم

فضولی: ای منجم اختر بختم مساعد اولمادی
کهیم اولام. بپیر ده مقارن اول مه تابانا من

۴- تنفر فضولی از زاهدان ریایی آینه‌ای از تبری حافظ از ریا -
کلزین و زاهدان ظاهراصلاح است که خصیصه شعری حافظ محسوب می‌شود .
فضولی در بیت زیر :

بلای عشق درد دوست ترکیب قلمیشم زاهد
نه مشتاق بهشتم سن کپیمی نه طالب حورم

از ابیات زیر حافظ متاثر است :

ترسم که صرفه‌ای نبرد روز بازخواست
نان حلال شیخ از آب حرام ما
راز درون پرده ز رندان مست پرس
کاین حال نیست زاهد عالمقام را

۵- زدودن پرده حجاب میان یار و دلدار وسیله دیدار و از موضوعات
مشترک، این دو شاعر توان دانست .

حافظ : تو خود حجاب خودی حافظ از میان برخیز

حافظ : جمال یار ندارد نقاب و پرده ولی
غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

فضولی : جان جانان اتحادی فارغ ایلر جسمدن
جسمدن آگاه اولان جان، واصل جانان دگیل

۶- فضولی نیز حافظ سان شهید و شمشیر و دشنام و نفرین یار را یکی
میدانند.

فضولی : ای غمزه و لعلی شهید و شمشیر
خواه عفو ایله خواه تعذیر

حافظ : اگر دشنام فرمایی و گر نفرین دعا گویم
جواب تلخ میزید لب لعل شکر خارا
نه تبسمی نه نگر خنده ای نه دشنامی
بهیچ روی مرا روزی از دهان تو نیست

۷- هر دو شاعر نقدینه جان را نثار خاک پای دوست می‌کنند و آنرا
طوطیای چشم قرار می‌دهند.

حافظ : جان دادمش به مژده و خلعت همی برم
زین نقد کم عیار که کردم نثار دوست
کحل الجواهری به من آرای نسیم صبح
زین نقد کم عیار که شد رهگذار دوست

فضولی : گوز نورینی خاک پایه و شردیم
آزجه ششی چوق بهایه وردیم

۸- و این بیت حافظ که :

بیا که قصر امل سخت سست بنیاد است
بیار باده که بنیاد عمر بر باد است

و بیت او که فریادگری از جفای روزگار و چرخ غدار دارد بر
این غزل فضولی پرتو افکن است .

خلاقه رأییمپله ایفلک مدار ایتدن
منی گل استریکن مبتلای خار ائتدین
جفا الیله قیلوب چاک پرده صبریم
نهان اولان غمیمی خلقه آشکار ائتدین

مگر بیایندی فضولی سینه فلک حالی
که وارینی بُو جهاندا بُوَق اعتبار ایتدن

هر دو آرامش کاخ فقر و فنا را سعادتی برتر شمرده‌اند.

فضولی: فقر و فنا سعادتی وثردیک فضولی‌یه
اُوندا اولان سعادت فقر و فنا حقی

حافظ: قصر فردوس که رضوانش به دربانی رفت
منظری از چمن نزهت درویشان است

نامه و پیک دوست خزر جان و تعویذ و مایه امان هردو شاعر است.

حافظ: آن پیک نامور که رسید از دیار دوست
آورد خزر جان ز خط مشکبار دوست

فضولی: نامه دلدار بپیر تفویذ دور گویا
کیم اونسوز خسته اللر خاطری بپیر دم قرار اشمز

ج- سعدی و فضولی:

تاثیر کلام سعدی این استاد عاشق پیشه و حکیم طبایع شناس در
چامه‌های فضولی بسی ژرف و چشمگیر است و اینک نمونه‌هایی از آن .

۱- مقدمه فضولی بر دیوان اشعار آنجا که به نعت سرور کائنات
پیامبر اسلام پرداخته سعدی. سان که در مقدمه گلستان زبان به نعت
رسول گشوده این گونه شعر سروده است .

أَثْنِي عَلَى خَيْرِ الْأَنَامِ مُحَمَّدٍ
كَشَفَ الدُّجَى تَضِيَاءَ بَدْرِ جَمَالِهِ
بَشَّنَاثِهِ رُفِعَتْ مَدَارِجُ قَدَرِنَا
خَصَّتْ مُحِبَّتِنَا عَلَيْهِ وَالْه

که یادآور این ابیات سعدی است :

بَلَّغَ الْعُلَى بِكَمَالِهِ كَشَفَ الدُّجَى بِجَمَالِهِ
حَسَنَتْ جَمِيعَ خِصَالِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَالْه

۲- فضولی نیز همچون سعدی در ورطهٔ مفاخره شاعرانه از صیت سخن
و کمال آثار خود آگاه است و این وقوف به اشتهار سخن خویش را در
ابیاتش بیان داشته است و بمانند سعدی که گفته است :

در حدیث من و حسن تو نیفزاید کس
حد همین است سخندانی و گویایی را
هفت کشور نمی‌کنند امروز
بی مقالات سعدی انجمنی

فضولی نیز اشتها را گفتارش را در کشور سخن دریافته و گفته است :

صیبت فصاحتیله سوزوم توتدی بحالمی
من مهد اعتبارده طفل زبون هنوز
بوی خوشولا اولدی معطر دماغیمیز
من نافه وجود ده بیر قطره خون هنوز

۳- توصیف شب معراج نیز که در لیلی و مجنون فضولی به روانی و شیوایی صورت گرفته آیینهای است که چاه بلند پایه سعدی را در آغاز بوستان یاد می‌آورد به این دو اثر بنگرید :

فضولی: جبریل یثوب یتیردی فرمان
کای سرو ریاض شعر و عرفان
خورشید که عرشه سایه قلدن
معراجی بلند پایه قلدن
رفع ایله حجاب ماسوانی
سیر ایله مکان لامکانی
مشتاق جمال دور فلک‌لر
محتاج وصال دور فلک‌لر
ایوان سپرده سیاره
مین مین گوز آجوبدور انتظاره
گؤستردی عطارده احترامن
خط و ثردی که من سنه غلامن
کیوان شب قدرن ایلدی روز
اولدی اونا شمع مجلس افروز
لوح و قلمی مزین ایتدین
کرسی ایله عرشی روشن ایتدن
جبریلی قویوب براقی خالدن
توحید بولوندا فرد قالدین

رفع اولدی سنه حجاب مابین
نزهتگهین اولدی قاب قوسین (قرب الاهی)

واینک وصف معراج را از سعدی

شبی بر نشست از فلک بر گذشت
به تمکین و جاه از ملک بر گذشت
چنان گرم در تیه غربت براند
که بر سدره جبریل از او باز ماند
بدو گفت سالار بیت الحرام
که ای حامل وحی برتر خرام
چو در دوستی مُخلص یافتی
عتابم ز صحبت چرا تافتی
بگفتا فراتر مجالم نماند
بماندم که نیروی بالم نماند
اگر یک سر موی برتر پریم
فروغ تجلی بسوزد پریم

۴- فضولی و سعدی هر دو در دمسازی عشق و ملامت و ناهماهنگی
عاشقی و نیکنامی سخنان لطیف و دمگرم دارند و عشق بلندآواز را
هماره با ملامت دمساز می‌شناسند:

سعدی: چشم اگر ما دوست داری گوش با دشمن مکن
عاشقی و نیکنامی سعدیا سنگ و سبواست

وفضولی: دفع اولدی حجاب شاهد راز
عشق اولدی ملامت ایله دمساز

۵- سعدی و فضولی هر دو در وصف و تسبیح جمال مطلق دل بیقرار و
گام استوار دارند. نخستین خاموشی را از توصیف و تسبیح خدای
بیچون را آنجا که مرغان سحری درترنم و تسبیح‌اند شرط آدمیت
نمیداند و دومی عقل و صبر و دل خود را در ترسیم رخ دلدار بیقرار
میداند و همه را از کف می‌دهد و مدهوش وار به ناله می‌خیزد:

سعدی: دوش مرغی به صبح می‌نالید
عقل و صبرم ببرد و طاقت و هوش
یکی از دوستان مخلص را

مگر آواز من رسید به گوش
گفت باور نداشتم که ترا
بانگ مرغی چنین کند مدهوش
گفتم این شرط آدمیت نیست
مرغ تسبیح خوان و من خاموش

فضولی: عقل و صبر و دل و تن گندی بحمدالله کیم
سفر ساحل دریا به سبکبار اولریم
یوق فضولی خبریم مطلق اوزم نن بس کیم
واله نقش خیال رخ دلدار اولریم

هر دو شاعر درس عشق را از مدرس پروانه می آموزند سعدی مرغ سحر را
ملامت می کند که به جای بانگ خالی درس آموز عشق بی ریای پروانه
باشد که جانش می سوخت و آوازش بر نمی آید و فضولی پیشنهاد دارد در رسم
عشق را الزاماً از پروانه باید آموخت .

سعدی: ای مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز
کان سوخته را جان شد و آواز نیامد

فضولی: عشق رسمین عاشق او گرنمگ گرهک پروانه دن
کیم کویار گوردو کده شمعین آتش سوزانینی

ناشر از کمال الدین عبدالرزاق اصفهانی:

یکی از آثار لطیف فضولی آنجا است که همچون جمال الدین عبدالر-
زاق که ترجیع بند معروف خود را از توحید خدا و نعت رسول (ص) شهره
آفاق لیلخته در وصف پادشاه سریر لولاک همچون کمال الدین
لولاک لما خلقت الافلاک را آرایه چامه خویش گردانیده است :

جمال الدین:

ای از بر سد ره شاهره
وی قبه عرش تکیه گاهت
جبریل مقیم آشتانت
و افلاک حریم بارگاهت
طغرای جلال تو لعمرك
منسور ولایت تو لولاک

نقش صفحات رایت تو
لولاک لیا خلقت الافلاک

فضولی:

ای پادشه سریر لولاک
مقصود وجود خاک و افلاک
ای خلوت قدسه شمع محفل
جبریل ترددینه منزل
ای قبله نعلی اهل طاعت
گنجینه گوهر شفاعت
تاج سرعرش خاک پایین
شمع شب قدر نور پایین
کیفیت حالی روشن ایتدین
خیر و شراشین معین ائتدین
احوال اوامر و نواهی
معلوم ایتدین سیزه کماهی
دونیایه پیام فرینی نورو
تنبیه سعادت ظهورون

۱- نه تنها قول و غزل فضولی در شاعران بزرگ پهنشین قابل پژوهش است بل در شاعران پس از فضولی همین شعاع تاثیر او شایسته بررسی است و من در اینجا خاطر خوانندگان را که با ترجیح بند معروف هاتف اصفهانی آشنایی دارند:

به مطلع: یار بی پرده از در و دیوار
در تجلی است یا اولی ابصار
لیس فی الدار غیره دیار
که یکی هست و هیچ نیست جز او
وحده لا اله الا هو

به این بیت فضولی توجه می‌دهم:

توتدی تن و جانمی غم یار
غیرالمحبوب لیس فی الدار

در پایان این مقاله قصیده‌ای از فضولی را که در شان پیامبر اسلام به سه زبان ترکی، عربی و فارسی در اوج بلاغت پرداخته است زینت بخش

مقاله خود می‌کنم:

یا منبع‌المکارم یا معدن‌الوفا
یا مجمع‌المحاسن یا منبع‌العطا
أَنْتَ الَّذِي بَعِثْتَ الْيَسْنَا مُبَشِّرًا
وَإِخْتَارَكَ الْإِلَهَ عَنِ الْخَلْقِ وَاصْطَفَا
أَنْتَ الَّذِي تَفَضَّلَهُ الْقُرْبُ وَالْقَبُولُ
أَنْتَ الَّذِي تَفَرَّدَهُ الْعِزُّ وَالْعُلَا
يَا عَوْنَ مَنْ تَفَقَّدَهُ عِنْدَ شِدَّةِ
يَا كَهْفَ مَنْ تَحَصَّنَ فِي الضَّرِّ وَالنَّجَا
عیسی نمیرسد به تو در قدر و منزلت
هر چرخ اگر نهد ز سراقتمدار پا
معراج یافتی تو و هر طور شد کلیم
فرق از تو تا کلیم ز ارض است تا سماء
آب تو بود کاتش نمرود را نشاند
روزی که کرده بود در آتش خلیل جا
اقرار کافری است ز شرع تو انحراف
برهان گمراهی است به غیر تو اقتدا
تا منقطع نگردد از آسیب اختلاف
شد بسته بر تو سلسله سلک انبیا
با انبیا است نسبت ذات تو چون الف
هم ابتدا تویی به حقیقت هم انتها
تقدیر جز رضای تو کاری نمی‌کند
پیوسته طاعت تو ادا می‌کند قضا
ای آفتاب ذاته هر ذره بیر نبی
مبین شرع و دین دیار نه هر ذره دن ضیا
سن غایت وجود سن و اوزگه‌لر طفیل
سن پادشاه مُلک سن و اوزگه‌لر گدا
جاروب‌گرد رهگذرین بال جبرئیل
طاق رواق در گهین ایوان کبریا
دارالشفای حشرده بیمار معصیت
شهد شفاعتیندن اومار شربت شفا

ای چاریار کاملین اعیان ملک و دین
ارباب صدق و عدلت و رأفت و حیا
دو زون بو دورت فصله بر معتدل زمان
شرعین بو دورت رکنله بر معتدل بنا
یا مصطفی فضولی محتاجه رحم ایدوب
اظهار التفاتله قیل حاجتین روا .

□ چاغداش آذربایجان

ازمیرده، آذربایجان دوستلوق، کولتور و صنعت درنگی طرفیندن
"چاغداش آذربایجان" بولتنی یا بینلاناغا با شلامیشدیر. بولتنین
۳۰۲ و ۵- جی ساییسی بیزه گؤندریلمیشدیر. بیز امینیک کسی
بیرینجی و دؤردونجو سایی دا بیزه گؤندریلمیش فقط هله لیک
المیمیزه جاتما میشدیر. گونده ریلن ساییلارین چوخ حیصه سینسی
اوهودوق. محتواسی دولغون و اولدوقجا طرفسیزدیر.
درگینین یازی ایشلری مدیری، آقا منیر آقابابا و نهر مدیبری
آقا شامق قول اوغلو دور.

بیزیم ده وارلیق دا و تیکادا چیخان "آذربایجانین آدی و
حدودلاری" آدلی مقاله میزی چاپ اشدیکلری اوچون تشکورلار -
بیمیزی بیلدیریریک .

اومید اشدیریک بو مدنی خدمت لرینده دا واملی و باشا ریلسی
اولسونلار و آلمادیغیمیز ساییلاری دا لطف اشدیب گؤندرسینلر.

وارلیق

يازان: مهندس حسين علمي

اون سۆز يئرينه:

○ آي قافقازين قارامان ائللىرى

آي قافقازين قارامان ائللىرى
آي نقشبنديه، آي قادريه وارثلىرى
آي "قافقاز قارتالىنين" خلف اولادلىرى
ائنين گلين پۆكسك داغلاردا ن
بىر بۇيوك و اولو يۆكسلىشه دۇغرو
كافىر اۇروسلار، "آغ چورا و غلو" دشمشكن: دۇننكى قۇلاريمىز
بىر قرينه ياخين وارليغيمىزى، مسلمانلىغيمىز
توركلوغوموزى، قافقازلىلىغيمىزى
تورپاقلاريمىزى، امكلىرىمىزى
نفظ قايناقلاريمىزى ... دانا نلار
يئنه ده وارليغيمىزى هده ليرلر ...
داها يۇبانمايىن ... سلاح الدهه، اينام گونولده
يولا دوشون ... چىچنه سارى ... حقه دۇغرو
امام منصور، شىخ شامىل، غازى ممد، اوزون حاجى و ... سىزى گۆزله بىر
آي، آوارلار، لىزگىلر، چىچنلر، اينگوشلار، چىركسلر، قاباراتلار، بالقالار
قارا جايلىلار

بىر كلمه ده آي قافقاز مسلمانلارى ...
بۇ گون گۇروشوموز گروزنىده
سلاح اونودولماسين !
الله اكبر، الله اكبر، الله اكبر سى ...

— اين نوشته شعر نيست بلكه فقط يك خطابه حماسى است لذا هيچ
قوائد شعرى در آن رعایت نشده است .

● تکرار تاریخ در شمال قفقاز

شمال قفقاز یک سرزمینی کوهستانی با مردمی مسلمان است که مابین دریاری خزر و سیاه در جنوب روسیه واقع شده است. این سرزمین دارای تاریخی درخشان است که در برگ برگ دایرةالمعارف حماسی جهان اسلام نقش بسته و اوراق آنرا رنگین ساخته است رنگی به سرخی خون شهیدان بزرگی چون امام منصور، شیخ شامل و صدها هزاران قهرمان مسلمانی که با اعتقاد بر حکم جهاد اسلامی و عدم پذیرش سلطه کفر لباس رزم پوشیده و در راه دفاع از مرزهای مقدس دارالاسلام خلعت و ردای شهادت پوشیده و به کلمه شهید فسی سبیل ... مفتخر شده اند.

مردم چچن همیشه در جهاد علیه کفر و نبرد با سلطه روسها به عنوان پیشقراولان و پیشمرگان جهاد بوده اند. همانطوریکه در سالهای مقاومت بار اول امام منصور رهبر و مرشد مذهبی چچن علیه روسها حکم جهاد داد و قیام جهادی علیه روسها تمامی کوهستانهای شمال قفقاز را فراگرفت و بعد از شهادت او این جهاد بزرگ اسلامی به رهبری خلفا و شیخ شامل سالها ادامه یافت ، اکنون نیز مردم چچن بعنوان پیشمرگان قیام استقلال در شمال قفقاز ظاهر شده اند و این قیام می رود که با پیوستن اینگوشها ، قبا رآتا ، بالقارها ، آوارها و ... به یک قیام سراسری در شمال قفقاز تبدیل شده و حماسه بزرگ جهاد اسلامی علیه روسهای سلطه گر تکرار شود ، بدین منظور برای آشنائی خوانندگان بسه تاریخ مقاومت و جهاد اسلامی مسلمانان شمال قفقاز علیه روسها نگاهی مختصر به تاریخ شمال قفقاز از اولین سالهای اشغال تا به امروز می اندازیم .

● تهاجم روسها به شمال قفقاز:

تجاوز روسها به سرزمین مسلمان نشین قفقاز به سال ۱۷۸۳ برمی گردد

امپراطوری روسیه در سال ۱۷۸۳ حمله به شمال قفقاز را به استفاده از ارتش مسلح و مجهز خود شروع کرد ولی با مقاومت شدید مردم مسلمان منطقه روبرو شده و تسخیر این منطقه نسبتاً کوچک بوسیله امپراطوری روسیه بیش از یک قرن طول کشید که این خود حاکی از مقاومت دلاورانه مردم مسلمان قفقاز است اصولاً دفاع در مقابل تهاجم روسها بجز برای مردم مسلمان منطقه یک جهاد دینی و ملی محسوب می‌شد و مردم منطقه بدون توجه به تعدد قومیت‌ها، که دوسها سعی داشتند با دامن زدن به اختلافات قومی از آن سوء استفاده نمایند- بطور متفق در جهاد اسلامی علیه کفار شرکت می‌جستند.

و در ادامه آن چون کوههای بلند قفقاز استوار بودند و با همین روحیه جهادی خود به رهبری مرشدهای بزرگ طریقت‌های صوفی نقشبندیه مقاومت خونین را تا سال ۱۸۵۶- م ادامه دادند و مرزهای دارالاسلام را نگهبانی نمودند ولی به جهت برتری تسلیحاتی و خیل نظامیان روسی با شهادت قائد بزرگ شیخ شامل مقاومت آنها تا حدودی درهم شکست ولی هرگز تمام نشد و روسها پس از آن نیز برای تداوم سلطه خود بر منطقه شمال قفقاز خصوصاً داغستان و چچن مجبور بودند بیشتر از روشهای نظامی عمل کنند تا تشکیلات اداری و... حتی در زمان نظام دیکتاتوری کمونیستی نیز این رویه ادامه داشت.

الان هم این منطقه جزو نامطمئن ترین نواحی روسیه بشمار میرود دلیلش هم روحیه جهادی مردم مسلمان منطقه است که آنها همیشه روسها را بجشم یک نیروی اشغالگر دیده‌اند.

در حال حاضر شمال قفقاز جمهوریهای داغستان، چچن، اینگوش و مناطقی خودمختار چرکس، قارآتا، بالقار، قاراچای، اوستیای شمالی (زیر سلطه روسیه) جمهوری آبخازستان، اوستیای جنوبی (زیر سلطه گرجستان) را شامل می‌شود که همگی مسلمان بوده و به لهجه‌های مختلف زبان ترکی صحبت می‌کنند، بغیر از لوسها (اوستیائیها) و آبخازها^(۱) همگی از ملیت ترک هستند، همچنین این ملیت‌ها همگی از تاریخی مشترک

۱- اوسها که در اوستیای شمالی و جنوبی زندگی می‌کنند دارای نژاد خاصی از تیره آریایی هستند، آبخازها از نژاد یونانی هستند که اسلام آورده‌اند و در آبخازستان زندگی می‌کنند.

برخوردارند و داشتن این همه نزدیکی و قرابت این اجازه را به ما می‌دهد که آنها را ملتی واحد بدانیم و به همه آنها مردم مسلمان شمال قفقاز اطلاق کنیم.

سالهای مقاومت اسلامی

مردم مسلمان شمال قفقاز از همان اولین روزهای تهاجم وحشیانه روسها مقاومت در مقابل آنها را آغاز نمودند و در این مقاومت که یک حالت جهادی داشت همگی حضور فعال داشتند. در این بین چچن‌ها نقش پیشمرگ و شروع کننده و به‌مراه داغستانیها بدنه اصلی را تشکیل می‌دادند و در کل، حضور این دو پیرنگتر از بقیه ملیتها بود.

اولین حکم جهاد علیه اشغالگران روسی در همان روزهای اول تجاوز بوسیله امام منصور آشورما "یکی از امامان طریقت نقشبندیه چچن صادر شد و تمامی چچن را فراگرفته و در سایر مناطق گسترش یافت نیرو-های تحت فرماندهی او در سال ۱۷۸۵- م یکی از پل‌های رود سونسیج را محاصره و همراه با نیروهای روسی مذهبیم ساختند که یک ضربه کاری برای روسها بود و در بین مردم منطقه انعکاس خوبی داشت، چندی نگذشت که عملیاتهای جهادگرایانه نیروهای تحت فرماندهی امام منصور کنیل مناطق چچن، داغستان و قوبان را فراگرفت و روسها با احساس خطر به فعالیت‌های نظامی خود افزوده و در سال ۱۷۹۱ در یک درگیری خونین (دانا پا) امام منصور را دستگیر و در سال ۱۷۹۳ او را در زندان به شهادت رساندند اما برخلاف انتظار روسها با شهادت منصور جهاد تعطیل نشد چراکه جهاد مسلمانان قفقاز قتیکی بر شخصیت‌ها نبوده بلکه از اعتقادات اسلامی و ملی آنها نشأت می‌گرفت. لذا پس از مدت کوتاهی فروکش نسبی در دهه ۱۸۲۰ نیروهای جهادگرا با اعلام جهاد "شیخ محمدافندی یاراقلی"^(۱) دیگر مرشد طریقت نقشبندیه تشکیل یافته و از جنوب داغستان مرحله دیگری از جهاد مقاومت آغاز گردیده و به مدت ۳۵ سال تمام (۱۸۵۹-۱۸۲۴ م) به فرماندهی شیخ شامل این شاهین قفقاز ادامه داشت تا اینکه پس از نبردهای خونین زیاد در

۱- شیخ محمدافندی یاراقلی مرشد دوتن از صوفیان بزرگ نقشبندیه داغستان (شیخ شامل و غازی محمد) بود که به تبع حکم جهاد شیخ محمدافندی اینان را اعلام جهاد نموده و فرماندهی جهاد علیه روسها را در دست گرفتند.

سال ۱۸۵۹ با اسارت شیخ شامل علی‌الظاهر سرکوب شده و داغستان و چچن این دو حوزه عملیاتی شاهین قفقاز (شیخ شامل) به اشغال روسها درآمد ولی جهاد حتی با اشغال این دو منطقه جهادخیز نیز خاتمه نیافت بلکه به مرحله یا فاز دیگری از مقاومت وارد شد. فرقه‌نقش-بندیه این تشکیلات مذهبی نظامی خط‌دهنده جهاد بعد از شهادت شیخ شامل به یک‌سال زمان مخفی تبدیل شده و مرحله دیگری از مقاومت را شروع نمود، روسها که این مسئله را حس کرده بودند و شکل‌گیری جهاد دیگری را در رهبری فکری طریقت می‌دیدند رهبران و صوفیان نقشبندیه نقشبندیه، تلامذ و متوجه‌های خود قرار داده و مانند رهبران نظامی با آنها برخورد و در صورت دستگیری آنها را اعدام و یا به مناطق صعب-المعیشه سیبری تبعید می‌کردند برخی از آنها (صوفیان و مریدان نقشبندیه) که استخوانبندی مقاومت و جهاد را تشکیل می‌دادند دست به مهاجرت زده و گروهی از جریکهای مقاومت نیز به کوههای بلند قفقاز پناه برده و برای همیشه بعنوان مشعلدار جهاد اسلامی باقی ماندند. پس از شکست شیخ شامل و افول مقاومت ۳۵ ساله به سرکردگی این رهبر بزرگ و قتیکه سیطره گغار تا حدودی جا افتاده بود و مقاومتی بجز عملیات جریکی کوچک در کوهستانها بچشم نمی‌خورد با نضج گرفتن طریقت قادریه در شمال قفقاز مرحله جدیدی از جهاد علیه روسها آغاز شد. شورهای جدید با همکاری مریدان قادریه و پیروان نقشبندیه به

۱- طریقت قادریه در قرن ۱۲ در بنگدا شکل گرفت و به سر تا سر دارالاسلام راه یافت، این طریقت نقش مهمی در مبارزات استقلال سالهای ۱۹۳۴-۷۷-۱۸م مسلمانان شمال قفقاز ایفا نموده است قادریه در سال ۱۸۵۰م بوسیله کونتاجا جی کیشی اف" یکی از مشایخ داغستان در شمال قفقاز گسترش یافت.

۲- طریقت نقشبندیه در قرن ۱۴ در بخارا بوجود آمده و در سراسر جهان اسلام گسترش یافت، راه‌یابی و شیوع این طریقت در بین مسلمانان شمال قفقاز و حوالی ولگا به قرن ۱۸ برمی‌گردد، این فرقه نقش بسیار فعالی در مقاومت و مبارزات استقلال مسلمانان قفقاز در سالهای ۱۹۳۴-۱۷۸۳ برعهده داشت بویژه در سالهای ۱۹۲۸ که اکثر فرماندهان جریکهای مسلح مرشدان و مریدان این طریقت جهادگرا بودند.

وقوع پیوست، اصولاً "اصولاً" فرقه قادریه برخلاف نقشبندیه از جهان بینی ملایمتری برخوردار بود و بیشتر حال و هوای عرفان بر پیروان آن حاکم بود تا فضای جهادگرایانه نقشبندیه. ولی این وضعیت به اوایل گسترش آن در قفقاز مربوط می‌شود چراکه با گذشت زمان این فرقه نیز همانند نقشبندیه به جهاد علیه روسها رو آورده و به یک تشکیلات منسجم جهادی تبدیل گشت علت آن هم ضرورت مقابله با سلطه کفار و جهاد برای رهایی موجود در اعتقاد اسلامی تمامی مذاهب مسلمانان است. بدین ترتیب قادریه در اندک زمانی مراحل عرفانی محض را پشت سر گذاشته و به یکی از مراکز مقاومت مسلحانه با روسها تبدیل شده و در کنار نقشبندیه نقش فعالی در قیامهای ضد روسی سالهای ۷۸-۱۸۷۷م منطقه ایفا کرد.

در جریان انقلاب اکتبر در روسیه جنگهای داخلی زیادی در امپراتوری روسیه به وقوع پیوست و جنگ بین ارتش سفید و ارتش سرخ تمامی روسیه را دربر گرفته بود در اثنای این درگیریهای داخلی روسیه مسلمانان شمال قفقاز فرصت یافتند با دیگری به سازماندهی نیروهای جهادگرا پرداخته و قیامهای دیگری را شکل دهند، لذا مریدان نقشبندی به رهبری دوتن از مرشدهایشان بنامهای "امام نجم الدین گتزوینی" و "شیخ اوزون حاجی" بر علیه روسها شوریده و بیش از پنج سال با ارتش سفید جنگیدند و پس از پیروزی بلشویکها شکست تزار این جنگ با ارتش سرخ تا ۱۹۲۵ ادامه داشت و در سالهای ۲۱-۱۹۲۰ تمامی داغستان، چچن و اینگوش را فرا گرفت و به حدی رسید که مقامات شوروی مجبور شدند کلیه واحدهای سپاه یازدهم ارتش سرخ را به منطقه اعزام دارند، حمله سپاه یازدهم که یکی از مجهزترین سپاه ارتش سرخ بود با مقاومت دلیرانه مسلمانان به رهبری امام نجم الدین روبرو شد ولی به جهت کمی نیرو و عدم سازماندهی منسجم و همچنین تجهیزات پیشرفته مقاومت در هم شکسته و رهبرش اسیر و سپس به شهادت رسید و به دنبال آن تمامی عناصر مذهبی استقلالخواه مسلمان شمال قفقاز به وسیله کمونیستها تحت تعقیب قرار گرفتند.

اما با همه این کشتارها هنوز هم مردم قفقاز دست بردار نبودند و حاضر نبودند برای لحظهای هم که شده سیطره کفار را بپذیرند و در زیر تمامی فشارها، اعدامها، تبعیدها، کشتارها و... قیام پشت قیام، جهاد بدنبال جهاد، شورش پس شورش به مانند ستاره دنباله داری ادامه

داشت و تنها سه سال پس از شهادت امام نجم‌الدین مردم قفقاز شش‌سویز وسیع دیگری ترتیب دادند که تمامی منطقه را دربرگرفت و در سال‌های ۱۹۳۴- و ۴۲ - ۱۹۴۰ از نو شعله‌ور گردید، رهبری این دو قیام اخیس را گرچه ناسیونالیست‌های ترک برعهده داشتند ولی بدنه آنرا همس جنان پیروان و مریدان طریقت‌های صوفی (قادریه) تشکیل می‌دادند.

مراحل مبارزات مسلحانه مردم مسلمان شمال قفقاز زیرعلیه میلطسه روسها :

الف : مقاومت در مقابل روسها و سیطره تزاریسم : ۱- نهضت امام منصور ۱۲۹۱ م . ۲- جهاد شیخ شامل و غازی محمد ۱۸۵۹-۱۸۲۴ م .
ب : استقلال و خروج از سلطه روسها ۱۰- شورش‌های ۷۸- ۱۸۷۷ م . ۲۰- قیام امام نجم‌الدین و شیخ اوزون حاجی ۲۵- ۱۹۲۰ م . ۳- قیام به رهبری ملی‌گرایان ۱۹۴۲- ۱۹۳۴ م .

دوران سیطره روسهای تزاری :

بطوریکه اشاره شد روسها در پی یک مقاومت سرسختانه شمال قفقاز را در سال ۱۸۵۹ م تسخیر نمودند و پس از اشغال، سیاست‌های متفاوتی نسبت به قومیت‌های مختلف مسلمان منطقه درپیش گرفتند. بدین ترتیب که سران فتوادل اوستیا، قبا رآتا، و پاره‌ای از جرکسها که نقش محسوسی در نهضت امام منصور و جهاد شیخ شامل نداشتند در زمره اشراف‌شنا - خته شدند ولی داغستانی‌ها (آوار، لزگی‌ها و...) که ستون فقرات جهاد شیخ شامل را تشکیل می‌دادند به‌مراه ججن‌ها که نقش اصلی را در نهضت ایفا نموده بودند از این امتیازات محروم شدند و مردم عادی تمام منطقه شمال قفقاز بومی محسوب گردید و بعنوان شهروند روسیه شناخته شدند. (۱) علاوه بر اینها روسها فشارهای زیاد برای مسلمانان برای کوچ از مناطق خوش‌آب و هوا و حاصلخیز در این مدت اعمال نمودند بطوریکه استعمار زارعی آنها در جلگه‌ها و مناطق شمال‌غربی

۱- بومیان قشری بودند که نسبت شهروندان درجه ۲ محسوب می‌شدند و از خدمت نظام در ارتش تزاری معاف بودند.

قفقاز (منطقه چرکس نشین) به حدی رسید که بیش از یک ملیون مسلمان چرکس در طول دهه ۱۸۶۰ با اجبار موطن خود را ترک و به امپراطوری عثمانی مهاجرت نمودند و با ادامه این کوچهای اجباری مسلمانان و اسکان روسها، روسها به قدرت بلامنازع منطقه حاصلخیز چرکسها تبدیل و مسلمانان در اقلیت قرار گرفتند ولی مناطق کوهستانی (داغستان، چچن و اینگوش) همچنان دست نخورده باقی ماند. البته روحیه روس - ستیزی و مبارزه جوئی چچنها، آوارها و لزگیها و... خود دلیلی دیگر بر عدم مهاجرت و اسکان روسها به این مناطق بود.

دوران حکومت شوروی:

بلشویکها در بدو کار حکومت شوروی در وضعیتی نبودند که نسبت به مسلمانان و سواستری بیشتر بخروج بدهند. علیالظاهر با رهبران مسلمان مدارا کردند و در شش سال اول رژیم شوروی (۱۹۲۳-۱۹۱۸م) در اسناد و مکاتبات رسمی شوروی (همانند سلیقه و باورهای مسلمانان امپراطوری روسیه سابق) اصطلاح "مسلمان" را در اشاره به کلیه ملت‌های مسلمان اتحاد شوروی بکار برده میشد و برای مدت زمان کوتاهی یک ارتش سرخ مسلمان و حزب کمونیست مسلمان وجود داشت و اداره امور مسلمانها در دست "مسکوم" بود ولی دیری نگذشت که کمونیستها پس از تسلط بر کل شوروی روش مسالمت با مسلمانان را کنار گذاشته و برای حذف مسلمانان بعنوان یک پارامتر مطرح در اجتماع شوروی که به جهت تعداد جمعیت و وسعت خاک میتوانست رقیبی برای روسها (ملیت برتر) باشد نیات خود را آشکار و شروع به تقسیم مسلمانان به ملیتهای ساختگی در جمهوریهای کوچک نمودند.

لذا در سال ۱۹۲۳ کمونیست‌ها تقسیم سرزمینهای مسلمان نشین به مناطق و گروههای کوچک را مطرح نمودند ولی همانطوریکه از پیش مشخص بود این طرح هدفدار با مخالفت سریع مسلمانان روبرو شد، مسلمانان حتی کمونیستهای مسلمانان به مخالفت با تقسیم ملت مسلمان به گروههای کوچک، برخاسته و خواستار ترکیب کلیه مسلمانان شوروی در یک جمهوری متحد بنام "نوران" گردیدند. جمهوری پیشنهادی مذکور تمامی مناطق مسلمان نشین شوروی از جمله آسیای میانه، آذربایجان، شمال قفقاز، حوالی ولگا و همچنین منطقه مسیحی ترک زبان

جواش رانیز دربرمی‌گرفت، ۸۰٪ مردم این جمهوری مسلمان و ۲۵٪ آنها ترک زبان بودند، روسها نه تنها با آنها بشدت مخالفت کردند بلکه با طرح دوم رهبران مسلمانان که مناطق مسلمان نشین را بشرح ذی‌سبب تقسیم می‌نمود مخالفت نمودند:

۱- جمهوری تاتار- با شقیر در منطقه ولگای وسطی با زبان رسمی ترکی تاتاری.

۲- جمهوری ترکستان در آسیای میانه با زبان رسمی ترکی جمع‌تاری

شامل قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان، تاجیکستان و قرقیزستان

۳- جمهوری قفقاز شامل آذربایجان و شمال قفقاز با زبان رسمی ترکی

آذری.

شمال قفقاز گرچه از گروههای قومی مختلف تشکیل شده است که کوههای سر به فلک کشیده قفقاز آنها را از هم جدا می‌کند و هر قوم یا ایسسل ساختار اجتماعی و سنن محلی و... نسبتاً متفاوتی دارد ولی همه این اقوام و ایلات ریز و درشت در اسلام و خاطرۀ جاوید مقاومت اسلامی و همچنین زبان ترکی (لهجه‌های مختلف) و کاربرد گسترده زبان ادبی ترکی آذری با الفبای عرب و جوه اشتراک داشتند و علاوه بر آن همگی می‌دانستند که تنها در صورتی می‌توانند در مقابل تعرض دامنه دار روسها مقابله کنند که وحدت اسلامی خود را محفوظ دارند. روسها نیز بخوبی آگاه بودند که تنها در صورتی می‌توانند بر شمال قفقاز تسلط یا بند که عوامل وحدت را از آنها بگیرند.

شوروی ها پس از رد دو طرح ارائه شده بوسیله مسلمانان برسختی بیشتر از آن رابه صلاح ندانسته و به برخی از خواسته‌های مسلمانان موقتاً با توجه به موقعیت (شورشهای استقلال طلبانه داغستان و چین) تن دادند و در شمال قفقاز به ظاهر با ندای وحدت شمال قفقاز و هم‌آوا شده و در ۲۰ ژانویه ۱۹۱۹ جمهوری خودمختار کوهستان (داغلیق) شامل ملتهای چرکس، قبا رآتا، قارا جای، بالقار، اوستیا، آبا ز، چین و اینگوش و در نوامبر همان سال جمهوری خودمختار داغستان را تشکیل دادند بدین ترتیب منطقه مسلمان نشین شمال قفقاز (ما بین دریا چه خزر و دریای سیاه) به دو جمهوری مسلمان نشین کوهستان و داغستان تقسیم شد. یعنی روسها پس از رد سه طرح ۱- جمهوری توران ۲- سه جمهوری ترکستان - تاتار- قفقاز ۳- چهار جمهوری ترکستان - تاتار

آذربایجان - شمال قفقاز با توجه به موقعیت به یک طرح مصلحتی برای شمال قفقاز تن در دادند. البته در این طرح مصلحتی نیز خواسته مسلمانان تماما" برآورده نشد و نه تنها آنها به دو قسمت تقسیم شدند بلکه حق جمهوری مستقل بودن آنها نیز نادیده گرفته شد. بطوریکه قبلا" گفتم همین طرح هم باب میل روسها نبود آنها فقط به جهت وضعیت منطقه به آن تن داده بودند و به محض پایان یافتن جنگ های داخلی و سرکوبی قیام داغستان - چچن در ۱۹۲۱ م آنها را تغییر و از گفته های خود عدول نموده و سیاستهای مخفی خود را برای تفرقه و تقسیم مسلمانان منطقه استراتژیک و نفت خیز شمال قفقاز آشکار نمودند. بدین نحو که اول جمهوری خودمختار کوهستان (داغلیق) را به شرح ذیل تکه تکه کردند:

- ۱- جمهوری خودمختار چچن - اینگوش
- ۲- " " قابارتا - بالقار
- ۳- منطقه " قاراجای - بالقار
- ۴- " " اوستیای شمالی
- ۵- " " " آدیقا
- ۶- " " جنوبی
- ۷- جمهوری خودمختار آبخازستان .

که ۵ مورد اول در سلطه فدراسیون روسیه و دومورد آخر به جمهوری گرجستان داده شد و این جدای از منطقه بورجالی آذربایجان بود که بوسیله استالین به گرجستان بخشیده شده است و جمهوری خودمختار داغستان گرچه از لحاظ منطقه ای تقسیم نشد ولی از نظر زبانی چنان تقسیمات مسخره ای در آن صورت گرفت که نزدیک بود برای هر چند روستایی زبانی مجزا در نظر گرفته شود، بطوریکه بر اساس تصمیم ۱۹۲۳ مسکو یازده زبان ادبی و اداری در آن رسمیت داده شد، البته بدنیست بدانیم که در همان سالها علیرغم تنوع گویشی موجود کلیه رهبران سیاسی بومی داغستان به دو گروه تقسیم می شدند .

- ۱- محافظه کاران مذهبی که اعتقاد داشتند با توجه به اینکه اکثر تحصیل کردگان منطقه به زبان عربی آشنایی دارند لذا زبان عربی بعنوان زبان مکتوب داغستان رسمیت یابد .

۲- روشنفکران ناسیونالیست که اعتقاد داشتند با توجه به قابل فهم بودن زبان ترکی آذری در بین تمامی داغستان و همچنین به جهت آنکه تمامی گویشهای موجود ریشه ترکی دارند و جزو لهجه‌های ترکی محسوب می‌شوند، زبان ترکی آذری بعنوان زبان مکتوب و اداری داغستان رسمیت یابد.

ولی روسها بدون توجه به خواست مردم و سیاسیون بومی تصمیم خود را برای تفرقه هرچه تمامتر ملتی که دین، تاریخ، ملیت و زبان مشترک (با گویشها و لهجه‌های مختلف ترکی) دارند، بکار بسته و از هر گویش و لهجه‌ای زبان و ایلی ملتی ساخته و پرداخته تا دیگر هرگز جهاد مشترک و رهایی بخش ملت‌های قفقاز تکرار نگردد.

جنگ جهانی دوم:

در جریان جنگ جهانی دوم مردم شمال قفقاز قیام استقلال طلبانه دیگری را برای خروج از سیطره روسها انجام دادند ولی با پیروزی متفقین روسها دوباره منطقه را مسخر و قیام را با شوت تمام سرکوب نمودند و بدنبال آن اعمال و اجرای تئوریهای مهندسی جمعیتی دکترین شوروی بوسیله استالین آغاز شد و مردم مسلمان شمال قفقاز به همراه مسلمانان دیگر مناطق روسیه، گرجستان و اوکراین کنونی دچار ایمن روش غیر انسانی شدند.

استالین برای خارج نمودن مسلمانان از این منطقه استراتژیک و غنی به نفع روسها و گرجی‌ها اقدام به یکسری کوچهای اجباری توأم با نسل‌کشی به بهانه‌های واهی کرده و مسلمانان ساکن چچن، اینگوش، آبخازیا، کریمه، قاراجای و... بمثابه گله‌های گوسفند به مناطقی صعب‌المعیشه سیمبری، قزاقستان و قیرقیزستان انتقال به داد.

مردم چچن اینگوش در فوریه ۱۹۴۴ همگی با زداشت و به شرق منتقل و جمهوری آنها منحل و موطنشان ضمیمه روسیه گردید و بدنبال آن منطقه خودمختار قاراجای - بالقار نیز منحل و ساکنین اش تبعید شدند. همچنین مناطق خودمختار قاراجای - چرکس و قابارآتا - بالقار به یک منطقه چرکس - قابارآتا خلاصه و مناطق قاراجای - بالقار ضمیمه گرجستان گردید.

طبق آمار تخمینی ارائه شده بوسیله خودروسها در آن سال نزدیک

به یک میلیون نفر از ساکنان شمال قفقاز کوچ داده شدند که نزدیک به ۳۰٪ آنها در طول مسیر تلف شدند. مسئله (نزدیک، نیم میلیون نفر از آنها را چین ها تشکیل می دادند) البته واقعیت با اتر از اینهاست .

همزمان با تبعید و کشتار مسلمانان مبارزه برای امحاء آشکار فرهنگ اسلامی در منطقه اعمال شد و تمامی مساجد منطقه تعطیل و مباح روزه دامنه داری علیه اسلام و طریقت های صوفی شروع شد. هدف استالین از این طرح خشن و غیر انسانی حل مسئله مسلمانان در منطقه مابین دریاچه خزر و گوریای سیاه و همچنین شبه جزیره استراتژیک کریمه بود چراکه این مسئله در مرحله اول حایل بین روسها و گرجیها که سران هیئت حاکمه شوروی را تشکیل می دادند از بین برداشته و گرجستان و ارمنستان را از محاصره مسلمانان خارج می کرد و در مرحله بعدی منطقه مسئله ساز قفقاز شمالی را که به جهت روحیه کفرستیزی مردم و وجود منابع زیرزمینی از جمله نفت را برای روسها و گرجیها بیمه می کرد به خصوص برای گرجیها که با ضمیمه کردن مناطق قاراجای - بالکسار ، آجار ، آبخازیا ، یک جمهوری نسبتاً بزرگی را برای خود تشکیل می دادند و این ریشه گرفته از اعتقادات و تعصبات ناسیونالیستی استالین بود .

استالین برای اجرای نقشه های جمعیتی خود در شمال قفقاز ساکنین مسلمان آنجا را به همکاری با اشغالگران آلمانی متهم می کرد در حالی که همین بهانه نیز ادعائی بیش نمی توانست باشد چراکه نیروهای آلمان گرچه در پیشروی خود در خاک شوروی مناطق قاراجای - بالقار و کریمه را برای مدتی متصرف شدند ولی منطقه شمال شرقی قفقاز (چچن- اینگوش) هرگز به اشغال آلمانها در نیامد و این ادعای "خیانت به مام وطن شوروی" در مورد آنها مستمسکی بیش نمی توانست باشد ، پس از مرگ استالین از چهار ملت چچن ، اینگوش ، قاراجای و بالقار اعاده حیثیت شد و آنها از اتهام ساختگی شورویها مبرا شده و مناطق ملی آنها از نو در سال ۱۹۵۷ تاسیس شد. البته در اعاده حیثیت چچن و اینگوش ها یک مسئله مهم دخیل بود و آن تا شیرگذاری اینان بر مسلمانان قزاقستان و قیرقیزستان بود چراکه اصولاً قزاقها و قیرقیزها در گذشته درک عمیقی از اسلام نداشتند و حضور چچن و اینگوش های تبعیدی در بین آنها نه تنها موجب ریشه دوانیدن اسلام بلکه رشد تصوف (طریقت های نعمت بندیه و قادریه) در آن مناطق شده بود .

پس از ایجاد مناطق ملی مسلمانان شمال قفقاز آنها دسته‌دسته به وطن با زگشته و شمار روسها در آنجا روبه کاهش گذاشت بطوریکه تعداد آنها از ۴۹٪ در سال ۱۹۵۹ به ۲۸٪ در سال ۱۹۷۰ رسید و این رویه همچنان ادامه یافت و اکنون مردم مسلمان منطقه خصوصاً چچن‌ها، اینگوش‌ها و داغستانی‌ها اکثریت قریب به اتفاق منطقه و جمهوریهای خود را تشکیل می‌دهند.

بعداز فروپاشی امپراطوری شوروی

بدنبال به قدرت رسیدن میخائیل گورباچف و اعمال سیاست پروستریکا و گلاسنوست، ندای استقلال خواهی در تمامی مناطق شوروی سابق برخاست و این استقلال خواهی مختص جمهوری های مستقل نبود بلکه جمهوری های خودمختار مسلمان داخل روسیه، اوکراین و گرجستان را نیز دربرگرفت و شدت عمل این حرکتها در آبخازستان و چچن بیشتر از همه بود.

سال ۱۹۹۱ سران سه جمهوری روس تبار، روسیه، اوکراین و بلوروسی در نشست مینسک فروپاشی شوروی را اعلام کردند و بدنبال آن دولت چچن در اواخر همان سال استقلال این جمهوری را اعلام و تأکید کرد مردم چچن برای محافظت از استقلال خود آماده هرگونه فداکاری هستند، دلیل سبقت چچن‌ها در استقلال خواهی نسبت دیگران را می‌توان در چند مورد خلاصه کرد:

- ۱- سابقه مبارزاتی و عمق اعتقادات مذهبی در بین چچن‌ها.
- ۲- وجود منابع غنی نفت در منطقه چچن.
- ۳- داشتن دولتی جسور و در رأس آن شخصیت بی‌باکی چون جوهر دودایف (۱).

۱- دودایف یک ژنرال سابق ارتش شوروی است که در ۲۷ نوامبر ۱۹۹۱ به اکثریت قاطع مردم (۸۵/۴۶٪) به ریاست جمهوری انتخاب شد، او از شهامت و جسارت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است و تا بحال توانسته است با همراهی تیم خود که شاخص ترین آنها زلیمخان بایندربیاف معاون رئیس جمهور و یوسف شمس‌الدین وزیر امور خارجه با تأکید بر گذشته و مبارزات استقلال طلبانه مردم منطقه و روحیه روس ستیزی آنها به جهت مظلوم دوران گذشته مردم چچن را به مقاومت برای کسب استقلال تشویق نموده و به صحنه وارد کند.

جمهوری چین الان بیش از چهار سال است که بصورت مستقل اداره می‌شود و دولت مسکو هیچ نفودی در آن ندارد، ولی متأسفانه در طول این مدت هیچ کشوری حتی کشورهای مسلمان استقلال این ملت مظلوم را به رسمیت نشناخته و آنرا یک مسئله داخلی روسیه قلمداد کرده‌اند، روسها نیز با اینکه تمامی امکانات سیاسی و اقتصادی و حتی نظامی (از طریق مزدوران داخلی) بوی تسلط مجدد بر چین بکار گرفته‌اند ولی تمامی توطئه‌های آنها با اراده قوی مردم چین و سیاستهای دولت جوهر دودایف نقش بر آب شده است.

روسها وقتی از فشارهای سیاسی و محاصره اقتصادی نتیجه نگرفتند برای انحراف افکار عمومی جهان و برراه انداختن جنگ داخلی بوسیله عوامل سرسپرده خود سعی نمودند مسئله استقلال چین را یک برخورد داخلی و جنگ قدرت بین سیا سیون منطقه جلوه داده و آن را متوجه شخص دودایف کنند یعنی آنها سعی نمودند استقلال خواهی مردم مسلمان چین را در شخص دودایف خلاصه نمایند، در حالیکه حضور همه جانبه مردم چین در صحنه‌های استقلال و حمایت وسیع آنها از حرکت‌های استقلال طلبانه دولتشان خلاف این را می‌رساند و حاکی از یک خیزش ملی برای استقلال است تنها نقش دودایف و همفکرانش هدایت این حرکتهاست و به قول خبرگزاری "فرانس پرس": دودایف بنوبه خود به همراهی همفکرانش توانسته است سنت استقلال طلبی را در مردم چین در قرن ۱۸ و ۱۹ بسا سرکشی و قاطعیت تمام در مقابل اراده جهانگشائی روسیه مقاومت ورزیده‌اند احیا نماید تا در مقابل خواسته‌های مسکو مقاومت کنند.

فره‌مین راستا بدنبال اعلام استقلال چین در ۱۹۹۱ م بوریس یلتسین حکم دستگیری جوهر دودایف را صادر کرده و یکسری درگیریها و برخوردهایی را در گروزنی باعث شد ولی موفق به اینکار نشد، سپس روسیه با تشکیل شورائی بنام شورای موقت مخالفان متشکل از نیروهای مزدور و سرسپرده خود در آگوست ۹۴ (مرداد ۷۳) به این درگیریها شدت بخشید، نیروهای مخالفین به فرماندهی "عمر اکتورخان اف" با پشتیبانی مالی و تسلیحاتی روسها در اوایل کار موفقیت‌هایی در چهار استان چین بدست آورده و سپس با کمکهای نظامی و حتی حضور نیروهای روسی در میان نشان شهر گروزنی مرکز جمهوری چین را مورد حمله قرار دادند، آنها دو روز گروزنی را محاصره و با حمایت هواپیماهای روسی حتی به

داخل گروزی نیز رسوخ کردندولی مقاومت دلیرانه مردم و نیروهای دولتی پس از چندروز موجب شکست و فرار مفتضاحانه مخالفان استقلال را باعث شد بطور کلی می‌توان می‌گفت روسیه در این حملات تمامی امکانات و توانائی خود را برای اینکه خود مستقیماً به گروزی حمله نکند بکار گرفت ولی اراده ملت چین و مقاومت آنها در مقابل مزدوران روسیه موجب شکست این توطئه بزرگ گردید و بدنبال این پهروزی جوهر — دودایف رئیس جمهور چین گفت : ملت چین یکبار دیگر نشان داد که به هر قیمتی که شده از استقلال و آزادی خود دفاع خواهد کرد. او همچنین در مقابل تقاضای استعفای خود از سوی روسها گفت تنها در صورتی حاضر به استعفا خواهد بود که روسیه استقلال ملت چین را به رسمیت بشناسند.

بعدا ز شکست توطئه‌های روسها با استفاده از مزدوران داخلی، دو راه در مقابل روسیه است یکی پذیرش استقلال چین و احتراز بر خورد و حمله نظامی چراکه مردم چین بقول "یوسف شمس‌الدین" وزیر خارجه چین با توجه به خاطرات تلخی که از استعمار چندین ساله روسها دارند هرگز مایل به ادامه استعمار آنها نبوده و به چیزی کمتر از استقلال کامل رضایت نخواهند داد. ولی این هم برای روسها گران می‌آید چراکه آنها هرگز نمی‌خواهند از منابع نفت موجود در چین صرف نظر کنند و در ثانی آنها بر این باورند همان نظوریکه صاحب نظران امور قفقاز نظر دارند با استقلال چین، تمامی ملیتهای مسلمان قفقاز و حاشیه ولگا به این فکر خواهند افتاد چراکه تمامی آنها بیش و کم از یک موقعیت مشترک برخوردارند و این به ضرر روسها است و آنها حاضر نیستند بعد از فروپاشی شوروی و ازدست دادن جمهوریهایی مستقل شوروی سابق شاهد ازدست رفتن جمهوریهایی خود مختار فدراسیون روسیه که از منابع غنی نفت (مخصوصاً چین و تاتارستان) برخوردارند باشند.

و اما راه دوم استفاده از قوه قهریه و حمله نظامی برای تصرف چین و خارج نمودن آن از دست مردم و دولت منتخب مردم چین است و اما این هم کار ساده‌ای نیست، چراکه نه تنها مردم و دولت چین آماده اند تا آخرین نفس در حد توان از سرزمین خود دفاع نمایند بلکه در صورت حمله نظامی به چین حس روس‌ستیزی در دیگر ملیتهای مسلمان منطقه شمال قفقاز تحریک شده و بر علیه روسها خواهند شورید و روسیه در با تلاقی به وسعت تمامی شمال قفقاز گیر خواهد کرد و همانند

سالهای مقاومت (اوپل اشغال منطقه بتوسط روسها) جنگ تمامی قفقاز را برای مدتی طولانی دربرخواهد گرفت و از طرفی دیگر با توجه به نظرات کشورهای جهان خصوصاً کشورهای مسلمان که مخالف اقدام نظامی در چین هستند از اعتبار سیاسی روسیه در جهان نیز خواهد کاست و بعضی از دولتمردان روسی نیز عواقب خطرناک این را دریافته اند بطوریکه آنا تولی ایلوخین معاون امنیتی دومای دولتی روسیه بحران چین را خطرناکتر از بحران و حمله به پارلمان در سال ۱۹۹۳ دانست.

اما بطوریکه حوادث چندروز اخیر نشان داد روسیه راه هوم را انتخاب کرده است و تصمیم به ادامه سلطه خود از راه های نظامی بر ملت چین است و همانطوریکه پیش بینی می شد نه تنها مردم چین به یک بسیج عمومی جهت دفاع از سرزمین خود مشغول هستند و دسته دسته چین ها از گوشه و کنار، شهرها و روستاها برای جنگ با روسها به گروزی می آیند، بلکه تا بحال هزاران نفر از کوه نشینهای شمال قفقاز (داغستان، قبا، آرتا، بالکار، اینگوش و حتی مسلمانان تاتار، اوکراین) به سوی گروزی سرازیر شده اند تا به مردم چین در مقابل حمله روسها کمک کنند، این درحالیست که مردم داغستان و اینگوش نسبت به عبور نیروهای نظامی و تسلیحات روسیه از سرزمینشان بسوی روسیه بشدت مخالفت می کنند و حتی این مخالفتها و موانع تراشها در مقابل عبور نظامیان روسی به درگیری نیز کشیده است برای نمونه چند روز پیش مردم اینگوش عبور نیروهای روسی را سد کرده و با آنها درگیر شدند که در این درگیری ۳۰ نفر زرهی و تانک به آتش کشیده شده و ۱۶ نفر از مردم مسلمان اینگوش کشته و یا زخمی شدند.

اکنون با شروع حمله روسها به چین صحنه های تهاجم روسها و مقاومت مشترک ملت های مسلمان قفقاز در چین تکرار می شود و راه های منتهی به گروزی شاهد جنگ های خونین بین مسلمانان و روسها است. روسها در سراهشان به گروزی با مقاومت دلیرانه نیروهای دولتی و مردمی چین (در بین آنها نیروی دواطلب مسلمان غیرچین مردم شمال قفقاز بسیار به چشم می خورد) روبرو هستند بطوریکه ادامه پیشروی ارتش روسیه به سوی گروزی به کندی صورت می گیرد، بنا به نوشته خبرنگاران و گزارش خبرگزاران امروزه گروزی به یک شهر در حال جهاد شبیه است تمامی مردم (آنهاست که توان جنگیدن دارند، زن و مرد، پیر و جوان) در آمادگی کامل برای یک دفاع و مقاومت خونین در مقابل ارتش روسی بسر می برند. ۱۳۷۳/۹/۱۲

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

■ زبان ترکی و ترک زبانان ایرانی

از: غلامرضا غلامی قوشچی

إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُونَ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰكُمْ

"بدرستی که شما را از مرد و زن آفریدیم و به صورت ملت‌ها و قبیله‌ها
قرار دادیم تا یکدیگر بشناسید به تحقیق عزیزترین شما
نزد خداوند پرهیزکارترین شماست."

به استناد قرآن اصالت دادن به نژاد و زبان در اسلام ناصحیح می‌باشد
اما شناخت جوامع و گروه‌های قومی منافاتی با این مسئله ندارد.
چنانچه شناخت در جهت رفع محرومیت‌ها و رفع تبعیض‌ها صورت گیرد
پسندیده‌تر خواهد بود. چنانچه در روایت آمده اگر یکی از شما
برادر مسلمان‌ش را دوست بدارد، باید از نام وی، نام پدر و تیره
تبارش و مشکلات و سختی‌هایش بپرسد و آگاهی یابد، زیرا که حق
واجب و وظیفه برادری ایجاب می‌کند که از اوضاع و احوال او آگاه
شود و گونه آشنائی غیرکامل یک‌شناسائی ناقص است.

اولین مهاجرت اقوام ترک زبان به آذربایجان با مهاجرت ترک -
زبانان سکا در قرن هفتم قبل از میلاد شروع می‌شود. یعنی ۲۰۰ سال
زودتر از تشکیل حکومت هخامنشی، در قرن چهارم و پنجم میلادی ترکان
هون نیز به سکا‌های آذربایجان اضافه می‌شوند. ترکان بلغار، خزر،
آغاچری، سابیر دیگر اقوام ترک زبان بودند که در آذربایجان ساکن و
بر انبوه ترکان قبلی اضافه گردیدند. ساغورها در سال ۴۶۰ و در ساحل
غربی دریای خزر با ساسانیان پیکار کردند. همچنین ترکان سابیر با
قباد ساسانی جنگ کرده و در سال ۵۱۵ ارمنستان و سواحل دریای سیاه
و قونیه امروزی را به تصرف خود درآوردند با توجه به انبوه مهاجرت
طایفه‌های مختلف ترک زبان به آذربایجان علاوه بر حاصلخیزی و سر-
سبزی آذربایجان وجود و زندگی دیگر اقوام ترک زبان بوده که قبلاً
در آذربایجان ساکن بوده‌اند، همچنین بنا به نظریه دیاکونوف مؤلف
کتاب تاریخ ماد از ۷ طایفه ماد ۴ طایفه آن ترکان بودند و با توجه
به نظریه محققین که در احتمال ترک زبان بودن سومریان احتمال
اینکه ترک زبانان ۵ هزار سال قبل از آسیای میانه (ترکستان غربی
فعلی) به ایران خصوصاً آذربایجان، زنجان، همدان و... آمده باشند
به حقیقت نزدیک است لذا در اکثر سندهای تاریخی از آذربایجان
بنام سرزمین ترکان نام برده شده. پس از ترکان خزر که بزرگترین
طایفه ترکان در غرب خزر و شمال و جنوب آذربایجان بودند قبایل
پچهنک، قباچاق، اوغوز و ترکمن با تشکیل اولین دولت ترک زبان غزنوی
به ایران سران بر شدند و علاوه بر آذربایجان سواحل شرقی خزر و خراسان
نیز به مسکن ترک زبانان مبدل شد. لذا از تشکیل اولین دولت ترک
زبان بوسیله غزنویان تا زمان قاجاریه ترک زبانان نزدیک به ۱۰۰۰
سال بر ایران پهناً و در حکومت کردند ترکان که بعد از قبول اسلام زهویت

و شخصیت ممتازی برخوردار شده بودند علاوه بر اینکه از لحاظ نظامیگری، فنون جنگ و کشاورزی سرآمد دیگر ملل بودند با تقدیم صدها شخصیت ممتاز ادبی - علمی، پزشکی، دینی به جهان اسلام و جوامع ایرانی باعث سربلندی و مباحثات شدند. در این مباحث می‌توان به ابونصر فارابی (محمد بن طرخان بن اولوق) ابوریحان بیرونی، نظامی گنجوی، مولوی، شمس تبریزی، صاحب، اوحدی مراغهای، مقدس اردبیلی، عمادالدین نسیمی، ابوالقاسم نباتی، علامه طباطبائی، ملا محمد فضولی، حکیم هیدجی، ستارخان ثقه‌السلام، علی‌سیرنواشی، شیخ محمود شبستری، شهریار و پرفسور هشتروای تبریزی، سهروردی، پروین اعتصامی، اسماعیل ختاشی، شیخ محمدخیا بانی، معجز شبستری، آیت‌الله خوئی، آیت‌الله خامنه‌ای و دهها چهره تابناک دیگر که آسمان ایران و جهان اسلام را با علم، قلم و هنر خود مزین ساخته و همچون نگینی در تاریخ گذشته و حال می‌درخشند. ترک زبانانی که علاوه بر زبان و فرهنگ خود بخاطر دلبستگی به اسلام و ایران صدها اثر جهانی از خود به زبانهای ترکی، عربی و فارسی به یادگار گذاشته‌اند لذا می‌توان نتیجه گرفت که قوم و اقوام ترک زبان نه تنها از لحاظ وسعت امپراطوری‌ها و نه تنها از لحاظ فنون نظامیگری و روحیه جنگاوری و کشاورزی و نه فقط از لحاظ کثرت جمعیت بیکر نیرومند جهان اسلام بوده و هستند، بلکه از لحاظ ادب، فرهنگ، علم و... از رکن‌های نیرومند جهان اسلام به‌شمار می‌روند و اگر به‌سطور بسالاسامی احمدی‌سوی، مؤسس طریقت یسوی، حاجی بکتاش مبلغ تشیع در عثمانی کورا و غلو قهرمان ضد ظلم آذربایجانی را و همچنین بدرالدین زاهد انقلابی عثمانی را و یونس امره، مکتومقلی فراغی شاعرنا مدار ترکمن و... را اضافه کنیم نتیجه می‌گیریم که برخلاف تبلیغات دشمنان ملل ترک زبان، ترک زبانان نه تنها نسبت به علم، ادب و فرهنگ بی‌اهمیت نیستند بلکه در مقایسه با ملل و اقوام دیگر از جایگاه والایی در این زمینه‌ها برخوردار هستند و در این مباحث ترک زبانان مسلمان ایرانی‌خادمانی مخلص و بی‌دعاشی هستند که در پاره‌ای اوقات آماج افتراء و توهین‌ها واقع می‌شوند.

○ عصر ننگین پهلوی و اوضاع ترک زبانان ایرانی

بدنبال فروپاشی امپراطوری عثمانی که یگانه دولت مقتدر اسلامی عصر حاضر به‌شمار می‌رفت با تحریک پیر استعمار انگلیس اعراب تحریک

شده از پیکر عثمانی جدا شده. و به عنوان عروسکهای انتصابی از طرف انگلیس به سلاطین منطقه مبدل شدند. اروپا و مسیحیت که بارها طعم تلخ شکست را از خلافت عثمانی ترکیه چشیده بود با سردمداری انگلیس و با هماهنگی روسها، اسلاوهای بالکان، آرامنه، یونانیان در صدد اضمحلال یکسره ترکیه فعلی برآمدند و بدینسان حدود ۳۰ کشور از پیکره عثمانی جدا شدند، شکست و انتقام از مسلمانان ترک زبان در دستور کار انگلیس، اروپا، روسها و آرمنیها قرار گرفت پس از تجزیه امپراطوری عثمانی، چین و روسیه با هماهنگی دولتهای غربی ترکستان شرقی و ترکستان غربی را که شامل ازبکستان، قرقیزستان، قزاقستان، ترکمنستان، تاجیکستان و... بوده و زیر بیرق ترکستان کشور مستقلی را تشکیل میداد به تصرف خود درآوردند و در این تجاوز ملیونها مسلمان ترک زبان جان باختند. قفقاز و آذربایجان شمالی به تصرف روسهای بلشویکی درآمد، آرامنه ادعای قریه باغ را سردادند و با صلاح دید انگلیس پشتوهای انحصار طلب زمام امور را از ترکان گرفتند و در هندوستان نیز آخرین نوادگان سلاطین ترک زبان با ببری با هماهنگی هندوها و انگلیس از قدرت خلع شدند و اینک نوبت ترک زبانان ایرانی بود که باید به نحوی قربانی شوند. بدنبال خودداری احمدشاه از قبول قیود بندگی انگلیس رضاخان قلندر قزاق بی سوادى که نامزد سرنگونى قاجار بود. پادشاهان ترک زبان ایرانی هم به مانند افغانستان، هندوستان و... با توطئه انگلیس قدرت را از دست دادند. لذا از بالکان تا چین ترکان مسلمان مورد انتقام غرب و انگلیس قرار گرفتند و بدینسان مسیحیت از سلطان محمد فاتح، فاتح اسلامبول و کلیسای عظیم ایاصوفیا، و از فرزندان سلجوق که شکستهای سنگینی را بر اردوی مسیحیان تحمیل کرده بودند انتقام گرفت. حالا دیگر وین، پاریس نبودند که می لرزیدند بلکه اسلامبول، باکو، سمرقند، ارومچی... در حال لرزیدن بودند در حالی که تشنت و انحطاط بر جهان اسلام حاکم بود و مسیحیت و اروپا با برخورداری تمدن صنعتی تهاجم وسیعی را برای قلع و قمع جهان اسلام آغاز کرده این اقوام مسلمان بودند که بیشتر صدمات را متحمل شدند گاهی موشکافانه به تحولات اوایل قرن حاضر و اواسط همین قرن نشان میدهد که اعراب و شیوخ منطقه با کمک انگلیس از ترکیه جدا شدند و خاندان مزدور پهلوی با دخالت آشکار و مستقیم

بیگانه به حکمرانی ایران رسیدند، و پشتوهای افغانی هم به ما نند پهلوی با هماهنگی انگلیس به مسند قدرت رسیدند و همچنین قفقاز، ترکستان شرقی و غربی با هماهنگی دقیق انگلیس به تصرف روسها و چینیها درآمد. سطور بالا نشان می‌دهد که کینه‌توزان اروپا و انگلیس در صد قطع دست نیرومند از پیکر اسلام برآمده‌اند و این دست نیرومندترکان مسلمان بودند در این مبحث نباید از انحطاط، خوشگذرانی‌های سلاطین بی‌تفاوت گذشت، و بدینگونه قزاق بی‌سواد آلاشتی با دخالت مستقیم انگلیس به حکمرانی ایران رسید و این اولین باوری بود که در تاریخ ایران حکمرانی با صلاح‌دید دولت بیگانه به مسند قدرت می‌رسید، چرا که رضاخان نه‌رجل محبوب و خوش‌نام سیاسی بود، نه فرماندهی کاردان و نه دارای ایل و تبار جنگاور و نه حتی یک شخصیت وطن پرست. حوادث بعدی تاریخ ایران نشان داد رضاخان فقط و فقط بخاطر خدمتگزاری به منافع انگلیس به این مسند انتخاب شده بود. بی‌سوادترین حکمران تاریخ ایران پس از رسیدن به حکومت به قتل و کشتار روحانیون و مبارزان مسلمان پرداخت مدرس‌ها، میرزا کوچک‌خان‌ها، ... مجاهدان و امام‌قاسمی بودند که در راه استقلال و اجرای قوانین اسلامی و در راه آزادی جان باختند و ایران در عصر پهلوی به یک مستعمره دو دست انگلیس و در آخر به ملک اجاره‌ای آمریکائی‌ها تبدیل شد و اگر مجاهد-شهای امام خمینی نبود معلوم نبود چه سرنوشتی در انتظار میهن ما و مردم مسلمان آن بود. بررسی مسائل عقیدتی، اقتصادی و فسادهای ایجاد شده در کشور بحث دیگری را می‌طلبد.

○ مسائل فرهنگی سیاسی ترک‌زبانان در عصر پهلوی

حکومت ننگین پهلوی گذشته از استبداد و خفقان سیاسی حکومت ستم ملی شونیستهای نژادپرست هم بود. دشمنی بی‌مراغه حاکمان پهلوی با فرهنگ و زبان اقوام ترک‌زبان بوسیله روشنفکران فارس‌گرا جهت داده می‌شد. در این راه متأسفانه بودند ترک‌زبانانی که خائنانه در جهت مسخ و تحقیر زبان و فرهنگ ترکی پیش‌قرآول تهاجم فرهنگی رژیم بر علیه فرهنگ و مدنیت ترکان به‌شمار می‌رفتند. احمد کسروی نمونه بارز این فتنه‌گریها بود. شخصیتی که بخاطر ضدیت با اعراب و ترک‌ها و بخاطر خوش‌خدمتی به جلاد پهلوی به ضدیت و دشمنی با اسلام و فرهنگ

و زبان خود اقدام کرد، رژیم پهلوی با انکار و تحقیر آذربایجانیها و ترکها توسط دستگاه تبلیغاتی خود به یک جنگ کثیف فرهنگی بیکطرفه دست زد، جنگی که در یک طرف آن دستگاه جهنمی پلیسی به همراه نژادپرستان روشنفکر بود و در طرف دیگر مردمی خلع سلاح شده از هر گونه تبلیغ و امکان دفاع، مسائلی که با گذشت زمان به عقده‌های درونی مردم آذربایجان تبدیل شد و در جنگ جهانی دوم به مسائلی منجر شد که جزباتاً سف نمی‌توان به آن اشاره‌ای کرد، رژیم با یک سیاست ضد فرهنگی از چندین جناح موجودیت، غنا، تاریخ و سربلندی آذربایجان و ترک‌زبانان ایرانی را مورد یورش قرار داد، تغییر نام شهرهای توفارقان به آذرشهر، ارومیه به رضائیه - سلماس به شاهپور سلدوز به نقده و ... تقسیم ایالت آذربایجان به دو قسمت، تجزیه مناطق آستارا و طالش و دیگر مناطق ترک‌زبان از پیکره آذربایجان تحمیل استان‌های ضد آذربایجان به آذربایجان همچون مستوفی فاسد، گسیل بدنام‌ترین فرماندهان نظامی به مناطق ترک‌زبان جلوگیری از چاپ و نشر نشریات و کتب ترکی و ... رژیم به بهانه ضدیت با کمونیسم و تجزیه طلبی بود که به کشتار مردم مظلوم آذربایجان دست زد.

تحقیر و تمسخرهای پهلوی به قدری ضداقلاقی و ضد فرهنگی بود که حتی شهریار ملک سخن را وادار ساخت که شعر معروف "لا تهرانیا انصاف می‌ده ... توئی یا من" را بنویسد، سیاستهای ضد فرهنگی رژیم باعث شد که اکثریت قاطع مردم ترک‌زبان نتوانند زبان خود را بخوانند و بنویسند و اگر هنوز هم قحط الرجال نویسندگان و شعرگویان و هنرمندان ترکی به شدت احساس می‌شود شمره سالهای ننگین حکومت پهلوی است، بانگهای مختصر به نویسندگان و شاعران ترک‌زبان حاضر می‌توان فهمید که تحقیر و تمسخر فرهنگی چگونه بر باورهای فرهنگی یک قوم تأثیر ویران کننده می‌گذارد. رحیم رئیس‌نیا، پرفسور بیگدلی، دکتر جواد هیئت، دکتر حمید نطنقی، صمد سرداری نیا، محمد علی فرزانه، دکتر محمدزاده، و سردبیران و مسئولان نشریات یول، فروغ آزادی، احرار امیدزنان، اسلامی بیرلیک و ... معدود افرادی هستند که در زمینه ادب و فرهنگ ترک فعالیت می‌کنند و اگر قبول کنیم اکثر افراد فوق‌مخصوصاً مسئولین مجله وارلیق از سن و سال بالایی برخوردار هستند به خوبی می‌توان دریافت که چگونه مردم ترک‌زبان ماحتی به اندازه ۵۰

نفر نویسنده و شاعر در زمان پهلوی نداشته اند و به راستی آیا در میان ۲۵ میلیون ترک ایرانی یک میلیون نفر می‌توانند متنی را به ترکی نوشته و بخوانند؟ جواب منفی است. آیا در میان ۲۵ میلیون ترک زبان شاعری هم سطح شهریار پیدا می‌شود؟ و آیا در میان ۲۵ میلیون ایرانی ترک زبان حتی یک میلیون نفر از تاریخ، زبان و از شخصیت‌های علمی و ادبی خود اطلاعی دارند؟ و این همه بی‌تفاوتی و بی‌خبری و بی‌سوادی به زبان مادری ممکن نبود مگر در سایه تحقیرها، تمسخرها و محروم کردن جمعیت ترک زبان از تدریس و چاپ کتاب که رژیم پهلوی اهریمنانه در عرض ۵۰ سال به این جنایتها دست زد، این همه خفقان و ظلم فرهنگی در تاریخ ایران نسبت به یک قوم بی‌سابقه بوده چگونه می‌توان باور کرد که دربار سلاطین ترک زبان غزنوی، سلجوقی، صفوی، خوارزمشاهی مهد پرورش‌دهنده شاعر فارس زبان و عرب نویس باشد و در عصر سلاطین ترک فردوسی‌ها، سعدی‌ها، حافظ‌ها، منوچهری‌ها، فرخی‌ها، اسدی طوسی‌ها و... صدها اثر جهانی را به زبان فارسی خلق کنند و به دستور سلاطین غزنوی و سلجوقی ۵۰ هزار نفر معلم را برای گسترش زبان فارسی به هند و سراسر ایران گسیل شوند اما به عوض در عرض ۵۰ سال حکومت ننگین پهلوی عرصه را چنان به مردم ترک زبان تنگ کردند و چنان مورد ستم و تحقیر قرار دادند که حتی مغولهای غیرمسلمان در حق ملل مغلوبه نکردند و برآستی اگر مغول‌ها غارتگر مال و منال بودند پهلوسوی غارتگر فرهنگ‌ها بود، رژیم و نویسندگان و مزدوران مطبوعاتی از زبان ترکی بعنوان زبان مغولان نام می‌برد که گویا به اجبار به آذربایجانها تحمیل شده جوابی که باید به این القا نکوهیده تفاله‌های زمان شاه و باقی‌مانده‌های زمان پهلوی داد این است که چرا باید مغولان به مردم آذربایجان مغولی یاد بدهند چرا زبان خودشان را که مغولی بود به مردم تحمیل نکردند و چرا مثلاً "عربهای مسلمان که ایران را فتح کردند مثلاً" زبان هندی را به ایرانیان تحمیل نکردند و چرا انگلیسی‌ها که هند را تصرف کردند زبان آلمانی را به مردم تحمیل نکردند؟ و... رژیم پهلوی در کتابهای درسی نسبت به حس میهن پرستی آذربایجانی‌ها تردید ایجاد می‌کرد، اما به شهادت تاریخ ترک زبانان ایرانی در راه دفاع از تمامیت ارضی حتی با هم‌زبانان خود بی‌جنگهای خونینی پرداخته‌اند جنگ صفوی با ترکان عثمانی و جنگ با

ترکان از یک نمونه بارز حس ایران دوستی ترک زبانان مسلمان ایرانی است، رژیم وقتی مهاجرین و پناهجویان مناطق جنوبی سیبری را که اجباراً به ایران مهاجرت کردند را آریایی (یعنی نجیب) نام نهاد مشخص است تکلیف مردمی که همراه سیبریایی‌ها به ایران نیامده‌اند و یا قبلاً ساکن بوده‌اند چه می‌تواند باشد. لابد نانجیب و اگر آریایی یعنی نجیب حتماً رضاخان اصیل‌ترین آریایی بوده چرا که رضاخان اولین بار این بحث‌های احمقانه را در ایران رواج داد. البته الگوی قزاق بیسواد در این مسائل دو جنایتکار روانی بودند بنام هیتلر و موسولینی. از دیگر مسائلی که دستگاه تبلیغاتی پهلوی در ذهن‌ها ایجاد شده که متأسفانه هنوز در بعضی از مراکز فرهنگی و تبلیغی و ارتباط جمعی ناآگاهانه و گاه‌ها مغرضانه مطرح می‌شود آذری نامیدن زبان ترکی است و معلوم نیست چگونه در ذهن‌ها می‌گنجد که زبان آذربایجانی‌های ترک زبان در عین زمان هم مغولی باشد و هم آذری یعنی بقایای زبان مضمحل شده پهلوی، زبانی که باید در موزه‌ها و سنگ‌نوشته‌ها بدنبال آن بود و نه در آذربایجان. به زعم صاحبان چنین افکار مالیخولیایی مردم آذربایجان بایستی زرتشتی هم باشند چون آذربایجان محل تولد زرتشت هم هست وقتی قرار است بخاطر چندین ده‌تات نشین در اطراف تاجیکستان و مرند زبان آذربایجانی‌ها به اصطلاح آذری باشد و زبان محاوره ملیونها انسان نادیده گرفته شود. لاجرم بایستی آذربایجانی‌ها زرتشتی هم باشند و لابد با یک هم به خاطر دفاع از زبان آذری و دین زرتشت با اعراب مسلمان می‌جنگید.

① وضعیت فرهنگی آذربایجان و ترکان بعد از پیروزی

انقلاب اسلامی

بدنبال پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی به رهبری امام خمینی زنجیرهای اسارت و بندگی و وابستگی به بیگانگان از دست و پای ملت مسلمان ایران باز شد و در سایه انقلاب فرهنگی دهها روزنامه، مجله و صدها کتاب به زبان ترکی به چاپ رسیده و به‌تأملی دشمنی‌های هیستریک نظام فاسد پهلوی نسبت به مردم مسلمان و ترک زبان آذربایجان پایان داده شد. امام آذربایجان را سنگر اسلام نامید. آیت‌الله خامنه‌ای شخصاً از استاد شهریار در بیمارستان عیادت بعمل آوردند و ایشان را مورد محبت قرار دادند همچنین رهبر معظم انقلاب در سفر به آذربایجان

در یک سخنرانی رسمی به زبان ترکی تکلم کردند هر چند سخنرانی مقام معظم رهبری کوتاه بود اما به همه مغرضین و دشمنان آذربایجان و زبان ترکی اینرا باوراند که دیگر نمیتوان به فرهنگ و زبان ملیونها آذربایجانی بی احترامی کرد چرا که نظام اسلامی برخلاف نظام ضد فرهنگی پهلوی حافظ و مبلغ برادری است و ایران مساوی با فارس بودن نیست و عامل وحدت اقوام مسلمان نه زبان فارسی بلکه دین اسلام است و درجه ایرانیت و اسلامیت کسی با زبان و قومیت قابل تشخیص نیست یک ترکمن همانقدر ایرانی و مسلمان است که یک بلوچ، یک فارس و یک ترک و در قانون اساسی کشورمان هم به این اصل مهم بارها تاکید شده و دیگر مثل زمان پهلوی به انکار موجودیت و زبان و داشته های فرهنگی اقوام تاکید نمی شود و برآستی باید تمامی اقوام ایرانی از احترام و از حقوق یکسان فرهنگی و اجتماعی برخوردار باشند.

تنگناها و مشکلات موجود در سایه پیروزی انقلاب اسلامی که در ماهیت یک انقلاب فرهنگی و لاجرم یک انقلاب بر ضد نژادپرستی هم هست بسیاری مرسومات ضد ملی و ضد اسلامی زمان پهلوی منسوخ گردید، اما متأسفانه در بعضی از نهادهای فرهنگی که گاه "مغرضانه هم هست مسائل تاسف باری روی می دهد که به نحوی در جهت ایجاد دشمنی های بیگانه پست با اهداف ضد وحدت ملی و ضد فرهنگی روی می دهد. امید است مسئولین فرهنگی کشور در تمامی سطوح به این معضلات توجه داشته و در صدد رفع تنگناهای موجود برآیند.

بر اساس اصل مهم قانون اساسی (اصل ۱۵)، تدریس زبان های قومی در کنار زبان رسمی کشور بلامانع و قابل اجراء است، تأخیر و اهمیت ندادن به این اصل مهم لطمات جبران ناپذیری را بر زبان ترکی وارد ساخته است چرا که زبان ترکی بعد از ۵۰ سال تحقیر و تخریب و عدم تدریس در مدارس به شدت تأسفانگیزی تحت تأثیر و هجوم لغات و کلمات فارسی قرار گرفته و در صورت عدم تدریس در مدارس و عدم تشکیلات فرهنگی زبان ترکی ماهیت و موجودیت یکی از کاملترین و شیرین ترین زبانهای دنیا با خطر جدی روبرو خواهد شد خطری که آثار ویرانگرش از سالها پیش قابل لمس است (اگر ما زبانهای فارسی و ترکی را دو درخت فرض کنیم، اگر به یکی از درختها دائم رسیدگی شود، کود آب... بدهیم و به یکی از درختها نه آب، نه کود، نه... مشخص است که

بعداً زمدتها درخت دوم با خطر خشکی روبرو خواهد شد. وضعیت قیاس‌گونه زبان ترکی از این لحاظ بسیار نگران‌کننده است یعنی زبانی که نه در مدارس، نه در دانشگاه‌ها تدریس شود، نه دارای فرهنگستان باشد و دائم مورد تحقیر و تخریب قرارگیرد فقط با درخت ذکرشده بالا قابل قیاس است در همین زمینه از کانونهای فرهنگی و از مسئولین فرهنگی کشور که باید عادلانه امکانات فرهنگی را بین اقوام و زبانها مورد نظر قرار دهند انتظار می‌رود به اقدام مقتضی دست بزنند و از نما-

یندگان مناطق آذربایجان، زنجان، همدان ساوه و... در مجلس شورای اسلامی هم انتظار می‌رود با پیگیری اصل ۱۵ قانون اساسی نسبت به تدریس زبان ترکی در مدارس اقدام عاجل بعمل آورند، تا خیال و بی‌تفاوتی در این مورد از عدالت فرهنگی به دور است. ارزش حقوق ملیونها انسان قابل چشم‌پوشی و شایسته دفع‌الوقت نیست عدالت فرهنگی حکم می‌کند زبان ترکی آذری که درجهان ۴۰ میلیون تکلم‌کننده دارد مورد حمایت قرار گرفته و تدریس شود. آیا زبان ترکی آذری که زبان نظامیها، شهریارها، فضولیها، نسیمیها و واقفها هست به اندازه زبان اقلیت غیرمسلمان اهمیت ندارد؟ زبان اینها در مدارس و دانشگاهها تدریس و دارای چندین کرسی تدریس است. خواسته‌های به حق دانشجویان ترک زبان دانشگاههای تهران، تبریز، ارومیه، مرند، اردبیل، خوی و... قابل توجه است که متأسفانه با بی‌تفاوتی روزنامه‌های رسمی و رادیو و تلویزیون و نمایندگان مناطق فوق مواجه گردید.

در رابطه با تدریس زبانهای قومی در کنار زبان رسمی قابل ذکر است که در کشور سوئیس ۳ زبان رسمی (فرانسوی، ایتالیایی، آلمانی) تدریس و بصورت رسمی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در کشور هند علاوه بر زبان رسمی ۱۵ زبان منطقه‌ای در مناطق مختلف مورد تدریس و زبان رسمی بشمار می‌روند. در کشور رومانی اقلیت ۵۰۰ هزار ترک زبان و در یونان اقلیت ۲۰۰ هزار نفری ترک زبان از حق تدریس برخوردار هستند. رسمی بودن تدریس زبانهای ولزی و اسکاتلندی در انگلستان در این راستا قابل توجه است، گفتنی است که احساس وحدت ملی کشور ما نه بر اساس زبان بلکه بر اساس وحدت اسلامی و وطنی استوار است. تدریس زبان ترکی در کنار زبان فارسی در مناطق ترک‌زبان منافاتی با وحدت کشور ندارد. کشورهای چندزبانی در این مورد می‌تواند قابل ذکر باشد.

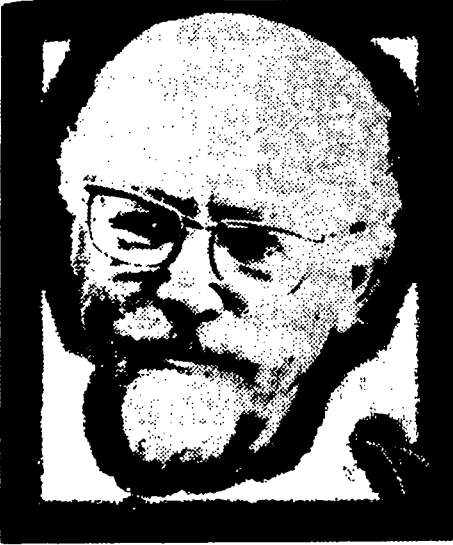
جایگاه زبان فارسی بعنوان پیوند دهنده اقوام ایرانی جای تردید ندارد و فراگیری، تدریس زبان فارسی بر همه اقوام ایرانی لازم و ضروری است.

متأسفانه در رادیو و تلویزیون مرکز تهران زبان ترکی و آذربای-بیجانیها مورد توهین و تمسخر قرار میگیرند، مشخص نیست افسرادی که به این مسائل نکوهیده دامن میزنند چه کسانی هستند و با استناد به کدام اصل قانون اساسی به خود اجازه می دهند به بهای خندیدن لحظه ای عده ای، ملیونها آذربایجانی تحقیر شوند چگونه است که مسئولین صداوسیما تهران به این مسائل اهمیت نمی دهند، صداوسیمائی که به گفته امام خمینی دانشگاه بزرگ اسلامی است و آیا در دانشگاه بزرگ ملی رسالت عده ای باید تحقیر و توهین به دیگر موطنان و ۲۵ ملیون ترک زبان باشد، آیا عملکرد تحقیرکننده و توهین گر بعضی از برنامه های صدا و سیما خصوصاً برنامه های صبح جمعه باشما مخالف این اصل اسلامی نیست که مسلمان واقعی کسی است که مسلمان و مسلمانان دیگر از دست و زبان او در امان باشند، آیا مملکت ما از این عملکردهای ناصحیح کم لطمه خورده؟ فراموش نکنیم که دشمنان انقلاب و تمامیت ارضی میهن اسلامی به راحتی از کنار این مسائل تفرقه برانگیز نمی گذرند و این مسائل در دیگر کشورها و محافل خارج کشور مورد استفادۀ تبلیغاتی قرار میگیرد و این مسائل تأسف انگیز در ام القرای مسلمین به هیچ وجه قابل قبول و پسندیده نیست.

برنامه های تلویزیونی و رادیوی مراکز تبریز، ارومیه، زنجان و... از لحاظ کمی و کیفی جوابگوی مردم ترک زبان منطقه نیست و با مخلوط کردن زبان ترکی با فارسی باعث تحریف و تخریب و انهدام زبان ترکی می شوند. مراکز فوق باید حافظ و پاسدار و اشاعه دهنده زبان ترکی باشند، چرا که زبان ترکی بخاطر قدمت و صلابت و آثار ارزشمند جهانی و اسلامی لایق ترویج و شکوفائی است. با سلام به روح بزرگوار امام خمینی و با درود به شهیدان انقلاب اسلامی که در سایه مجاهدت و خون پاکشان قلم از اسارت طاغوتیان رهایی یافت.

اوستاد حمید نطقی دن تجلیل

دوشنبه گونو علامه طباطبائی
دانشگاهینین ارتباطات گروپو
و ایران عمومی علاقہلر انجمنی
(انجمن روابط عمومی ایران)
طرفیندن، دوقتور حمید نطقی
دن ایرانین عمومی علاقہلری
آتاسی (پدر روابط عمومی
ایران) کیمی تجلیل اولوندو.
بو مراسیم دؤنن گون اورتا
چاغی علامه طباطبائی

دانشگاهینین اجتماعی علمرفا کولتہسی نین توپلانتی سالونوندا
برپا اولوندو.

بو مراسیم ده غزئتہ چیلک و ارتباطات (ایلدہ تیشیم) اوستادی
دوقتور کاظم معتمدنژاد، دوقتور کاظم متولی ایران عمومی علاقہلر
انجمنی طرفیندن و دانشگاه اوستادی آقا عماد افشار چیخیشلاریندا
دوقتور حمید نطقی دن ایران دا عمومی علاقہلر علمی شعبہسی نیین
قورولوشو و یوکسلمہسی باره ده قدر دانلیق و تشکر ائتدیلر.

آقای عماد افشار چیخیشیندا بئلہ دئدی: لیندی اولکہ میزده عمومی
علاقہلر ساحہ سینده چالیشان الی مین مأمور اؤزلرینی دوقتور حمید
نطقیہ بؤرچلو بیلیرلر...

دوقتور معتمدنژاد دا دئدی کی: دوقتور نطقی نین دگرلی خدمتلی
فخر ائدیله جک قدر بؤیوک دور. ایندی اؤخته دیر لاکین عمومی
علاقہلر حقینده یازدیقلارینی توپلاییب نشر ائتدیرمک قراریندا
گلمیشدیر... (کیهان غزئتہ - سه شنبه ۶ دی ۱۳۷۳ صفحه ۱۴)

اوستاد حمید نطقی وارلیغین باش یازچیسی و عزیز همکاریمیز

دیر، انگلستانا بیر ایل تدریس اوچون گئتمیشدی، او سیرادا
 خسته لنمیش و ایکی ایلدیز اورادا معالجه اولونماقدادیر. بو
 مدتده مکتوبلا علاقه لریمیزدن باشقا هر اۆچ هفته ده بیر دفعه تنفوزلا
 اوستادلا علاقه ساغلا ییب حالیندان خبردار اولموشوق، آلاها چوخ
 شوکور عزیز اوستادیمیزین خسته لیگی توختاییب و ایندی علمی
 چالیشما لارینا داوام ائتمکده دیر. چو خدان حق ائتدیگی بو با شاری
 و نائلیتی عزیز اوستادیمیزا تبریک دئییب اولو تانری دان اونا
 جان ساغلیغی و یاخیندا یئر- یووا و وطنه قاییدیب، وارلیغیمیزا
 جان و ثرمه سینی بوتون وارلیغیملا دیله ییرم.

دوکتور جواد هیئت

○ آرپانی بوغدا یا قاتان دیلم

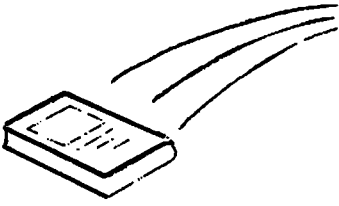
هر یئرہ باغلانان کؤکسوز آی کیمی
 ایتگین افقلرده. باتان دئیلم
 داغ کیمی بیتیمیش اوز کؤکوم اؤسته
 بیتدیگیم کؤکومو آتان دئیلم

عزیز دیر وطنیم، عزیز دیر ائلم
 بال کیمی شیریندیر اوز آنا دیلم
 شالاقلار آلتیندا قاپار سا بئلم
 اوزومو یا دلارا ساتان دئیلم

خورا، خوش دئمهرم یا خشییا یا مان
 آندیغیم ها مان دیر، یا زدیغیم ها مان
 گونشین کوزویم چوخ اوزون زامان
 کولرین آلتیندا یا تان دئیلم

ناظم باشیما یا غسا مین جفا
 محال دیر ائلمه اولام بیوفا
 آلدیغیم صداقت، ساتدیغیم صفا
 آرپانی بوغدا یا قاتان دئیلم

۲۰۴. ناظر شرفخانه ای

یئنی چیخان کتا بلار:

عزیز محسی دن

— کتا بین آدی: فردوسی نین شاهنامهسی

بیرینجی جیلد

ترجمه ائدن: پروفیسور محمد مبارز علیزاده

گؤجوره ن: عبدالکریم منظوری خامنه

چاپا حاضیرلایان:

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه .

چاپ ایلی: ۱۳۷۳

ناشر: نشر مرغ آمین

صحیفه: ۲۶۱

قیمتی: ۸۵۰ تومن

فردوسی نین شاهنامهسی، بؤیوک شاعیر، شرقشنا س، رحمتلیک پروفیسور محمد مبارز علیزاده طرفیندن، آذربایجان جمهوریسینده چاپ اولوب و بؤ مترجم شاعیر و عالیم، ۱۲۷ ییل حیاتی نین ان یاغشی گؤنلرینی بؤ اولمز جهانشمول اثری ترجمه ائتمکده صرف ائتمیشدیر. یوخاریدا گؤ— ستردیگیم کیمی، بؤاشر، تهراندا آقای عبدالکریم منظوری خامنه ای طرفیندن بیزیم یا زیمیزا (عرب الیفباسینه) کؤچورولوب، یاغشی و گؤزه ل بیر طرزده اعلا گاغیز اؤزره چاپ اولوبدور. آقای خامنه ای فارسجا یا زدینی باشلانغیجدا، قیسا بیر صورتده مترجمین شرح لینی یا زیر و گؤستریرکی، پروفیسور علیزاده اصلا "جنوبی آذربایجان اهالی سیندان اولوب و ۱۲۹۰— جی گونش ایلینده خامنه شهرینده حیاته گؤز آچوبدور، ابتدائی و اورتا تحصیلاتی مکتب خانالاردا باشا چا تدریب و بیر ایلین عرضینده، ایکی کره، آذربایجان خلقی نی— افتخاری اولان شیخ محمد خیا بانی، بؤ بؤیوک دمویکرات و مبارز شخصیتین

الیندن جایزه آلمیشدیر، پروفیسور علیزاده ۱۹۲۸- جی گونش ایلینده نخجوانا و تغلیسه گئدیپ اورادا عالی مکتبلرده اوز تحصیلاتینی داوام ائتدیریپ و لاپ گنج یا شاریندان شعر و مقاله لر یا زماغسلا، آ و گونکی مطبوعاتدا، آد قازانیپ و وطنیمیز ایرانین بؤیوک و دونیا شهرتلی شاعیرلری اولان، رودکی، ابوالقاسم فردوسی، عمر خیام، سعسعهی، حافظ و جامی نین شعرلرینی اوز دوغما آنادیلینه ترجمه ائدیپ دیر. شاهنامه فردوسی نین ترجمه سی، آلتی جیلده ترجمه اولوب و اونون بیرینجی جیلدی کیریل الیفبا سیله آذربایجان تورکجه سینده باکی شهرینده چاپ اولوب و همین بوجیلد، آقای خامنه ای نین توسطیله وطنیمیزده، بؤیوک وقت و قایفی ایله عرب الیفبا سینه کؤچورولوب و نشر اولونوب دور. ترجمه متقارب بحرینده (فعولن، فعولن، فعولن، فعول) یعنی همان بؤیوک فردوسی سؤیله دیگی بحرده ترجمه اولونوب دور. بیرینجی جیلد "یارادان آدی ایله" باشلاپیر و "سهراب" بین فاجعه سیله بیتیر. ترجمه هر بیر نظر دن دفته لایق دیر. مترجم چوخ بؤیوک دقت، درین قایفی و آغیر زحمتله بو اولمز، جهان شمول اثری آنادیلی میزه ترجمه ائدیپ دیر. بیز بورادا بیر نئچه بیت فریدون سرلوحه لی اثریندن، بؤیوک و اولمز شاعیر فردوسی نین اصل متنینی گتیریپ و آلتدا مترجمین ترجمه سی نی نمونه اوچون اوخوجولاریمیزین گؤز لری اونوندن کئچیریریک :

فریدون چو شد بر جهان کامگار
بدو شاد شد گردش روزگار
چو بر تخت شاهی نشست استوار
ندانست جز خویشتن شهریار
برسم کیان تاج و تخت مهبی
بیاراست با کاخ شاهنشهی
بروز خجسته سیر مهر ماه
بسر بر نهاد آن کیانی کلاه
زمانه بیاندوه گشت از بدی
گرفتند هر کس ره ایزدی.

آنادیلیمیزده ترجمه سی:

فریدون اولوب عالمه حکمدار
 اوزوندن ساوای گورمه‌دی تاجدار
 قدم قویدو شاه قصرینه شاه تک
 کیان تخت و تاجینه وئردی بزهک
 سچیب مهر آییندا عزیز بیر گونو
 چیخیب تخته قویدو گیان بئورگونو
 داها ظلمدن قالما میشدی اثر
 بوتون خلقی اولدو، آزاد بخته‌ور

بیز دییه بیلمه‌ریک بورادا بوتون کلمه‌لر، بیرره-بیره‌ر ترجمه اولوب، بوايش اصلاً اولالی دئییل، خصوصیه. بیر شعرى اوز لملیندن باشقا بیر دیله، اودا شعر دیلینه کلمه‌به‌کلمه ترجمه ائتمک چتین بیرایش دیر. بو ترجمه، شاعیرین سؤیله‌دیگینی، گؤرؤشولو، چوخ آیدین بیر طرزده گؤستریر و تورک دیللی اولان بیر کیمسه، بو ترجمه‌دن، داها یاخشی و داها آسان شاعیرین سؤزلرینی دؤشونور. حقیقته‌رجه مرحوم علیزاده بوسانلی شاه‌ترین ترجمه‌سینده بؤیوک قایغی و امک صرف ائدیپ، روحی شاد اولسون و بیزیم امکدشیمیز آقای خامنه‌ای ده‌درین بیر دقت و مسئولیت‌ایله بو دنیا مقیلسیندا قیمتلی اولان اثری، بیزیم یازیمیزا کؤچوروب و بوايش ایله، هرایکی قارداش خلقین ادبیلتینا بؤیوک خدمت ائدیبدیر. بیز آقای خامنه‌ای اوچون اوزادبی خدمت‌لرینده، **تورولار آرزولاییریق.**

— نشریه‌نین آدی: **بایقوش**
 فرهنگی ادبی، اینجه‌صنعت درگیسی،
 بیرینجی چاپ: یاز ۱۹۹۳
 اداره‌ئدنلر: سلیمان اوغلو، والی
 گوزتن .

چاپ‌یئری: آلمان

بایقوش مجموعه‌سی هراوج آیدان بیر، آنا دیلیمیزده عرب و لاتین الیفباسیله آلمانیا‌نین گولن شهرینده چاپ و نشر اولونور، ایندییه دک بو مجموعه‌دن اوچ سایی الیمیزه گلیب چاتیب‌دیر. مجموعه اعلا کاغیز اوزره، گوزله‌ل بیر شکیلده چاپ اولور. درگی‌نین بیرینجی سایی نذا اون سؤز بیئرینه، بئله دئییلیر: بو درگی‌نین دیلی آذربایجان

ادبی دیلی اولدوغونا گؤره، عرب و لائین الیفباسی ایله یا زیلاجاغد-
یر، و بايقوش آدی باره سینده بئله یازیلیب: "بايقوش بوتون خلقلر
آراسیندا بیر یؤندن اؤغورسوز، نحس... پیس خبرلر ایلجی سی دیر و
بیر یاندان ترسینه، آغیل، دؤشونجه و قایغی سمبولو اولراق ماراقلی
وحتا گؤزهل بیر قوشدور.

مقاله نین سونوندا درگینین یازیچیلار هیئتی طرفیندن بو آدی
درگیلری اوچون سئچمکده بئله ایفاده کلام اولوبدور: "ماراقلی دیرکی
بايقوشون یالغیزلیغی (حتا قوشلار آراسیندا) صنعت چی، یازادیجی
انسانلارا بنزه بیر. ائله بونا گؤره بیز بوتون قوشلار آراسیندا
بای- قوش آدینی درگیمیزه سئچیریک"، بیرینجی سایدا، شعرلر، حکایه
لر، بایاتلار و آذربایجانین بویوک داهی شاعیری فضولی حقیقنده
محتوالی مقاله یازیلیب دیر. اوندان باشقا، خارجه یئنی چیخان
کتابلار حقیقنده بیلدیریش و هابئله بیر نئجه رسیملر، درگینی، گؤزهل
لشدیریب دیر. "گوروش- دانیش" عنوانلی مصاحبه ده آذربایجانین
گورکملی رسامی ایوب امدادیان اؤز گوروش و نظریه لرینه یئکسون
ووراق بئله سؤیله بیر: "اؤزلوک گرهک رسامین و شاعیرین اشرینده
ارلسون و اؤزونو گؤسترین، مثال اوچون شهریار، ایلر بویو فارسجا
یازیب دیر. منه گؤره آما بورادا فقط سؤزلری فارسجا ایتمیش، دوشونجه
دویغو و خیال آذربایجانلی ایتمیش و حتا او زامان کی حیدربابانی
قوشور، ایسته بیر دئسین، باخین من بو دیلده ده قوشا بیلیرم. شهریار
حیدربابا ایله قایدیر اؤزونه، اؤز تورپاغینا و دئدیگیسم او
اؤزلویونه".

درگینین ایکینجی ساییندا "گوروش- دانیش" عنوانی آلتیندا،
آذربایجانین قوجا مان هنرمندی رحمان اسداللهی ایله مصاحبه جوخ
ماراقلی دیر. بو هنرمند اورهک سؤزلرینی و صنعت حقیقنده گوروشلرینی
نیسگیل لرینی مصاحبه آپارانلار ایله آرایا قویور و سؤزلرینی
سونوندا بئله دئیر: "دیلیمیز، اؤزموزه عؤیزدیر. بودیلده بیر سؤز-
جوک ده یازیلسا، بیزی سئویندیره، نه قدهر بیزیم، (ایچده، ائشیکده)
درگیمیز، کتابیمیز، غزئتمیز اولسا، ائله اوقدهر دیرییک، بسو
یولدا بیر آدیم گؤتورسه نيز، ملتیمیز اونودماز، اینانین بو ملته"
بو سایدا، یئنه فضولی حقیقنده مقلله داوام ائدیر، شعرلر، حکایه لر

ایله برابر یئنی چیغان کتابلار حقیقنده اطرافلی معلومات وثریلیر ،
درگیده یا زیلان شعرلردن اوخوجولاریمیزا اورنک اولارق "قارا تور-
پاق" آدلی سربست شعری آشا غیدا گتیرمه ییمیز فایدالی اولابیلر :

سارالمیش خاطرهلر شافا غی سؤکولنده
خینوو توتان خیالیمدا
اوخشاییرام دیدرگین گلجک داواتی ایله
سنین غریب اخیشیوی غربیلیکده
یانیق - یانیق
غریب دوشدون
منیم کیمی غریب
قارا تورپاق
طالعیمیز بیر ایتمیش گؤزه لیم
نه قیلماق
سن اوردا
من بوردا
قان - مرمی یا غیشلار ایجره
سؤنمز بیر وولغان ایسیتمه ایجره
یالقیز قالدین
قارا تورپاق
طالعیمیز بئله ایتمیش سئوگیلیم
نه قیلماق.

ادبی بیر اثر "عزیز سلامی"نین گؤزه بیرم آدلی، اؤرهک داغلائیجی
سؤزلری اوخویانین اوره ینین درین لیک لرینه نفوذ ائدیر، یورددان
وطندن اوزاق یا شایان و اوره کلری همیشه اوز خلقلری ایله چیوپیان
قارداشلاریمیزین حسرتلری، نیسگیل لری، کدرلری گؤزه دیکلری هر بیر
یوردداشی اوزیله چکیر، اوزاقلارا آپاریر "یالقیزام، گؤزه بیرم، کیمی
نهیی گؤزه بیرم، هتچ اؤزومده بؤنو بیلیمیرم... منیم گؤزه دیکیم
کیمدیر، نه دیر آخی؟ دؤشونورم... منیم گؤزه دیکیم دوغما بیر انسان
دوغما بیر داغ، دوغما بیر جای، بیر یول و بیر آغاچ دئییل، من
بونلارین هامیسنی بیرلیکده گؤزه بیرم.

درگینین اوچونجو لمایی، داها دولغون، داها فایدا انمالی، داها
مختلیف محتوالی شعرلر، حکایه لر، اجتماعی مقاله لرله ایله رنگین له-

شیبیدیر، گوروش، دانیشتیق با شلیغی آلتیندا، پروفیسور صالح محمددا و غلو، علییف ایله صاحبهده اوندان سوروشورلار، "ایراندا شوونیست لربئله با بیبلارکی، قوزئی آذربایجانین آران اولوب و بونو آذربایجان آدلاندیرماق یا نلیشدیر، بونون حقیقته نه دییه بیلرسینیز؟" پروفیسور علییف بو سؤاله جاواب وئریر: "۱۹۱۸- جی ایلهده، فوریه و اوقتیابرا انقلابلاریندان سونرا، روسیا نین بوتون کئچمیش مستملکه بولگه لرینده، تورپاقلاریندا ملی حرکت لربا شالییب قالغدی. بو ملی حرکت لری با شجیلیق ائدن آداملارین اساس آماج لاری ملی دولت لری قورماق و یا کئچمیشده بو بیئرلرده اولان مستقل دولت لری، یئنیه دن قورماق ایدی. آذربایجاندا بیر نئجه، فرقه، حزب قارشیلارینا ملی دولت قورماق مقصد قویموشدولار، بو دولت لرایلیک گورجوستانلارمنستاندا قافقازیا آدی ایله قورولدو. سونرا بونلار بیر- بیلرلریندن آیریلد- یلار. ۱۹۱۸- جی ایلین مای آیین سونوندا، آذربایجان جمهوریتی نین یارانماسی بوتون دونیا یا بیلدیریلدی. بو جمهوریت مسلمان دونیا- سیندا ایلیک دموکراتیک جمهوریت ایدی. داغستان جمهوریتی بیسر آزاغونجه یارانمیشدیر، آذربایجان جمهوریتی نین دموکرات بیر قورولوش اولدوغونو بیز بیلیریک، آذربایجان مجلسینده، او زمان باشقا ملت لردن، مثلاً ارمنیلردن، روسلاردان و یهودی لردن ده آدام اولوب، آذربایجان جمهوریتی، تورپاقلاریندا یاشایان باشقا دنیلرین و باشقا خلقلرین نماینده لرینی اغوز وئنداشی کیمی قبول ائدیپ اوونون جوخ بیر دموکراتیک قورولوش اولوب، جوخ ماراقلیدیرکی، قوزئی آذربایجان نین باشقا آدلی اولماسینی، ایراندا بیرسیرا عالیملر یوخ، بلکه بیر مشهور آلمانیا شرقچیسسی ده اغونه سورور. برلینده حیخان "ایران شهر" غزئتینده آلمانیا نین مشهور شرقشناسی یوزئف مارکین اساسیز بیر زادلار یا زمیش. برلینده حیخان ایران شهر غزئته سینده اونون اشرینین جئویریلمه سی جاپ اولونموشدور. (۱۹۲۴- یا خود ۱۹۲۲ ایلهده) مارک

یا زیر:

"شرقی زاقافقازیا (ماورای قفقاز) نین جنوبوندا یاشایان مسلمانلار تاتاردیلار "دئمه لی کی بیز تاتار و جنوبدا یاشایان تورک دیرلر بو فیکرین گولمه لی اولماسینی اغوزوه بیلیردی. آنجاق اونو سیاسی آماجلا یازیردی. او زمان ایران، آذربایجان دولتینه پروتست (اعتراض) یا زمیش کی، سیز بیزیم بیر بویوک ایالتیمیزین آدینی آلیب و اغوز دولتینیزین اوستونه قویوبسونوز. بورادا بیر بالاجا حقیقت و بیر

بؤیوک یا لان دا وار، دوغرودان دا بیز عرب جغرافیئنا سلازینین اثر۔
 لرینی اوخوساق، گوروروک کی، ونونجو عصیرده آذربایجانین ان شمالی
 یئری " بردع " شهری اولوبدور، بو دئدیگیمیزی، استخری و ابن حوقل
 (حدود العالمده) یا زمیشلار، ونلار آنجا ق بیر شئی نظردن قایریبالار،
 جغرافی ساحه و بیر اولکهنین سرحدلری هر زامان بیر اولماییب و
 دگیشیب، ساسانیلار دؤرونده " آذربایجان " آدیندا بیر ایالت
 اولوبدور، بو ایالتین اساس بؤلومو گونئی آذربایجانین اولدوغو
 دوغرو دور، بونون ان شمالی نقطه سی دربند اولموشدور، دربندین
 شمالیندا اون دو ققوزونجو عصرده تاپیلان داشلار وار، ونلارین اوستو
 نده او دؤرون دیلینده یا زیلمیش کی آذربایجانا تابع اولان یئرلرین
 شمال سرحدی دربندین شمالیندا ن کئچیر، بو گون ده دئدیگیمیز شمل
 آذربایجانین هامیسی یوخ، بلکه بیر بؤلومو آران و بیر بؤلومو ده
 شیروان آدلانیر، و عینی زاماندا بورا آذربایجان دیر، آذربایجان
 هئج زامان آران داخل اولماییب، آما آران آذربایجان تورپاقلا -
 رینا بعضاً داخل اولوب، بونا گؤره عنایت الله رضا و باشقالارینین
 یا زدیقلاری اؤیدورمادیر، ونلار یالنیز بیر تاریخی ویا جغرافی
 اثری گؤتوروب قید ائله ییبلر، ایکینجی بیر اؤرنک ده وار، نه اوچون
 شمال آذربایجاندا قورولان دولت آدینی " آذربایجان " قویموشدور، بونو
 ایراندا جوخ آزام بیلیر، ایران عزتته لرینده بوندان یازسالار -
 دا هئج زامان اؤز فیکر لرینی یا زمیرلار، اون دو ققوزونجو عصرده روس،
 آلمان و قافقاز عالیم آری ایسته ییبلر آذربایجان دیلینین صرف و
 نحوینی یا زسینلار بونو پا زارکن باشا دوشوبلر کی، تبریزده، همداندا
 اورمیه ده باکیدا، گنجه ده و دربندده دانیشیلان تورک دیلی بعضی
 حاللاردا، استانبولدا، غربی آنادولودا ادنیسیلان تورکجه یله فرقلی
 دیر، بونا گؤره ده ونلار یا زدیقلاری کتابلاردا بو گرامری تورک
 آدلاندیرمیش، آما معترضه ده آذربایجان شیوه سی یا زمیشلار، دشمک کی
 آذربایجان بیر جغرافی آددان دیل آدینا چئویریلیمیشدیر... بییز
 دئدیگیمیز شمالا جنوب آذربایجاندا مختلف خلقلر یا شاییب لار، تار -
 یخده ایلک یول بو تورپاقلاری بیرلشدیرن آذربایجان تورکلری اولو -
 بلار، قدیمدن بری دربنددن تهران یا خینلیغینا جان و همدانجان حؤکم
 سورن، سایی هر خلقدن جوخ اولان بیر خلق وار، ودا آذربایجان خلقی
 دیر، اونودولما مالیدیر کی، تاریخده ایلک یول بئله اولوب بو بیر

تاریخی اورنگ دیرکی بیزیم مشترک دیلیمیز، ادبیا تیمیز، فولکلورو-
موز و دینیمیز وار...

بايقوش اوجونجو سايندا، قاضی برهان الدين باره سينده وها بئله
اوشاقلار اوجون شعرلر، ترجمه لر، يئننى جيخان كتابلار باره سينده ادبى
تنقيدلر و مختليف علمى، هنرى خبرلر چاپ اولونوبدور، بعضى گرامرى
يانلشيلار و كوهنه لنميش آرادان چيخميش سوزلرين گؤزه چارپما سينا
باخما ياراق درگى هر بير نظر دن او هومالى و فايدالانما ليدير. غريب
اؤلكه ده بئله بير درگى نين انتشارى حقيقتده بويوك زحمت و حندن
آرتيق امك صرف ائتمك و درين بير عشق طلب ائدير. بيز بو درگى نى
لدناره ائدنلره اوغورلار آرزولاييريق.

— كتابين آدى: خسته قاسيم

چاپ نوبه سى: بيرينجى

توپلايان: تيكمه داشلى حسين سيامى

تيراز: ۳۰۰ نسخه

بيرينجى چاپ: ياي ۱۳۷۳

ناشر: مؤلف

صحيفه: ۲۴۴

قيمتى: ۳۷۵۰ ريال

خسته قاسيمين حيات و ياراديجيلينى حقينده مولف كتابين باشلانق —
قيجيندا بئله يازهر: آذربايجان عاشيق ياراديجيليندا اؤموزونسه
مخصوص يئر توتان، عاشيق صنعتى نين زيروه لر يندن اولان "خسته قاسم"
تخمينا "۱۰۸۱- جى گونش ايلينده "تيكمه داش" دا اكينجى بير عائله
ده آنادان اولموشدور... خسته قاسم اوشا قلىق ايليرينده تيكمه داشدا
ملا مکتبىنى باشا ووروب، داوام ائتديرمك اوچون اؤز دؤرونون علم
اوجا قلايريندان اولان اردبيل شهرينده شيخ صفى مسجدينه گئديسب و
اورادا تحصيله مشغول اولموشدور... او، اردبيلده تحصيلينى باشا
ووردوقدان سونرا تيكمه داشا قايبديدير. خسته قاسم شاعير ليكيدن
علاوه، "همده ماهير خطاط اولدوغونا گؤره اؤز خطى ايله نئچه- نئچه
مقدس قرآن و باشقا كتابلار يازميشدير" دؤرونون حاكميتى عليهينه
مبارزه آپارديجيندان و سازش ائتمه ديگيندن اونون اشرفى نادر
شاهين مامورلارى طرفيدن تيكمه داش منطقه سينده اولان "بينو چاينا

آتيلميشدير، و اوز زوده دفعه لرله توتولوب تعقيبہ معروض قالميشدي".
 مؤلف اؤن سوزون سونوندا يا زير: "...خسته قاسمين آنادان اولما و
 وفات تاريخي باره ده هنج بير معلومات و ثريلمه ميشدير. يالنيز فو -
 لکلورچولار اوز اثرلريندن اونون ۱۸- جي عصرده يا شاديغيني، بعضا"
 ۱۷- جي عصره علید اولدوغونو سؤيله ميشلر. حورمتلی مؤلف و توپلایان
 آپا ديفني تدقيقلر نتيجه سينده بئله بير قئئعتہ گليبديرکي، خسته
 قاسمين وفات تاريخي ۱۱۵۷ شمسی ايلي دير".

الده اولان کتابدا، بو مؤلف عاشيقدن، قوشمالار، گرايليلار، تجنيسلر
 اوستادناملر، چاغلامالار، قيفيل بندلر درج اولونوبدور. بو سئويملی
 عاشيق "ياخشیدی" آدلی "اوستادنامه" سينده مردانه ليگی، قوچا قلیققی
 سخاوتی و ياخشيليقلا حیات سوروب عؤمور باشا جا تدیرماغي آلقیشلا-
 بیر.

قوچاقدان اولوبسان، قوچاق اول گیلن
 قادادان، بلادان قاقاق اول گیلن
 ال آجیق اول، سرو اول، آلقاق اول گیلن
 دئمه واریم چوخدو، یولوم یاشیدی

بو سئويملی و قدرتلنی عاشيغين يازديغی اثر، ديل باخيمينسنان
 گؤزهل، اؤره يه ياتان و معنا، محتوا باخيميندان درين و نقودا ثديجي
 دير، "ياری مندن، منی ياردان آييران" آدلی سؤيله ديگی قوشمانيسن
 بير بندينی بيرليکده اوخوياق :

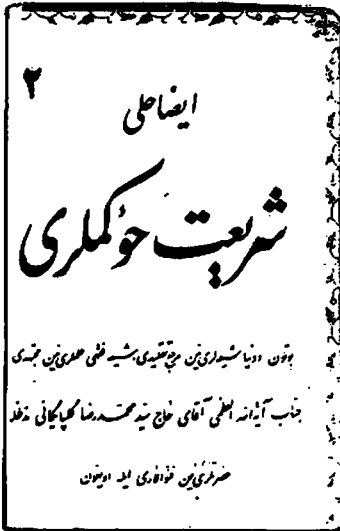
يارالارين ايليم، ايليم ايلنسين
 قبرين اوسته سرين سولار چيلنسين
 بالالارين قاپی - قاپی ديلنسين،
 ياری مندن منی ياردان آييران

بورادا يئرسيز اولماز "خسته قاسيم" ين دريايي نور " آدلی تجنسی-
 ندن اؤرنک اولراق بير ايکي بند آشاغيدا نقل ائدهک :

خسته کؤتلوم يار بئله ميش، همدردی
 درد بيلمزه دئمک اولماز، هم دردی
 بير ايگيدين ياخشی اولسا همدردی
 قيشی نوردور، يازی نوردور، يايی نور
 "خسته قاسم" بو نئزگيني ياراتار

چتین گونده چتین سنی یار آتار
 اۆز چئویرسه مژگان اؤخون یار آتار
 الی نوردور، اوغو نوردور، یایی نور

ملی وارلیغیمیزی قورویانلارین اون سیراسیندا گئدن سئویملی
 عاشیق "خسته قاسم" بین اثری، حورمتلی ناشر و توپلایانین دریین
 قایغی و بئویوک دقتی ایله اعلا کاغیز اوزره، گؤزهل بیر طرزده، تزه
 حرف لرایله چاپ اولوب یایلمیشدیر. بیز بو کتابی اوخویوب، او -
 ندان فایدالانماغی، اؤز اوخوجولاریمیزا تاپشیرریق.

- کتابین آدی : ایضالی شریعت حوکملری

• ایکینجی حیصه - فتوالار :

حضرت آیت الله گلپایگانی

مترجم: میرزه رسول اسماعیل زاده

ناشر: دارالقران الکریم.

چاپ تاریخی: ۱۳۷۲ - جی ایل

تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه

صحیفه: ۵۰۸ عرب الیفباسیندا

" ۵۰۰ کیریل الیفباسیندا

کتابدا، خمس احکامی، فطره زکاتی، اچاره احکامی، ضامین اولماغین
 احکامی، نکاح یا اثولنمک. احکامی، طلاق احکامی، امر به معروف و
 نهی از منکر، اسلامین اجتماعییانا دائر مسئله لری و بیز پارا باشقا
 مسئله لر و حکم لر باره سینده دانیشیلیر. بو ایضالی شریعت حوکملری
 آیدین و باشا دوشولن بیر طرزده مترجم طرفیددن آنا دیلیمیزه ترجمه
 اولونوب، عرب و کیریل الیفباسیله گؤزهل و اعلا کاغیز اوزره چاپ
 اولونوب. بیز امینیک کی، بیزیم اوتایدا یاشایان مسلمان قاردا -
 شلاریمیز، هابئله بو تایدا یاشایان وطنداشلاریمیز بو ده بیرلی دینی
 رساله دن فایدالانا جا قلار.

- کتابین آدی: چهار روز از تاریخ

تاریخین دورد گونو)

کتابین مولف لری : علی یار صفرلی و حسن علی بیگلی

— کتابین آدی : چهار روز از تاریخ
(تاریخین دؤرد گونو)

مولیف لر: علییار صفرلی و حسن
علی‌بیگلی.

نئشر: انتشارات بین‌المللی الهدی

تهران ۱۳۶۳

آذربایجان جمهوریتینین ایرلنداکی
سفیرلیگی.

کتاب آذربایجان جمهوریتینین، جمهور رئیس حیدرعلیف جنابلار —
بینین، ایران اسلامی جمهوریسینه تاریخی سفری باره سینده دانیشیر،
و بو دؤرد گونو گلجهک نسیلر اوچون اونودولماز و داٹما خاطیرلا-
نا جاق حساب ائدیر. کتابین باش سؤز حیصه سینده بئله یازیلیب دیر:
"ایکی اؤلکه رهبرلرینین گؤروشو، فیکر مبادلہسی، صحبت لری دؤرد
گون چکسه ده، الده ائدیلن نتیجه و بهره سی، اوؤون ایلر بویو-
معنالی سسلنه چک و هر ایکی اؤلکه خلقینین قلبینین ایشیقلا ندیرا جاق
و تاریخین دؤرد گونو کیمی ابدی یاشایا جاق دیر".

کتابدا، ایران اسلام جمهوریتینین جمهور رئیس جناب رفسنجانی نین
مختلیف چیخیش لاری حقینده اوخوجولارین دقتینین ایکی اؤلکه آراسی
ندا گئدن دانیشیقلا راجلب ائفیر. رفسنجانی جنابلاری چیخیشلارینین
بیرینده بئله بویورور: "بین الخلق اجتماعیت طرفیندن سرحدلرین
توخونولما و لیغینین ایران قبول ائدیر، آذربایجانین اشغال ائدیلمیش
اراضی لریندن اثرمنیستان اوردوسونون جیخار یلما سینی طلب ائدیر...
من اومید ائدیرم کی، عاغیلیلار، زور ایشلتمه گه یول وئرمه دن، ساواشا
اؤلومه سون قویولاجاق، ساواش نتیجه سینده ائو- ائشیگیندن دیده رگین
دؤشموش انسانلار دؤغما یوردلارینا قاییدا جاقلار". کتابدا ایکی-
قونشو اؤلکه آراسیندا تنظیم لنمه سی لازیم اولان مسئله لر دن سؤز
گئدیر، طبابت ساحه سینده امکد اشلیغا خصوصی یئر وئریلیر، و ۵۰ دن
جوخ آذربایجانلی حکیم لرین وطنیمیز ایراندا ایشلہ مه سی قید اولو-
نوبدور. حیدرعلیف جنابلاری ایرانا اؤز رسمی سفریندن راضی لیگینین
بیلدیریر، او، دئییر: "آذربایجان خلقی ایران خلقینه بدربین احترام

حسری بسله بییر، من اومید ائدیریم کی، بو سفریمله ایکی اولکه آرا - سیندا مناسبت لر داها سرعتله انکشاف ائده جکدیر و وسعت تاپا جا - قدیر. آذربایجان جمهوررئیس ایکی اولکه خلقی نین دینی، معنوی و سایر ساحه لرده فشکورک جهت لرینه اشاره ائده رک دئییر: بو اوخشار - لیقلار ایتر ایکی اولکه، ایسترسه ده بؤلگه ده اقتصادیات تجارت و سیاست ساحه سینده مناسبت لرین هر طرفلی انکشافی اوچون زمین و گئیشی امکانلار یارادیر. "کتابدا ایکی قارداش اولکه نین الده ائدیلن امکانلاردان بحث ائدیلیر، شبهه یو خدور کی، بوندان سونرا بوتون ساحه لرده خصوصیه مدنی علاقه لر باره سینده، ایرانین - قاپیلاری آذربایجان اوچون و آذربایجان قاپیلاری ایسه ایرانین، عالم لر، شاعیرلری، یازمچیلاری، تدقیقاتچیلاری اوچون آچیق اولوب و هر بیر مانعه لرین بو خصوصدا آرادان قالدیریلما سی حقیقته دانیشی لیر. سوز یو خدور کی، " هر ایکی طرف بو امکانلاردان استفاده ائدی ب - بیر - بیر لرینه یاغینلاشما قدا سعی گؤستره جکلر.

آذربایجان جمهور رئیس، آذربایجانین خارجی سیاستی حقیقته بئله دئییر: " آذربایجان مستقل دولت دیر و اوز مستقللیگینی هنج واخت الدن و ثرمیه جکدیر. آذربایجان ۷۰ ایلدن جوخ مننده کومونیست رژیم سوسالیزم شرایطینده یاشامیشدیر. آذربایجان خلقی جمهوریتیمیز ایندی بو رژیمدن، بو ایدئولوژیا دان امتناع ائده رک اوز حیاتینی طالعینی، تاریخینی، معنوی عنعنه لری اسانسیندا، آلاهیین بویوردوغو ایله قورماق، حل ائتمک ایسته بییر... آذربایجان اوز حیاتینی - دنیا نین شرقی اولکه لرینده الده اولونموش ناطلیت لردن استفاده ائده رک قوراجا قدیر... بیز آذربایجانین مستقللیگینی تانییلان، اونون منافعینه توخونمایان، اولکه میزه مثبت مناسبت گؤستره ن هر بیر دولتله علاقه لر قورماغا حاضیریک و بئله علاقه لری قوروروق" آذربایجان جمهور رئیس ائومنیستانین آذربایجان دیارینا تجا و زو باره سینده دئییر، اثرمنی ساحلی قوه لری آذربایجانا خائن جه سینه هجوم ائدی ب و اونون تورپاغینین ایگرمی فایزینی اشغال ائده رک بیر میلیون دان آرتیق اهالی سینی دیده رگین سالمیشدیر.

کتابین مختلف صحیفه لرینده، ایکی مستقل خلقین بیری - بیرینه حورمت و دوستلوغو عیانی صورتده گؤزه چارپیر و بوتون دانیشیقلا - رین، قارشیلیقلی آنلاشما شرایطینده کئچدیگیندن سوز گئدی ب -

آذربایجان جمهور رئیس سفرینین سونوندا بئله سؤیله بیر: مین تهراننی ترک ائده رکن عزیز هاشمی رفسنجانیه، ایران اسلام جمهوریتی دولتینین باشقا رهبرلرینه اؤز تشکورومو بیلدیریرم. ایران اسلام جمهوریتینین بوتون وطندا شلارینا خوش آرزولاریمی سؤیله ییرم و اونلارین هامیسینا خوشبختلیک و سعادت آرزولاییرام".

کتاب فارس دیلینده، هابئله عرب الیفبای و لاتین الیفبایله آذربایجان تورکجه سینده، آذربایجان جمهوریتینین ایرانداکی سفیر - لیگی طرفیندن، گؤزه ل بیر طرزده و اعلا گماغیز اوزره نشر اولونیوب دور.

— یادنامه شهریار

اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، آذربایجان شرقی طرفیندن بورا خلیب نشر تاریخی شهریار آیی، نشریه نین گیریشی، اسلام انقلابی اولو رهبری - نین، اوستاد شهریارین حیاته گؤز یومدوغو مناسبتی ایله، پیامی یازیلیب دیر، بو پیامدا دئیلیر: "شهریارین ان پارلاق صنعتی اوندادیرکی، اؤز تاریخی وظیفه سینسی تانیدی و بوتون وارلیغی ایله ویوکسک

اخلاصی ایله اونو حیاته کئچیرتدی". نشریه نین ایچینده کیلرده، شهریار و اهل بیت، شهریار و حافظ، نقش کیمیا و باشقا مقاله لر فـلـرس دیلینده یازیلیب، آنادیلیمیزده یازیلان "شهریار اولدوغو کیمی" عنوانلی بیر مقاله میرزا رسول اسماعیل زاده طرفیندن انشاء اولو- نوبدور. بو مقاله نین سونوندا آقای اسماعیل زاده بو سؤزلری قلمه آلیبدیر:

دئملی حقیقت، انصاف، وجدان عقل و دین بونو طلب ائدیرکی، هر شیئی اؤز درجه سینده، مقام و منزلتینه گؤره اؤزونه مخصوص اولان بیر یئرده قرار توتسون، بو گون شهریار، اونون شعرلری و سؤزلری و توتدوغو یولو اونا قیمت و ثریب درجه سینسی معین ائتمه لیدیر و نهایت

گوروروک کی، شہریار اٹلہحہ ده فریاد قوپاریر و جار چکیر کی :

خط خالیندان آلیب مشقیمی قرآن یا زارام
بو حقیقتله منی اهل مجاز ایله میسین .

- کتابین آدی: سلام بر حیدر بابا

مولف: استاد محمد حسین شہریار

ترجمہ: کریم مشروطہ چی (سؤنمز)

قطع: رقعی

تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه

جسماپ دوم

ناشر: انتشارات دنیا

نشر تاریخی: ۱۳۷۳

صحیفہ: ۱۳۶

حیدر بابا یا سلام، اولمز شاعیریمیز سید محمد حسین شہریارین، شاہ اشری حساب اولا بیلر، بعضی نشریہ لرین یا زدیغینا گوره بو اولمز اشر ایندیہ دک دونیانین ۷۶ دیری دیلیرینه ترجمہ ائدیلمیشدیر. بو اثر، شاعیرین حیاتیندا ایکی کرہ تبریزده فارسجا یا نثر حالیندا، چئویریلیمیشدیر. بو یاغینلاردا بو شاہ اثر، وطنیمیزین شاعیرلری وانک سطہ سیله شعر حالیندا فارس دیلینہ ترجمہ ائدیلیب و نشر ائدیلمیش دیر. قدرتلی شاعیریمیز سؤنمز بؤیوک مہارت و استادلیقلا بو اونو - دولماز و داغما یا شایان صنعت آبیده سینی فارس دیلینہ ترجمہ ائدیپ، بو ترجمہ اونون ایکینجی چاپی دیر. مجموعہ میزین گلپسین ساپیندا بو ترجمہ حقینده اطرافلی دانیشا جاغییق .

○ عاشیق صنعتی نین گنتیک قایناقلاری قام - شامان عنعنەسی

یا زان: دو قنتور محرم قاسمیلی
یا زیمبزا کۆچورەن: د. ابراھیم پور

هر بیر خلقین ائنتیک، - مدنی سیستمی حاضیرکی سیویلیزاسیاسی - نین سویه سیندن آسیلی اولما یاراق اغوز تاریخی کۆکلری له استئنا سیز شکیلده اسکی جا غلارا مخصوص ابتدائی یا شاییش و دوشونجه قانونا اویغونلوقلارینا باغلی دیر. چونکی ابتدایی مرحله بشر تاریخی نین ائله بیر اورتاق چاغیدیر کی، انسان همین دؤرده طبیعت، اشیاء و حادثه لرینی، گئچرچک لیک پروئوسلرینی داها چوخ دویماغا، اؤنلارلا داها سیخ مناسبتده اولماغا مجبور دور. عکس تقدیرده اؤ، سؤزؤ گئـئـدهـن طبیعی حادثه و پروئوسلرین ایچریسینده اریبیب ایته بیلر. بو باخیم دان ایلکین مرحله ده کی ابتدائی دونیا دویومون یاراتدیغی احتیاط تخیل امکانلاری او قدهر زنگین و گؤجلو دور کی، سونرالار همیـن معنوی میفیک پوتنسیال اوزون بیر زامان عرضینده بشر بدیعی تفکو رونون باشلیجا قیدا منبعینه چئوریلیر. فولکلور اساس حرکت وئریجی قووه وظیفه سینی اغوز اؤزه رینه گؤتورور، ائنتنوقرافییلا، ائتنوپسیخولوگییا و اینجه صنعتین درین قاتلارینا ایشله یـهـرک ایلکینلییه مخصوص دویوم و دوشونجه جیزگیلرینی گیزلی آخارلارلا یا- شادیر، بیر سؤزه، ائنتیک مدنیتی سیستمی ایره لی آپارماق اوچون اؤنو لازیمی ایمیپولس و معنوی تکانلارلا تأمین ائدیر. بو معنلدا عاشیق صنعتی نین گنتیک قایناقلاری دا بیر چوخ یوندن ایلکین چاغلارین میفولوژی تصور و ابتدائی تخیل پروئوسلری ایله تاریخی سئمانتیک علاقه یه مالیک دیر. هئچ شهبه سیز کی، تاریخی تشکول مرحله سینه کیمی چوخ ساییلی یوزایللیک لرله اولچوله بیلن اوزون مدتلی

زامان عرضینده تدریجی تکامل یولو ایله بۇ صنعتین گئنئتیکیک ومدنی استه تیک زمینی فورمالاشمیشدیر. همین بۇنؤورده ساده لوح میفولوژی دۇنیا دۇیومدان باشلامیش فلسفی-عرفانی دۇشونجه طرزینده قده رکسی مختلف تفکؤر و تخیل سوپهلرینین گئترچک لییه اولان بدیعی-استه تیک و سوسیال مدمنی مناسبتلری و بو ثنا سبتلردن دوغان صنعت حادثهلری بیر تۇپلو حالیندا / تاریخی آردیجیلیغینی جدی شکیلده نئزده ساغلا-ماق شرطیله / عاشیق صنعتینین سلفی حساب اولونا بیلر، گئترچک لیکنه باش وئره ن طبیعی پروسلرین، هابئله سوسیال-سیاسی آخینلاریسن گئنئتیکیک انتشار تاپمادا اؤینا دیغی مشترک رول ان ابتدائی مقامدان ان کامیل سوپه یه جن بؤتون مرحله لرده حرکت وئریجی و حل ائدیجی دیر، اؤدورکی، عاشیق یارادیجیلیغینی سلفلر آرادیجیلیغیلا اسکی چاغلارین درین قاتارینا ایشله یین گؤکلرینی ابتدایی تفکؤر و میفو-لوژی تخیل قایناقلاریندان باشلایراق آشکارلاماق لازیم گلیر. بو زامان قام-باغشی = اوزان-عاشیق خطی بؤیونجا گلن صنعت تکاملونون تاریخی منظره سی آیدین گؤرونه جکدیر.

بللی دیرکی، قدیم انسان ایلکین مرحله ده گؤز آچیب گؤردویو اطراف محیطی و گئترچک لیک حادثهلرینی یا شاییشا تاشیر موقعینه گؤره یاغشی پیس، خیر-شر قطبلارینا آییردی. او، ایشیغین، ایستینین، سۇیون، یا شیللیغین خئیر وئردیگینی، حیياتا، یا شاییشا یاردیم ائله دیگینی گؤرؤردو، بۇنون عکسینه اولارق، سۇیوغون، قارانلیغین، قوراقلیغین، فلاکتلی طبیعت حادثهلرینین / توفانین، چووغونون، اوچقونون وس. / خسته لیک، آجلیق، بدبختلیک گتیردیگینی مشاهده ائله ییردی، آنجاق بۇنلارین نه سببدن باش وئردیگینی آنلایا بیلمیردی، بئله لیک له ده ابتدائی تفکؤر اطراف گئترچک لیگین اصل ماهیتینی درک ائده بیلمک، گؤجونده اولما دیغیندان قدیم انسانین طبیعت ده کی حادثه ده و پروسلره غیری عادی مناسبتی یارانماغا باشلایردی. او، گئترچک لیکده باش وئرن بؤتون حادثه و پروسلرین آرخاسیندا گؤزه گؤرونمز غیریبری عادی قووه لر دایاندىغین گومان ائله ییر، یا شاییشا تاشیر گؤسترن یاغشی و پیس حادثهلری، خئیر و شر پروسلری همین قووه لرین مرحمت سئوینج، کدر و غضبيله باغلا ییردی. گؤزه گؤرونمز غیری عادی قووه لرین قارشیسیندا اوزونو گؤجوز و عاجیز حیياتله یین، حیيات و یا شاییشی نین اولنلاردان آسیلی اولدوغو تصورونه گلن قدیم انسان همین میفیک

قووه لری تخیل گوجویله اوبرا زلاشدیریر، اونلارلا مناسبت قورما غنا
 چالیشیردی. حیاتی یا خشیلاشدیران، دیریلیک، خوش گذران گتیره ن غیری
 عادی قووه لره سجده و تاپینما، فلاکت و بدبخت لیکله باغلی قووه لر-
 دن قورخو و چکینمه تدریجله ابتدایی میفیک دونیا گوروشون تشکو-
 لویله نتیجه له نیردی. انسانین حیاتینا مثبت تاثیر اولان، یا شایشا
 یاردیم ائله یین گئرچک لیک حادشه و پروسلری میفیک تصورده خیرخواه
 روحلارلا، اونلارین مرحمتیله علاقه لندیریلیردی. بورادان دا همی-
 روحلارین مقدسلاشدیریللمه سی امکانی یارانیردی. بئله جه سو، آغاچ،
 یاشیلیق، داغ، اؤد، ایشیق کولتاری اوبرا زلاشاراق ابتدایی
 تفکوروون میفیک قاتلارینی عمله گتیریردی. ایلیکین دونیا گوروشون
 یاراتدیغی ایکینجی قیسم قووه لر ایسه درد، بلا، خسته لیک آجلیق و س-
 بو کیمی حیاتی اوچون ته لکه لی حادشه لرین حما یه چی سی ایدی. قدیم
 انسان بئله قورخولو و ته لکه لی قووه لردن چکیندیگی اوچون اونلارلا
 قارشی احتیاطلا داورانما غی، بئله روحلاری غضبلندیرمه مه یی واجیب
 ساییردی. بو مقصدله ده هر ایکی قسم روحلارلا قوربانلار کسیر، اونلار
 دا اوزونه قارشی خوش مناسبت یاراتما غا چالیشیردی. انسانندا اوز
 تخیلولویله یاراتدیغی روحلار عالمینه چوخ بؤیوک ماراق وار ایدی .
 او همین روحلارلا علاقه لنمه یه، پیس حادشه لرین قاباغینی آلمانغا،
 گله جکدن خبر بیللمه یه وار گوجویله جان آتیردی. بوندان اؤترو
 مختلیف واسیطه لر ایسه سالی نیردی. بو واسیطه لر ایچری سینده انسانی
 داها چوخ دویغولاندیران، اهتزازا گتیره ن و آسانلیقلا احوال
 دگیشیللمه سینه سبب اولان موسیقی یه خصوصی اؤستونلوک و ثریلی یردی .
 مراسم و یا فولکلور اکتلاری نین اجرایی زامانی موسیقی یه آیریجا
 دقت یئتیریللمه سی ده گؤستریلن گئرچک زمینه سؤیکه نیردی. بونونلا
 بئله، موسیقی لی مراسم و یا فولکلور اکتینا فوق العاده ماراغین
 میفولوژی قایناغی داها گوجلو و قاباریق ایدی. چونکی اسکی میفیک
 تموره گوره موسیقی او بیرى دونیا، روحلار عالمی ایله باغلی ایدى
 و محض بونا گوره ده مالیک قووه سالی نیردی. تما دفی دثیل کی قدیم

I. V. V. Виноградов. Киргизская народная музыка. -
 Фрунзе, "Киргизполигиздат", 1958, с. 64 - 65

تورکلرین میفولوژی سجهلی ائتئیک مدنی دونیاسیندا موسیقینین و موسیقی آلتینین یارادیجیسی اولان دهده قورقود، قوپوز دوزه لتمهیی و اونو نئجه چالماغی شیطانلاردان - روحلار عالمینین نوما ینده لر- یندن اؤیره نیر .

دئمه لی، بۇرادان دا قدیم تورکلرین ابتدائی تفکورونده موسیقییه موسیقی آلتینه و اونون ایفاچی سینا غیرى عادى مناسبت یارانما سی اوچون میفولوژی امکان آچیلیمیش اولور: موسیقی روحلار دونیاسی ایله علاقه یارادا بیلن بیر سحر، ماگییا، معجزه کیمی، موسیقی آلتی و موسیقیچی ایسه آؤ سحرى، ماگییا نى، معجزه نى یارادان واسیطه و واسیطه جى کیمی میفولوژی اینامین مرکزی قاتلارینا یئرله شیر. ائله بو سببدن ده ابتدائی جمعیتده کی طایفا باشچیلارینین گله جکدن خبر بیلن، روح چا غیرما قابلیتی اولان، گؤر و جوی - باخجی - بیلجی - فونکسییاسی داشیان کاهینلری - قام = شامانلار آیین اجراسی زا - مانى داها چوخ موسیقیچی کیمی فعالیت گؤستریمیشلر^(۱). قام = شامان مراسیمی نین مختلف تاریخی منبعلرینده و فولکلور قایناقلاریندا قئیده آلینیمیش چوخ چئشیدلی و چوخ شخصلی منظره سی ایله تانیش - لیکدان سونرا بئله بیر قناعت ایره لی سؤرمک اولار کی، همین مراسیم ده کی دیگر آپاریجی عنصرلارین/رقص، القیش - دوعالار، قام = شامانین روحلار عالمیندن گیتردیگی خبرلر و س. / اؤزلری ده موسیقی - دن - اونون معنوی - استاتیک تکاملاریندان تلم آسلی دیر. موسیقی - سؤز رقص ماگییاسی نین اساس ایفاچی سی و تمشیلچی سی اولان قام = شامان قبیله نین، طایفانین، عمومیتله تۇپلو حالیندا یا شایان ابتدایى - حى

۱- تورک ائتنوسلاری نین فولکلور و ائتنوگرافیا محیطینده تاریخاً آنجاق "قام" آد- تیتولو و یا اونون "اویون" یا کسا، باغشوس کیمی ریگیونال عوض ائدیجی لری/ یا ییلدیغی حالدا علمی ادبیاتدا ندنسه "قام" عوضینه داها چوخ "شامان" تئرمینینه اؤستونلوک وئریلیر. "شامان" چینلیلرین - تۇن قوس - مانچورلارین قاما وئردیکلری آد دیر و تورک خلقلری آراسیندا بو آدا تصادف اولونمور. فولکلورشنا - سلیق دا و تورکولوژی ادبیاتدا پوپولیارلیغینی نظره آلاراق بیزده یئری گلدیکجه آیدینلیق خاطرینه "قام" شامان پارالئلی - سی ساخلایا جا غیق .

اجما عنین مُشکولونو، چتین ایشینی آسانا چئویرن، گله جکن خبرگتیره ن
 منسوب اولدوغو اوْجاغی / ائتنوسو / بد روحلاردان قورویان، شادلیق
 بیغناغینی اداره ائدیجی روحانی خادم ایدی. بۇ غیری عافی قابلیت
 لری اؤزوندە جمع لشدیردیگی سببیدن او، اجما عنین مالی طبقه سینە
 داخیل ائدیلمیر و بیر قایدا اولاراق، رهبر- اداره ائدیجی اؤزه کده
 اساس یئرلردن بیرینی آلیردی. تاریخ قایناقلاری نین وئردیگی بیلگه
 گۆره قدیم تورکلرین طایفا قورولوشوندا کاغانین / خاقانین / وزیر
 و یا باش مصلحت چیسی قام = شامان اولوردو.

بیرسیرا طایفالارین بلشیندا اوْ اؤزۆ دؤروردو. هونلار باشجی، حاکیم
 وظیفه سینده دوران شامانا " آتاقام " دئییردیله.^(۱)
 تورک دولتچیلیگی نین اساسینی قویموش آشینانین دام = شامان
 اولدوغو احتمال ائدیلمیر.^(۲)

اؤغوزلاردا دا طایفانین باشیندا شامانین دورماسی فاکتی فولکلور
 یادداشیندا مشاهده اولونور. " کتاب دده قورقود " بویلاریندا ن آچیقجا
 گورونورکی، اؤغوز ائلی نین باشجیسی بایندیرخان قام = شامان نسلینن
 دیر: اونون آتاسی قامغان - قام کاغاندیر.^(۳) " بیر گون قامغان اوغلی
 خان بایندیر بیئریندن دؤرموش دور. قام^(۴) = شامان ایلاهی عالمه، روحلار
 دونیاسی ایله باغلی اولدوغو اوچون طایفا - ائل باشجیسی اولان قا -
 مغان - پادشاه مقدس، توغونولماز ساییلیردی. " کتاب دده قورقود " دا؛
 پادشاهلار تانری نین گۆلگه سی دیر.

پادشاهینا عاصی اولانین ایشی راست گلمز. دئییلمه سی ده همین
 سببدن دیر. خاطرلایاق کی، داستاندا قازان خانینن سؤزوندن اینجیک
 دۆشن، بکیل اونا وئرلن بخشلری بایندیرخانین قاباغینا توکوب
 اوباسینا دؤنه نده بو سؤزلری اونون قادینی دئییر، بکیلین حرسه -

نمی:

... آغ آیلنی بایندیرین دیوانینا چا پار وئردیم،
 آلا گۆزلو بیئلرله بیئدیم - ایچدیم،
 قؤوملو قوومیله گؤرکلو گؤردوم،
 خانیمیزین نظری بیزدن دؤنموش گؤردوم،

۱- ل، پ، پوتا پوو، آلتایسکی شامانیزم ل، " نایکا "، ص ۱۲۶۰. ۱۹۹۱-نه

قئيد: يئرى گلميشكن قورقود آدى نين يا نيندا گلن تيتول گؤسته ريچى لريندن/آتا و دده/ "آتا" و اريانتى نين داها آرخايك اولدوغونو گومان ائتمك اولار. داستانين ايلك جومله سينده خاطيرلانان... "بايات بويىندان قورقود آتا دئشيرلر بير ار قوبدو." ك دق، ص ۳۱/ و سونرا دا بير نئچه يئرده تكرارلانان "قورقود آتا" دئىمى هونلارين باشچى بول گؤسترن قام = شامان وئردىكلرى آد - تيتوللار/آتا قام/ هئچ ده تصادفا "اوست - اوسته دوشموش." "قورقود آتا" دئىمى مينده كى "آتا" كومپونونتى شبنه سيز كى، "غالى قام"، "قامار قامى"، "باشچى قام" مضمونوندا دير. بو سببدن ده "قورقود آتا" - "قام" شامان قورقود كيمي آنلاشيلما ليدير. اولسون كى، قورقود آتا "قافقاز و آنادولودا" دده قورقود^۱ چئويريلميشدير. چونكى سيبير - آلتاي و توركوستان قايناقلاريندا بو آدا بير قايدا اولاراق "قورقود آتا" شكلى نده تصادفا ئنديلير. /بو باره ده اطرافلى بيلگى اوچون باخ: ج. ممدوف، تورك ائبيك عنعنه سينده دده قورقود - فيلولوگيا علملى نامزدى عاليملىك درجه سى آلماق اوچون تقديم ائدىلميش ديسئرتاسيا، باكى ۱۹۹۳، ص ۶۸-۶۹ / "قورقود آتا" نين "دده قورقود" لا عوضلنمى يقين كى، اسلام تا ئيرى نين نتيجه سى دير. چونكى "دده" و "بابا" اساسا" تصور سجه لى سيموولىك تيتول گؤستريچى سيدير. دده قوقودا بو دئىمى صرف اسلامى مضمون عكس ائتديرمه سه ده، هر حالدا همين عرفانى - ايسته تيك آخارا قيللى دير و بو ميل قام = اوزان قورقو - دو درويش - عاشيق دونياسينا دؤغرو آپارير.

۳- ل. پ. پوتا پوو، آلتايسى شامانيزيم، ص ۲۷۱. ۳- قام كاغان "آد - تيتولو جانلى دانيشقدا" قام كاغان" و "قام كان"، "قام خان"، "قامغان" كيمي چوخ چئشيدلى و اريانتلارلا ليشلنميشدير. ۴- كتاب دده قورقود /ترتيب، ترانسكريبسييا، ساده لشديريلميش و اريانت و مقدمه فرهادز - ينال اوف و سامنت علميزاده نين دير/ باكى، يا زيچى، ۱۹۸۸، ص ۳۴. قئيد: بوندا ن سونرا "كتاب دده قورقود" ون بو نشرى شرطى شكilde قيسالديلار راق "ك - د - ق" كيمي گؤستريله جك و ائك يازى سيندا همين شرطى اشاره دن سونرا اويغون صحيفه قئيد اولونا جا قدير. ۵- ك - د - ق. ص ۱۰۵، ۱۰۵ اورادا ص ۱۰۵.

اٹلی - گونو كۆچورون،
توقۇز تومن گورجوستانا گئدەلیم،
اوغوزا عاصی اولدوم، بیللو بیلین -۱-

قرارینا گلمەسینین قارشیسینی آلماق ایستەیین قادین بیقین کسی،
میفولوژی تصورون دیکتەسی ایله چیخیش ائدیر: بایندیرخان اولوسون
پادشاھی - تانرینین کۆلگەسی دیر، چونکی او، ایلاھی عالمە علاقەسی
اولان، عالی شامان تیتولو قازانمیش قامغانین - قام کاغانین او -
غلودور، دۆزدور، قادینین خا طیرلادیغی یاساق/بایندیرخانین - تانری -
نین کۆلگەسی تین اوژونە آغ اولماق اولماز / بکیلین عاغلینا با تیر
و او، فیکریندن داشینیر، لاکین آرتیق بیر قەدەر گئج دیر، چونکی جزئی
دە اولسا یاساغا توخونولموشدور. بکیل اوغوز اٹلینین باشجیسی
بایندیرخانین - قامغان اوغلونون بخشلریندن امتناع ائتمیش، داها
سوزنا ایسە حرصە نیب اونون حضوروندا گئتمیشدیر. بونا گۆرە دە
حادثەلرین سونراکی گئدیشا تیندا بکیل میفیک تخیول طرفیندن بیونگو
لجە جزالاندیریلیر: اوودا آیاغی سینیر، داها سونرا ایسە یاغییا
اسیر دوشور. دوزدور، آز کئچمە میث او، اوغلو عمران طرفیندن آزاد
اولونور. بیزە بئله گلیر کی، اگر بکیل یاساغی تام پوزموش اولساییدی
بایندیرخان اوژ دۇندەریب گئتسە ایدی، هئج شەهەسیز، میفولوژی
تفکور قانونلاری اونو داها سرت شکیلدە - اولوملە جزالاندیراجلاق
دیر، قامغان تانری کۆلگەسی - اولوسون پادشاھی عالی تیتولونون
میفیک دونیا گۆرۆشده کی توخونولما زلیق ستا تۆسۈ بئله طلب ائدیر.
ماراقلی دیر کی، بکیل دۇستا قلیقدان قورتا ریلدیقدان/بیونگولوار
قایدادا جزاسینی چکدیکدن/ سونرا بایندیرخانین یانینا گئدییر،
قاباغیندا دیزە چۆکۆب الینی اۇپۆر، گۆرونديوو کیمی، داستان تفکو
رو اونو اولکی مقامینا - تانری کۆلگەسی - اولوسون پادشاھی قامغان
اوغلو بایندیرخانین حضورونا قايتا ریر.

قام = شامانین قدیم تورک جمعیت قۇرولوشلاریندا کی تاریخی فونک -
سیاسی و سبیر - آلتای بۆلگەلریندە کی چاغداش فعالیتی اونسو
قدرتلی و بنزەرسیز معنویات - قان یادداشی داشیجیسی، ائتنیک مدنی
سیستم قۇرۇجوسو و قۇرۇبوجوسو کیمی سجه لندیریر. ایلکینلییه، سۆی
کۆکە مخصوص میفولوژی دونیا دۇیومون اساس آخارلاری، تاریخی گئئنتیک
اؤزوملویون آپاریجی، حرکت و ثریجی ایمپولشلاری، ائتنوپسیخولوگیانین

میللی - سېئسیفیک کیفیت لری محض قام = شامان دونیا سیندا ، اونسو آیین و مراسیم ستروکتورلاریندا ، سۆز و ماگییا عالمینده ، حرکت ، دارانیش اولچولرینده ، گنرچک لییه مناسیبت بیچیملرینده برقرار دیر ، وارلیغین فلسفی درگی ، گنرچک لیگین ائسته تیک دویومو ، مختلیف صنعت و یارادیجیلیق ساحه لرینده تکان وئرن معنوی - داخیلی تریه - نیش لر / داها سؤنرایسه اونلارین ائولویوسیالی یۆکسه لیشلری / اؤزؤنون ایلکین ، ابتدائی ، بونونلا بئله هم ده ساغلام و گوجلوسو کۆکلرینی اسکی قام = شامان مدنیتی نین منبیت (بییتیگه بیتن یئسسر) زمینینه سانجمیشدیر - ائتنوسک آیری - آیری قوللاریندا / طایفا و طایفا بیرلیکلرینده / ، هابئله مختلیف تکامل مرحله لرینده چئشیدلسی آدلارلا / قام ، ویون ، وین ، وینا ، اولونخوچو ، باخشی ، باکسا ، باکسی ، فاکسی اوزان ، آکین ، شاییر ، قایچی ، فالبین ، پریخوان ، جیندار ، جادوگون ، جادوگر و س . / دییشکن تۆتومدا - گئنیش شبکه ده ویادار چرچیو ده فعالیت گۆسترمه سیدن آسیلی اولما یارق قام = شامان حادثه سی تورک معنویاتی اوچون تکرارسیز اؤزونو درک و اؤزونو تصدیق فاکتدیر . ماراقلی دیر کی ، تۆرکلویون اساس چیچکلنمه ائپوخاسی ساییلان ۹ - ۶ یوزایلیکلر ده قام = شامان نین جمعیتده تۆتدوغو موقع سؤنراکی دؤز و مرحله لردن قات - قات گوجلودور . بو معنا دا قام = شامان نین ساده جه صنعت تیپی ویافولکلور حادثه سی کیمی قاورانیلماسی او قده ر ده دقیق دئییل دیر . جوخ چئشیدلی فعالیتی و حادثه لره دینامیک نفوذ ائتمه مگان - لاری باخیمیندا ن قام = شامان فولکلور صنعت کاریندان ویایفاچی سیندان داها جوخ میفولوگییا قورۇجوسو دور ، ان باشلیجاسی ایسه یاراتدیغی میفولوژی عالمین اساس حرکت وئریجی قووه سیدیر . بونسا گۆره ده او ، فولکلور متنینه مراجعت ائدرکن ده نه عادی بییر سؤیله بیجی - ایفاچی موقعییدن چرچیوله نیب قالمیر - سۆزلردن روحلار دونیاسینا آچار سالا بیلن ماگیک قووه کیمی استفاده ائله - بیر : سئحرلی ، مثلودیک آخاردا سؤیله دیگی آلقیش - دوعا لردان ایلاهی عالمه یوللانماق اوچون ایسته تیک گۆج آلیر .^(۲) بو باخیمدا ن قام = شامان

۱- ل. قومیلیوو ، قدیم تورکلر ، باکی . "گنجلیک" ، ۱۹۹۳ ، ص ۱۰۴ - ۱۰۳

Е.С. НОВИК. ОБРЯД И ФOLКБЛОР. --- М. Наука 1984. С. 45-۲

حقیقی آنلامدا گۆتورولرسه، صنعت لر، ائتتیک - مدنی حادثه لر تۇپلو- سونو احاطه ائدن، اۇنلاری علاقەلی شکیلده اؤزوندە جمعلشدیرن، واحید بیر کومپلئکس حالینا گتیره ن مدنی - تارخیخی سیستم دیر، ائتتوسون معنویت مرکزی دیر، اونا گۆره ده ابتدایی دۇردن سۇنراکی مرحله لرده اورتایا چیخان بۇتون صنعت و یارادیجیلیق ساحه لری تاریخی- گشتتیک باخیمدان بۇویا دیگر فورمادا همین معنویات مرکزینە باغلانمیش اۇلور. بۇرادا گشتتیک واحیدلیک و سونراکی دیفئرنسیاسیایا ایله علاقه دار مسئله نین مارقالی بیر جهتینە ده دقت یئتیرمک، لازیم گلیر: قام = شامان ایلیکین مرحله ده میفولوژی مراسیم اجراچیلیغی ایله فولکلور صنعتکارلیغینی/ هابئله ایفاچیلیغینی /بیر قوۇش-شوق حالیندا اؤزوندە جمعلشدیریر. دۆزدور، یۇخاریدا قئید اۇلوندوغو کیمی نسبتله گۆتوردو کده اونون اساس فونکسییاسی میفولوژی مراسیم ایفاچیلیغی استقامتینە داها چوخ یغولمیشدیر. اما بللی دیر کی، آرخایک، فولکلور متنلری اۇلما دان مراسیم اجراسی تام بۇتۇلۇیو ایله باش تۇتا بیلمز، ساده جه اولاراق، فولکلور صنعتکارلیغی شامان مراسیمینده اؤز پۇتئسیال امکاناتلارینین جزئی بیر حیصه سینى گئچرک له شدیردیگیندن ائولویوسیانیین سونراکی ایره لیلیشلىرى زامانى تدریجا" موجود قالیده کی محدود چرچیوه دن قۇپوب آیریلما غا باشلا- میشدیر، چونکی بشر جمعیتی نین ابتدادان عالیه دۇغرو انکشافی ایله باغلی بدیعی تخیول و اۇبرازلی تفکورون امکاناتلاری بۇیودویو اوچون انسان معنوی دونیاسی نین گئتدیگجه (۱) تان گۇجونو میفولوژی مراسیم حدودلارینا بیغماسی غیرى مومکون ایدی.

ایپک سوژتلرین قهرمانلار بهادرلار حقیینده سۇیلهمه حکایت، سوی و ائپوسلارین یارانیب سیتملشمه پروسسی ده فولکلور صنعتکارلیغینی نین میفولوژی مراسیم اجراچیلیغیندان آیریلما سینى سرعتلندیر میشدیر. (۲) بۇندان علاوه ائولویوسییا ایره لیلیشلىرى شامانین جمعیتده کی حل ائدیجی موقعی نین گئت - گئده آزالماسی ایله سجه وه ی اۇلدوغو او- چون فولکلور صنعتکارلیغی کومپونئنتی نین سربست صنعتکار آتریبوتو- نا چئویریلمه سی نین مومکونلویونه شرایطین تاریخی پروسسین اؤزوندە

В.Н. Бачилов. --- 1984. С. 122.

-۱

X " " " " " " " " " " " "

-۲

آچیلدینغی آیدین گورونور، بئله لیکله ده قئید اولونان اولیو- سیون پروسسین نتیجه سی کیمی بؤتؤلؤکده قدیم تورک ائتنیک - مدنی سیستمینده، هابئله ائونون آیری - آیری بؤلگه لرینده صرف میفلوژی مراسم اجرا جیسی/ قام، ایون، باکسی، فالبین، پریخوان، جیندار وس 7/ ایله فولکلور صنعتکاری/ قایچی، سارینقچی، اولونخوجو، ژیرا و، بیرجی، شیرشی، مانا سچی، شاییر، آلپا میشچی، پا خشی، آکین، اولونخونا مه جی- اوزان عاشیق و س. /یا واش- یا واش بیر- بیرلریندن نآرالانمیشلار. اونلارین تاریخی- گئنئتیک بیرلیگینی یا شادان بیر جوخ علامت لر هر ایکسی طرفده قالما قدادیر. مثلا": سیبیر- آلتایدا و تورکوستاندا عینسی جوغرافی - ائتنیک بؤلگه داخلیلینده فعالیت گوسترن میفلوژی مر- اسیم اجرا جیسی ایله فولکلور صنعتکاری نین هر ایکسی بیر چسوخ حالدا موسیقی آلتی کیمی قوپوزدان و یا ائونون عوضا ئدیجی لریندن استفاده ائله بیر: آلتایلاردا میفلوژی مراسم اجرا جیسی قاملا فولکلور صنعتکاری قایچی نین قیرقیزلاردا همین ایکی لیگی تمثیل ائدن باکشی ایله مانا سچی نین موسیقی آلتی قوپوزدور، یا خود دا تانبور، دومبرا ویا دا وولدور، تورکوستان، قافقاز و آنادولودا قام- اوزان مرحله سیندن سونرا کی میفلوژی مراسم اجرا چیلارینین /فالبین، پری خوان، باخیجی، جیندار و س./ موسیقی آلتیندن آز استفاده ائتمه لری ویا استفاده ائتمه لری اونلارین اوزون زامان اسلام ذهنیتسی طرفیندن سیخیشدیریلما سی و تعقیب اولونما سی ایله خیلی درجه ده با غلیدیر. اسلاما قده رکی اینانیش سیستمی ایله علاقه لی اولدوغو و چون همین اراضیلرده کی میفلوژی مراسم اجرا چیلاری بیر نیوع گیزلین فعالیت گؤسترک مجبوریتینده قالمیشلار. تصادفی دئییل کی اونلار " جادوگر"، " جادوکون" کیمی منفی اوبراز شکلینده گؤزدن سالینما غا چالیشیلمیشدیر. بئله بیر شرایطده مراسم عنصرلری نین هامیسینی قورویوب سا خلاما ق سون درجه ده جتینلشدیگینه گؤره اجرا جیلار /فالبین، پریخوان، باخیجی، جیندار و س./ بیر قسم واسیطه لردن/ قام، شامان مخصوص خصوصی گئییم فورمالاریندان، آیین اجرا ائتمک اوچون استفاده اولونان اشیا لردان/ امتناع ائتمه لی اولموشلار. اسلامین حارام بویوردوغو موسیقی آلتی نین / قوپوز، تانبور و یا دا وولون/ خلوت فعالیت زامانی سا خلاصه سی و استفاده ائدیلمه سی امکانسیز

ووضغیته دؤشدویوندن امتناع اولونان واسیطه لر سیراسیندا اونون دا
 یئر آلماسی طبیعی اییدی، اورتا یؤز ایلیلک لردن باشا یاراق سیؤزو
 گئدن اراضیلرده موسیقی آلتینین / قوپوز، دادول و یا تانبوریردو-
 میرانین / عوضینده فالبین، پریخوان و باخچیلار گذشت واریانتسی
 کیمی تسبیحدن - اسلامی عنصردن استفاده ائتمه یه باشلامیشلار! بونونلا
 بئله تورکوستان، قافقاز و آنادولودا میفولوژی مراسیم ایفاچیلار-
 ینین مراسیم کئچیرمه قایدالاریندان گئدن دییشیکلیک لرده، اوجومله
 دن ده موسیقی آلتینین مراسیمدن کناراشماسیندا اسلام عامیلی ایله
 یاناشی، اولسون کی، چین، هندو ایران تاثیر ده معیین رول اوینا-
 میشدیر. یئرلی گلمیشکن، اوراسینی دا قئید ائتمک لازیم دیرکی، جنوب و
 جنوب غرب زولاغی ایله مقایسه ده شیمال و شیمال شرق تورکل-
 آراسیندا قام = شامان مدنیتی نین داها اوزوملو شکلده و محکم قاید
 دا دوروش گتیرمه سینین باشلیجا سببی بیر طرفدن اونلارین خریستیا-
 نلیغی خیلی گئچ- اورتا چاغلارین ایکینجی یاریسیندا ن سونرا / خ -
 او- ش عصر / قبول ائتمه سی دیرسه، ایکینجی طرفدن ده خریستیا نلیغین
 همین اراضیلرده یوکسک نفوزا صاحب اولا بیلمه مه سی دیر. کیلسه
 شامانلارین ساچلارینی قیرخدیماق و موسیقی آلتلرینی الیریندن
 آلدیرماق باره ده گؤستریش وئرسه ده بو تدبیر لازیمی سویه ده حیاتا
 کئچیریلمه میشدیر. چونکی خریستیا نلارشا یوخاری نین گؤستریشی ایله
 دولت طرفیندن فورمال قایدادا آپاریلیردی. بو ایش جتین جوغرافی
 اقلیم شرائطینده - شیمال اوجقارلاریندا آپاریلدیغیندان اونونلا
 یوکسک سویه لی دین خادیم لری مشغول اولموردولار. کئشیشلرین، کیلسه
 نماینده لرینین اوزلرینی یونگول آپارماسی، ساده لوح قارا جماعتی
 مختلف اصوللارلا تئز- تئز آلداتماسی بیئی قبول ائدیلمیش دینین
 شامانچیلیغی سیرادان چیخارماسینا مانعچیلیک توره دیردی. حتا بئله
 بیر تاریخی فاکتدا معلوم دور کی، ۱۸۹۴- جو ایله ده یاکوتسکدا بیر
 کئشیش خسته لنمیش و معالجه اولونماق اوچون اوزو شامانین - او -
 یونون یانینا گئد میشدیر بو و بونا بنزه ر چوخ سایلی حادثه و

B. H. Басилов. ... 1984. c. 201.

۱-

۲- باخ- یاکوت تورکلرینین قام = شامان وئردیکلری آد- "ویون" / او-
 بین، "اوینا" / "وس" واریانتلاردا / سؤزو دیگر تورک خلقلرینده، اوجومله
 دن قازاخ، قیرقیز، اوزبک و اویغورلاردا شامانین اوزونون یوخ، اونون
 کئچیردیگی مراسیمین - قاملما پروسی نین آدی دیر. / باخ: س.م. آبرا-
 فرون.

املینده چاغداش آذربایجان و آنادولو تورکجه لرینده ایشله نن "او-
 یون" سؤزونده کی رقص، موسیقیلی- هارمونیک حرکت آنالامی دا همی-
 تاربخ- سئمانتیک، مضمونون ترکیب حیصه سی دیر.

فاكتورلار شىمال و شىمال شرق توركلرى آراسىندا قام = شامان مدنيتى۔
 نين داها چوخ ساخانما سيندا مهم رول اوينا ميشدير، جنوب و جنوب غرب
 توركلرينين اوز به اوز قالدیغى تاريخى - سياسى شرايطده ايسه
 بللى ديركى، بئله بير امكان موجود اولما ميشدير، بودا و اسلام
 قام = شامان مدنيتى نين سوزا دابن چيخاريلماسى اوچون چوخ بؤيوك
 قووہ صرفا شتميش و آرديجيل سيستملی تدبيرلر پالانى حيا تا كنجيرميش
 دير .

اويغونلوق و عيني كوكه با غلبيليق عاميلى كيمي ميفولوژى مراسيم
 اجرا جيسى و فولكلور صنعتكارى نين هر بيرينده قارشى طرفين ايلكين
 چاغداكى تاريخى - سئمانتيك علامتلىرى نين جيزگى و چالارلارى دا ياشا -
 ما قدا داوام ائدير، بئلهكى، حقينده دانيشيلان ديغئرئنا سيادان سورا
 قام = شامان ميفولوژى مراسيم اجرا سيندا يئننده بديعى سغوزون
 گوچوندن اگستايك - پسيخولوژى واسيطه كيمي استفاده ائله بير، قو -
 لكلور صنعتكارى دا ميفولوژى مراسيم اجرا سيندان گلن بعضى علامتلىرى
 سا خلايير، مثلا، "قىرقيزلاردا فولكلور صنعتكارى ماناسچى خسته نين باشى
 اوزهرينده دايانيب قوپوز چالراق" ماناس " ائپوسوندا پارچالار
 اوخوماقلا معالجه نى تاثير گؤستره جه يينه اينانير، قام = شامان
 كوكوندن گلن بو كيفيت اوزبك فولكلور صنعتكاريندا - شاعيردا مشا -
 هيده اولونور، اودا خسته نين باشى اوزهرينده چاليب اوخويا - اوخويا
 "الپا ميش" سؤيله مەسى معالجه واسيطه سى سايير، قافقا ز - آنا دوللو -
 فولكلور - صنعتكار عاشيقدا دا عيني علامت نين داوام ائتمەسى معنوی -
 گئنئتيك بيرليگين قام = شامان سيستميندن گلديگيني بير داها تصديق
 له بير، بو باخيمدان عاشيق ياراديجي ليغى، محصولو اولان "كورا و غلو"
 داستان نين بير مقامى اولدوقجا سجه وى دير، داستلنجى نين سؤيله -
 ديگى كيمي، قيرآتى اوغورلانديقدان سورا آتى نين سورا غييلا پاشا
 سارايينا گليب چيخان كورا و غلو اوزونو عاشيق كيمي قلمه وئريير .
 پاشا اوندان كورا و غلونون قيرآتى باره ده سوز سوروشور، عاشيق

В.И. Басилов. . . . 1984, СТР 128

-1

Об эпосе «Алпамыш» / М. . . . Ташкент, 1959, СТР 152

دئیر: "گونلرین بیر گونو یوللا گئدیزم، ائله باخ بوساز دا چیی - نیمده، بیر ده اونو گوردوم کی، منی قمارلادیلار، گوزومو باغلایب دیک گوتوردولر. هارا گئتدیک، نئجه گئتدیک، بیلمه دیم. بی - ده گوزومو آجدیلار، باخدیم کی، بیر داغین - اوستونده بیم، قاباغیمدا دا بیر کلپئسه رین بیرسی دایانیب، سن دئمه بو چنلی بئل ایمنیش، اوکلپی - سر ده کورا وغلو. ایندی دئین منی بورایا نییه گتیریبلر؟ سن دئمه بو آتین یئنه ده ده لیلیگی توتوب، نه قدهر داوا - درمان ائله بیرلر بیر شئی چیخمیر. یانینا آدام قویمورکی، قویمور، گیرینه کیم کئچیرسه شیل - کوت ائله بیر، آخیردا کورا وغلونون بیر کیمیا گرکنیم دوستو وار، اونو تاپیولار. حکیم گورباگور دئیرکی، بس بو آتین جینی وار، گرک بونون یانیندا اوچ گون، اوچ گئجه ساز چالینا، سوز اوخونا کی بلکه بونون جینی یاتا، او واختلار هله کورا وغلو چالیب - اوخوماق بیلمزدی، سن دئمه، من باشی داشلینی بونون اوچون گتیریبلریمیش، غرض باش آغریسی اولماسین، منی ایتله ییب سالدیلار بو آتین یانینا، او اوچ گونده من نه چکدیم، آلا له بیلیر، دای او، نئجه دئیرلر، آتلانان امدیگیم سؤد بورنومدان گلدی.

حسن پاشا تئز سؤرؤشدو:

- آت نئجه اولدو؟ ساغالدیمی؟

کورا وغلو دئدی:

- ساغالدی، ائله کورا وغلو دا اوندان سونرا چالیب - اوخوماق بیناسینی قویدو، دئیرلر، ایندی گئنه ده بئشده - اون بئشده آتین جینی توتور، دای کورا وغلو اوزو چالیب - اوخویوب اونو ساغالدیر، گوروندویو کیمی، آتین جینی نین/میفولوژی روحون/ساز جالديرما قلا یا تیردیلماسی، داها دوغروسو، خسته نین معالجه سینده موسیقی دن اساس نفوذ ائتمه واسیطه سی کیمی استفاده اولونماسی قام = شامان کیفیت یی، داستاندا روایت شکلینده خاطیرلانا بو کیفیت قام = عاشیق گئنئتیک علاقه سی نین ایلك باخیشدان او قده رده سئزیمه یین مضموناتلی تظا هورودو.

۱- کورا وغلو/ ترتیب ائده نی م. ه. طهما سیب / باکی، آذرشر، ۱۹۶۵

آیری - آیری صنعت ساحلرینین اسکی چا غلارا مخصوص درین قاتلار -
 یندا اولدوغو کیمی اوبرازلی دوشونجه و بدیعی تخیولون ایلکینین
 ابتدائی مرحلهیه باغلی آرخایک میف و فولکلور متنلری ده هم
 سوژئت ترکیبی، هم ده اوبراز سیستمی باخمیندان قام = شامان
 مدنیتینه دایا نیقلی دیر. مثلا "جین، دیو، پری، گویلر پادشاهی، گویلر
 پادشاهینین قیزی، یئر آلتی دنیا، قارانلیق دنیا، قارانلیق دنیا
 پادشاهینین سارایی، یئر آلتی دنیا داکی سحرلی عالم آغاجی، جان -
 قوشو، دیریلیک سویو، سحرلی چوبوق، سحرلی داش و س، بو کیمی چوخ
 ساییلی اوبرازلاشما لار محض قام = شامان دنیا سیندان باش آلیب گله -
 رک میفولوژی روایت، افسانه، ناغیل، ائپوس و دیگر ژانرلاری -
 ستروکتورلارینا یثریمیش، حتا ابتدائی مرحلهدن سونراکی دؤره لرده
 ده فولکلورون، اوجومله دن ده عاشیق یا رادیجیلیغینین بوتون مشهور
 سوژئتلرینین ترکیبینی تشکیل ائدن آپاریجی عنصرلار سیرا سیندا
 دایا نمیشدیر. بوتون بۇنلار اؤنو گؤستریرکی، قام = شامان کؤکو، باغلی
 اولان صنعت ساحلری، تخیول استقامتلی آراسیندا نه قده رریفترلن -
 ساسییا و شاهلنمهلر گئتسه ده بۇ ساحه و استقامتلی بیر - بیری
 ایله علاقه لندیره ن گئنئتیک باشلانغیجین علامتلی بیرچوخ مشترک
 تاریخی کیفیت لری قورویوب سا خایا بیلیر.

آبونه اولماق ایسته یین عزیز وطنداشلاریمیزدان " بانک
 ملی شعبه داریوش خیابان بهار " دا ۲۱۶۳ نؤمره لسی
 حسابا بیر ایل آبونه پولونو (۶۰۰ تومن) یا تیریب قبضینی
 بو فورما ایله بیرلیکده وارلیق آدرسینه گؤندرمله لری
 خواهیش اولونور.

وارلیق درگیسینین آبونه فورماسی

آد ..... سوی آد ..... ایش .....

یاش ..... ساواد سویه سی ..... آبونه مدتی .....

آدرس .....

پوست قوتوسو ..... تلفون .....

نامه بسیجیان تبریزی به مجمع نمایندگان آذربایجان

بسمه تعالی

مجمع نمایندگان آذربایجان

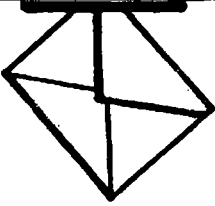
با سلام بر روح پرفتوح امام خمینی و نایب بر حقش آیت الله خا منهای و عدالت گستران سرزمین اسلامی ما امضاء کنندگان نامه زیر جمعی از بسیجیان فرهنگ دوست خطه شرف و غیرت ضمن تشکیر و سپاس از زحمات دولت و نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی و ضمن سپاس و تشکر از توجه و عنایات نماینده محترم زنجان آقای حکیمی پور در خصوص خواسته های مردم مناطق ترک نشین کشور و نامه های سرگشاده دانشجویان سراسر کشور و اقشار مختلف مردم از دیگر نمایندگان محترم در محله ملت خواستاریم همصدا و همراهی با جناب آقای حکیمی پور در راه خواسته های برحق مردم این سامان قدمهای مثبت و ارزنده ای برداشته و اقدامات لازم را به عمل آورند. در پایان ما بسیجیان فرهنگ دوست با بیعت مجدد با رهبری آیت الله خا منهای و ارج نهادن به قوانین اسلامی در راه اسلام و ایران جانفشانی خواهیم نمود.

با آرزوی توفیقات خداوندی
جمعی از بسیجیان فرهنگ دوست تبریز

(اسامی و امضاء در دفتر مجله محفوظ است)

علاقه مندان میتوانند ضمن واریز حق اشتراک (سالانه ۶۰۰۰۰ ریال) به حساب شماره ۲۱۶۳- بانک ملی شعبه داریوش خیابان بهار و ارسال اصل فیش بانکی همراه فرم تکمیل شده نسبت به اشتراک مجله اقدام نمایند.
فرم اشتراک مجله وارلیق

نام..... نام خانوادگی..... شغل.....
سن..... تحصیلات..... مدت اشتراک.....
آدرس.....
صندوق پستی..... تلفن.....

بیزه گلن مکتوبلار :

مراغه۔ حمید آقا صالحی؛ مکتوبونوزو آلدیق، بیزه اولان اعتماد و اینامینیزدان تشککور ائدیبریک، سوخولجان عنوانلی شعرینیز مضمون باخیمیندان بیر آز ضعیف دیر، یعنی شعرلرینیزنی گؤزله بیریک .

اردبیل۔ آقا علامرضا صفوی؛ اورهک آغریسی ایله یازدوغونوز مکتو بو آلدیق، سیزین خلقیمیزه و وطنیمیزه اولان درین عشق و محبتینیز تقدیره لایق دیر، سیزه بو مقدس یولدا اوغورلار دیله بیریک .

نقده۔ محمد آقا مردای؛ مکتوبونوزو آلدیق، بوگونکو دوروموزون مسئله لرینی دریندن باشا دوشدویونوزدن جوخ شادیق، "آلقیش دشین ائلر" آدلی شعرینیز گلهجک ساییلاریمیز دا چاپ اولماق .

تبریز۔ مجید آقا همتی؛ وئردیگینیز سواللارا بئله جاواب وئرمک اولار؛ ۱۔ تاسفله "آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش" کتابینین بیرینجی جیلدی قورتولوب و اؤزوموزده ده یوخدور، ۲۔ شمالی آذربا۔ بجان حقینده درگیمیزده بیر جوخ مقاله چاپ اولوب و گلهجک ساییلاریمیزدا دا چاپ اولونا جاقدیر، ۳۔ دیلیمیزین گرامری حقینده درگی میزین ایلك ساییلاریندا اوستاد حمیدنطقی طرفیندن سلسله مقاله لرله معلومات وئریلمیشدیر، بو باره ده دوکتور زهتابینین و دوکتور فرزانه نین گرامر کتابلارینی اوخویا بیلرسینیز، ۴۔ قاراباغ حقینده ده وارلیقین کئچمیش ساییلاریندا چاپ اولموش مقاله لری اوخوماغی نیز فایدالی اولابیلر .

تبریز۔ حسین آقا جمشیدی، یازدیغینیز کیمی اولکهمیز ایرانین یاریسینین تورک دیللی اولدوغونا باخما یاراق تاسفله مکتبلرده دیلیمیز و مدنیتیمیز تدریس اولونمور و اساسی قانونموزون ۱۵-جی اصلی هله ده ایشیق اوزو گورمه میشدیر، انشالله کی اسلام دینینین معنالی حوکملری سایه سینده بو محرومیتده تئزلیکله آرادان قالد.

یریلسین.

مړند۔ قاردا شیمیز حیدر آقا زایر کعبه: فارسجا یا زدیغینیز مکتوب الیمیزه چا تدی گؤنرددیگینیز تا پما جالردان فایدا لانا جا غیق، یئنه ده بیزه مکتوب یا زین .

زونوز۔ مهرداد آقا سرکش زونوز: "آرزولاریم پوچا جیخما یین آدلی شعرینیزی آلدیق، شعرینیز احساسلی بیر شعر اولدوغو خالد بیرپارا سهولری ده وارایدی مثلا" "اوره گیمده من، گونلر بویو من، یا شاییر ام من" یا خود" چیجکه، سهنده و کوره" هم قافیه اولایلمز لـ... "قوربان گئتدیلر" آدلی شعرینیز ده اویغون اولورسا چاپ ائدیله جکدیر، یئنی شعرلرینیزی گؤزله بیریک .

تهران - آقای اوروجعلی دوزنانی (آیدین آیتکین): شعرلرینیزی آلدیق، "آنا توپراق" شعرینیز چاپا وئرلیدی، یئنه ده بیزیمله علاقه ساخلایین، آرتیرماق لازیمدیر کی تورپاق سؤزو آذری تورکجه سینده تورپاق و استانبول تورکجه سینده ایسه توپراق کیمی قـ... اولونموشدور .

تبریز۔ آقا الف - آتش نیا: مکتوبونوز الیمیزه چا تدی جوخ تشکور ائدیریک، ملعون رضا شاهین تورک دیلی و مدنیتینه قارشى آپا ردیغی شوونیستی سیاستی حقینده یا زدیقلا رینیز تامامیله دوغرو دور و اونا گؤره ده ایلر بویو یاساق ائدیلب تا پدالانمیش دیل و مدنیتیمیزی جانلاندیریب یا شاتما قدا جوخ بویوک وظیفه و مئولیتیمیز واردیر، آلاه بیزه بو آغیر وظیفه نی داشیما قدا یاردیم ائتسین، "قدرتیمیز واردیر" عنوانلی شورینیز ده مناسب اولورسا چاپ ائدیله جکدیر .

اورمیة۔ یوسف آقا بهنمون "دالغین": "آذربایجان آدینی داشیمان گؤزهل شعرینیزی آلدیق، بیلدیگینیز کیمی شعرینیزی اوزون اولدوغو اوجون چاپ ائده بیلمه ریک، باشقا شعرلرینیزی گؤزله بیریک .

هشترود۔ ایرج آقا علی پور: نیسگیلی مکتوبونوزو آلدیق جوخ تشکور ائدیریک، گنج قارداشینیز مرحوم عظیم علی پورون واختیمیز اولومو بیزی ده سارسیتدی، اولو تانری دان او مرحوما رحمت دیله یو

سیزه و حورمتلی عابله نیزه باش سا غلیغی سویله بیریک

اھر- علی آقا فرخ زاد: شعرلرینیزدن بللی اولور کی سیزین دشمه گه سوزونوز چوهدور اما اونلاری گؤزه ل بیر شکیلده کاغیز اوزهرینسه کتیرمک اوچون بویوک شا عیرلریمیزین اثرلرینی اوخوما غینیز لازیم دیر. بیزجه، عروض ویا هجا وزنلرینده مهارت قازانمادان سربسست شعر یا زماق دوفر و دگیل دیر. هجا وزنینی اویره نمک اوچون مرحوم اوستاد شهریارین حیدربابایا سلام منظومه سی بئق، سهندنین سازه مین سوزو اثری و آلماس ایلدیریمین شعرلرینی اوخوما غینیزی فایدالی گؤروروک .

فارس- قیر قاشقانیلی قارداشیمیز اسدالله مردانی رحیمی: مکتوبو- نوز و اونونلا بیرلیکده آقا منصور شاه محمدی دن گؤنردیگینیزی "آذربایجانا سلام" شعرینی آلدیق، شور جاپا حاضرلانیر، بیزیملسه علاقه سا خلایین .

سلماس- محمد آقا اکبرزاده (ناصح): مکتوبونوزو آلدیق، دشمنک لازیمدیрки تورکیه جمهور رئیسلی سلیمان دمیرلله یازیلیمیش اولان مکتوب بیزیم طرفیمیزدن ترجمه ائدیلمه ییب دیر و بیلدیگیمیزه گوره اونو یالنینز سیز (اؤزوده بیزیم خبریمیز اولمادان) ترجمه ائتمیش سینیز. مع الاسف ترجمه ده بعضی سهولره ده یول وئرلیمیشدی و اونو- جاپ ائتمه دن اونجه بیر داها اوریزینال نسخه ایله مطابقت وئرمه- گینیز گره کلی ایدی. " او بیئنه گله جک " و آیت الله خمینی (ره) دن ترجمه ائدیگینیز شعرلی ده آلدیق، جوخ تشکور ائدیریک

پارس آباد- اکبر آقا اقراری دمیرچی: "جیخام پیکاره" عنوانلی شعرینیز الیمیزه جاتدی، اوندای بفضی وزن پوزغونلوغو گؤزه جارپیر مثلاً: "بو حسن ایله اغیاره یاناشما گولوم هرچند و شاه مساو کیمی زولفون دولانا بوینوما غم یوخ مصراعلاری شعرین باشقا مصراعلاری ایله هم وزن دگیل، بو مصراعلاری شعرین مطلعی ایله مقایسه ائدهک: تار مویون کی تمایل ائله میش رخساره سانکی سونبول کولونو هدیه ائدیپ گولزاره .

مرند۔ علی آقا دولت : درگیمیزین قابیغینین کیفیت لی وهر دفعه
یئنی بیر فورمادا جیخماسی درگینین مادی امکاناتیندان آسیلیدیر
بونو باخما یاراق درگینین داها ددا متنوع شکیلده چاپ اولونما سینا
چالیشا جا غیق . " بمر مرگ خود شادمان نباشیم " آدلی قیسا مقاله نیزی
ده مناسب گورونورسه چاپ ائدیله جکدیر .

تبریز۔ سلمان آقا محمدی: مکتوب و شعرلرینیزی آلدیق، شعرلرینیزی
اوزون اولدوغو اوچون درگیمیزده چاپ اولا بیلمز، یئنده ده شعـ
ر گونده رین ، شعرینیزدن بیر بندینی اوخویاق :

سن سن باش شرفیم غزتیم وطن
امرا ئیله یولوندا من گئییم کفن
شوه رسن یان دئنه کول اولسون بدن
سنه باتا بیلمز هجج اسکیک پاشا
یا شا آذربایجان ، همیشه یا شا !

دده قورقود داستانلارینی اوخوماق اوچون مرحوم سهندین سا زمین
سوزو کتابیندا ددا فایدالانا بیلرسینیز، ائشیتدیگیمیزه گـ
دده قورقود کتابینین سوزلویو عزیز قارداشیمیز یوسف آقا بهنمون
طرفیندن حاضرلانا قدا دیر، ساغ اولسونلار .

اورمیة۔ آقا جالديرانلی مصور: تاسفله قابقا گوندردیگینیزی
مقاله الیمیزه چاتما ییب . " باکی گوزله لی " آدلی شعرینیزی و کؤچورـ
دویونوز، مقاله گلجهک سا بیلاریمیزدا چاپ اولاجا قدیر .

مشهد۔ آقا ابوالفضل دانشمند: مکتوب و شعرینیزی آلدیق، چـ
تشکور ائدیریک، یئنی مکتوبلارینیزی گوزله بییریک .

اردبیل۔ ابوالفضل آقا محبی "وزگون": "دونیا بویو آذربایجان
یا شاسین" آدلی شعرینیزی آلدیق، تاسفله اوزون اولدوغو اوچون چاپ
اولومادی، یئنی شعرلرینیزی گوزله بییریک .

کرج۔ جانباز آقا مولایی: مکتوب و شعرینیزی الیمیزه چاتدی، مرحوم
ساهرین حقینده درگیمیزین قابقا سا بیلاریندا بیر نجه مقاله
یا زیلمیشدیر، و بیر مدت دیر کی یئنی چیخان کتیلار یا زیچیمیز آقای

عزیز محسنی طرفیندن منتظم فکلیده آراشدیریلیب تانیتدیریلیسر .
"آخارما" ردیفالی شعرینیزده گلهجکده چاپ ائدیلهجکدیر .

استکھلم- اسداقا صادقی: یازدیغینیز کیمی بؤگون داشنساک
لژمنیلر طرفیندن خلقیمیزین باشینا گلن فاجعهلرده اغوزوموزده
گوناهسیز دگیلیک، اغوز کئچمیشی و تاریخیندن خبرسیز اولان خلق
البتهکی داها آرتیق تهلکهلره و بلالارا معروض قالا بیلر، بودور کی
حقیقی تاریخیمیزی اویره نیب، اویره تمکده هر بیریمیزین بوینوموزدا
بؤیوک وظیفه و مسؤلیت واردیر. ساغ اولون .

برلین - آقا حبیب الله جلیلی: گؤنردیگینیز مکتوب و بانسک
قبضینی آدیق، آلماندا آذربایجانلیلارین ادبی - مدنی فعالیتلری
حقینده وئردیگینیز معلوماتدان و وارلیق درگیسینه اولام محبتینیز
دن جوخ تشکور ائدیریک. بیئنه ده بیزه مکتوب یازین .

تبریز- آقا جعفر کوهی حیدر بابا اوغلو: فارسجا یازمیش اولدوغو-
نوز "حیدر بابا را بهتر بشناسیم" آدلی قیسا مقاله نیزی آدیق،
انشا الله گلهجک ساییلاریمیزدا چاپ اولاجاق دیر، ساغ اولون.

محمدآباد کرج- صدآقا مرادی: گؤنردیگینیز آتاسؤزلی الیمیزه
جاتدی جوخ تشکور ائدیریک. مقاله لرین چاپ اولماسیندا اونلاری
یا زان یوخ یازدیقلاری مقاله لرینین محتواسی نظرده توتولور، بیئنی
مکتوبلارینیزی گؤزله بیریک .

تبریز- رضا آقا غفاری: مکتوبونوزو و آبونه اولماق اوجده-
گؤنردیگینیز دوققوز نفرین آدی و آدرس لرینی آدیق، جوخ تشکور
ائدیباشاریلار دیله بیریک .

سراب- حمیدآقا فرشی: مکتوب و شعرینیز الیمیزه جاتدی، انشالله
گلهجک ساییلاریمیزدا پروفمور نطقینین مقاله و شعرلریندن چاپ
ائده جه بییک .

تبریز- داود آقا شوق پور: فارسجا یازدیغینیز مکتوبو آدیق،
"کتا بشناسی کتب ترکی بالغبای عربی" اوزه ریندهکی تشبثونوز دقته

لايق دیر، بو باره ده ایسته دیگینیز هر جوره معلوماتی یالنینز یاخین دان گؤروشوب دانیشما قلا الده ائتمک اولار، ساغ اولون.

اردبیل - آقابیت الله ابراهیمی: عزیز دوستوموز بیرینجی مکتوبونوزو آلدیق، اردبیلده وارلیق درگیسینی آلماق اوچون حؤرمتملی دوقتور معمارى جنابلارینا (طالقانی خیلبانى) مراجعت ائده بیلرسیز. نيز، آبونه اولماق اوچون ده لازیم اولان معلومات درگینین سون صحیفه سینده چاپ اولان آبونه فورماسیندا وئریلمیشدیر، بیئننى مکتوبونوزو گؤزله ییریک، ساغ اولون.

بو اوخوجولاریمیزین دا مکتوبلاری الیمیزه جاتدی:

نقده - محمد حراری، کرج - شجاع الدین صفری، میاندوآب - شمسعلی وحدانی، مشکین شهر - فریبا ابراهیمی (آفاق)، مشکین شهر - اصغر رضائی هشترو - علی سلمانی نظری، اورمییه - علی شیخلو، اورمییه - ابوالفتح شیخلو، اورمییه - بهرام لسانی، اورمییه - آذر دوغان، سلما س - بابک خیری، مشهد - اسما عیل نعمتی پادار، تبریز - اسما عیل محمدلی، تبریز - سلمان محمدی، تبریز - حسین جمشیدی، تبریز - بهرام علیزاده، تبریز - نبی کبوتریان، میانه - امیرا هیم احمدی، تهران - حبیب هاشمی، تهران - ساحل آراز، سولماز فهیمی، ایلدیریم یاشار، دورنا تقی خانلو، رضا عسل فروش.

○ باکیدا ایران، اسلام حکومتی و ایرانی حکیم لردن تجلیل اولوندو(۱)

باکیدا آذربایجان جمهوریسی داخلی ایشر ناظیرلیگی طب ادا راه سی
رئیس دوقتور بهروز صفرعلیفین تشبوٹ و تکلیفی ایله ناظیرلیک
طرفیندن پولیس خسته خاناسینین قورولوشونون ۳۰ ایلیگی مناسبتله
باکیدا حکومت سوته سینده دسامبرین ۱۴- ده بیر مراسم برپا اولوندو.
بو مرلسمه ۳- ۱۹۹۲- جی ایلرده قاراباغ حربی یارالیارینسی
تهران دا معالجه ائدن حکیم لردن دوقتور جواد هیئت و ۱۵ خرداد خسته-
خانا باش حکیم و جراحی دوقتور هزاوه ای دعوت اولونموشدولار.

دوقتور جواد هیئت، دوقتور آقابیک آذربایجانلی و دوقتور بهروز
صفرعلیفین تکلیفلرینی ۱۹۹۲- ده ایران صحیه ناظری اولان دوقتور
ملکزاده یه چا تدیریباونون موافقتینی (راضیلیغینی) آلاندا ن سونرا
۱۵۰ یه یاغین یارالی تهرانا گلیمشدر و ۱۵ خرداد دا، بعضی لری ده
دیگر خسته خانالاردا عملیات اولونموشدولار.

بو مراسم تورکیه دن پلاستیک جراحی پروفیسور ابراهیم بیلدیریم
دا دعوت اولونموشدو.

پروفیسور بیلدیریم کئچن سنه اوز گروپو ایله باکیا گلیب و ۱۵
گون قاراباغ یارالیارینی عملیات ائتمیشدی.

مراسیم پولیس خسته خاناسینین توپلانسی سالونوندا گئچیریلدی .
مراسیمه داخلی ایشر ناظری ژنرال یوسف اوف و دوقتور صفرعلیفین
دن باشقا مدافعه ناظری، آذربایجان جمهوررئیس مدنی (فرهنگسی)
مشاوری، خانم دوقتور فاطمه عبدالله زاده، پروفیسور بختیار و اها بزاده ،
پروفیسور نورالدین رضایف و بیر چوخ شخصیتلر و خسته خانانین باش
حکیمی دوقتور عصمت خانم، حکیم و شفقت باجیلاری و مامسورلاری دا
اشتراک ائتمیشدیلر .

مراسیمی داخلی ایشر ناظری آچدی و قونوشماسیندا خصوصیلکه
ایران اسلام جمهوریسیندن آذربایجان یارالیارینین یاردیمینا گلن
ایلک دولت کیمی تشکر ائدیپ، دوقتور هیئت و دوقتور هزاوه ای و

۱۵ خرداد خسته‌خاناسی حکیم‌لری و پرسونلیندن تشکر ائتدی و اونندان
ایکی گون سونرا دوقتور هیئت له دوقتور هزاوه‌ایینی اوز کا بیئتینده
(دفتربنده) قبول ائدیباونلارا بیر تشکر مکتوبو و تابلو (نقاشلیق)
هدیه ائتدی. بو مراسیم‌لرین راپور و فیلم‌لری آذربایجان رادیو-
تلویزیونوندا نیا بیملاندی و گوستریلدی.

داخلی ایشلر ناظیرلیگی طب ایشلری اداره‌سی‌نین گوردوگو ایشلری،
خصوصیله قارایاغ یا رالیارینین معالجه‌لری حقیقته آپا ردیغنی
تشبوشلری دوقتور صفرعلیف‌ین معاونی حکمت‌جمیل زاده بیر کتابجا
شکلینده نشر ائتدیرمیشدی. بو کتابجا آیرانین جمهور رئیس حجت
الاسلام هاشمی رفسنجانی جنا بلاری پرزیدنت حیدرعلیف له برابرسو
پولیس خسته‌خاناسیندا ن گوروشو و لیا رالیاردان عیادت و اونسارلا
آپا ردیغنی دانیشیغی سیراسیندا کی رسم‌لری چاپ اولونموشدور.
بورادا داخلی ایشلر ناظری ژنرال یوسف وون یا زدییغی تشکوروبور
مکتوبونون فارسجاسینی درج ائتدیریک. عینی مکتوب تورکجه‌ده یا زیل-
میشدیر. وارلیق

جناب آقای دکتر حسین هزاوه‌ای
جناب آقای پروفیسور جواد هیئت

با تقدیم احترام تشریف‌فرمائی میبمانان گرامی از کشور بسرا در
جمهوری اسلامی ایران به کشورمان و شرکت آنان در جشن سی‌مین سالگرد
تاسیس بیمارستان مرکزی اداره بهداری وزارت امور داخلی کشور را
خوش آمد گفته و با بهترین آرزوهای قلبی خود از آذربایجان مستقل
برای شماها درود و تهنیت می‌گویم. بطوریکه مستحضرید آذربایجان
مستقل به تجاوز ارمنستان اعتراض نموده و طبق قانون اساسی
سازمانهای مردمی این تجاوز را غیرقابل تحمل شمرده و حفظ و حراست
تمامی تمامیت ارضی مملکت را وظیفه خود دانسته و در خط اول جبهه
از مملکت خود دفاع نموده‌اند و در جنگ سربازان غیور جمهوری
آذربایجان در خط مقدم جبهه در مقابل دشمن سینه سپر کرده، صدها
شهید و بیش از ۵۰۰۰ نفر مجروح جنگی داشته‌است. ضمناً جمهوری
آذربایجان در زمان جنگ از نظر بحران اقتصادی روزهای سختی را

گذرانده و مجروحان جنگی ما که از نظر معالجه مشکلات فراوانی را متحمل می‌شدند تنها کشور همسایه ما جمهوری اسلامی ایران اولین کشوری بود که به یاری و کمک ماستافت و مراکز درمانی جمهوری اسلامی ایران به سرپرستی و تلاش شما آقایان لطف و عنایت همکاران شما در معالجه مجروحین جنگی کارکنان پلیس جمهوری آذربایجان خدمات و زحمات شایانی را انجام دادند.

به این ترتیب تاریخ دوستی و مودت و همکاری متقابل دیرینه ما بین کشورهای آذربایجان و ایران وسعت بیشتری پیدا کرده و صفحات دیگری به این تاریخ افزوده گردید!

چنانچه مطلع هستید در اواسط سال گذشته رئیس جمهوری کشور جمهوری اسلامی ایران جناب آقای علی‌اکبر هاشمی رفسنجانی در دیدار از کشور جمهوری آذربایجان با رئیس جمهوری آذربایجان جناب آقای حییدر علی‌اف از مجروحین جنگی در بیمارستان مرکزی اداره بهداشتی وزارت امور داخلی کشور دیدار و ملاقات نمودند سازمانهای دولتی و ملت جمهوری آذربایجان به این امر مهم ارج نهاده و ارزش و اهمیت زیادی را قائل هستند.

امروز از تشریف فرمائی شماها به کشورمان خوشنود شده و از طرف مجروحین و والدین مجروحین و پلیس آذربایجان و خودم تشکرات صمیمانه را از کمک‌های بی‌دریغ شماها و تمامی مسئولین و کارکنان بیمارستان پانزده خرداد ابراز می‌نمائیم و بقای دستهای شفا بخش شماها را آرزو مندیم.

باتشکر: وزیر امور داخلی کشور جمهوری آذربایجان

ژنرال هایور (تیمسار) ر- ای - یوسف اف

۱۴ دسامبر سال ۱۹۹۴

○ آذربایجانین خلق شاعیری آکادیمیك دوكتور نبی خزری نین ۷۰ ایللیگی مناسبتیله

آذربایجانین مشهور خلق شاعیری
آکادمیك دوكتور نبی خزری بوایل ۷۰
یاشینى دولدورموشدور. دوغوشدان شاعیر
اولان نبی خزری باکیدا تحصیل گؤرموش
و ادبیات ساحه سینده دوكتورلوق عنوا -
نینی آلمیشدیر. او اوزون ایلر، سوونت
رژیمی دؤرونده آذربایجانین خارجی
اؤلکه لرله دوستلوق ومدنی علاقه لر
اداره سینین صدری اولموش و بو گون ده
همان اداره ده چالیشماقدادیر. بونونلا
بئله نبی خزری نین اساس پنشه سی شاعیر
لیک و یازچی لیک دیر. اونون بدیعی

یارادیجیلیق فعالیتی بؤتون عؤمر بؤیو داوام لئتمیش و شاعیرین
حیاتینا حاکم اولموشدور.

نبی خزری حلیم- سلیم طبیعتده، ذوقلی، درین دویغو- دؤشونجه لی بیر
شاعیر دیر. او حیاتیندا افراط - تفریطدن ساقینان، هر شئیه ده
اعتدالی ونظم و نظامی ساخلایان، هر کسله دوستلوق ائتمک ایسته یین
و دوشمانلیقدان قاچینان (احتراز) بیر انسان دیر. اثرلرینده
دوستلوق، محبت، انسانلیق خلقیلیک و آذربایجانا باغلیلیق شاعیر -
انه اولوب و افاده ایله عکس اولونموشدور. عینی زاماندا یانقلی
دویغولاری و انسانی- فلسفی دؤشونجه لری اونون یارادیجیلیغی نین
تاشیر گوجونو قات قات آرتیرمیشدیر.

شاعیرین حقینده یا زیلان مقاله لرده کی معلوما تا گۆره ایندییه مدک اؤنون ایکی یۆزه یا خین کتابی، مختلیف درگیلرده، دورو مطبوعا تا، و مجموعا لرده مین دن آرتیق شعری چاپ اولونموشدور . اؤنون سؤن ایلرده یا زدیغی نمایشنا مه لری (گشجه دؤیولن قاپیلار) و... بۆلشویک انقلابی نین تۆرتدیگی مظالمیمی چوخ جانلی و بدیعیمی تا بلولارلا صحنه یه چیخارتمیشدیر .

عزیز دوستوموز خلق شاعیری نبی خزری یه ۷۰ یا شینی تبریک ائدرکن اونا ساغلیق، اؤزون عؤمور و یئنی نائلیتلر دیله بیریک . بورا دان شاعیریمیزین شاه اثری کیمی قیمتلندیردیگیمیز پیغمبر- (ص) منظومه سیندن پارچالار و آذربایجانین گؤرکملی یا زیجیسی وقار احمدین اؤنون حقینده یا زدیغی مقاله نی نقل ائدیریک. وارلیق

یا زان: وقار احمد

یا زیمیزا کؤچوره ن: ج.م. سطر والان

○ حضرت محمد (ص) ین شاعیرانه سیماسی

اولو، پیغمبریمیز، سلامین با نیسی، مقدس محمد (ص) ین حیات و فعالیتی نی، پاک عملرینی دنیا ادبیاتیندا عکس ائتدیرن بیرسیرا اثرلر یارانمیشدیر. بۇ یاخینلاردا خلق شاعیری نبی خزری نین " آذربایجان معلمی " غزئتینده (۱-۳۳ - ۸ - ۱۰ آپریل ۱۹۹۲- جی ایل) چاپ اولونان و اکراندا (پرده- صحنه) مؤلفین اؤز ایفامیندا سسله نن " پیغمبر " پوئماسی (منظومه سی) دا دقتی جلب ائدیر .

بئله بیر درین تاریخی موضوعا مراجعت مؤلیفدن دؤغرودان دا بؤیوک مسؤلیت طلب ائدیر. واقتیله "خوشبخت" سووئت خلقلرینین آتاسی نین حقینده اثر یا زماق مسؤلیت حساب اولونوردو. بۇ مسؤلیتسی اؤزه رینه گؤتوره نلر ایسه " قاباقجیل سووئت شاعیری" حساب اولونو- ردولار. بلکه دده بۇ یئرده دیندار اوخوجو منی قینایا جاق کس، مقایسه یئرینه دؤشمور، بئله افاده ایشلمک ان آزی گؤنا هدیر، آلا له شیطانا لعنت ائله سین، دئییب اولو تانریدان گؤنا هیمی عفو ائتمه- سینی دیله بیرم...

خلق شاعیری نبی خزری لیریک پیسیخولوژی (غنائی، روانشناختسی) اؤسلوبون ائتییک (حماسی) گئدیشینده دنیا مسلمانلارینین پیغمبری،

آلاهین اثلجیسی حضرت محمد (ص) حقینده قیمتلی بیر اثر یا راتمینش دیر.

"ماقلیق حکایتی" نین ایلک فصلی " اولدوز پیلله لریده آی اثنندی بیثره " آدلانیر. آیین نورانی علامتلمری آلاهین اثلجیسینی عنوانلاییر. آیین دورو.

پیغمبرین نورو:

نورلو پیلله لره دفنور اولدوزلار،
۳ ولدوز پیلله لرله آی اثنیر بیثره.

۷۰ ایللیک یاساق و قدغن اسارتینین سونوندا ما نقور تاشما ییما بدیعی اعتراض کیمی سلهنن حکایتده آیین بیثره اثنمه سی اوزوموزون اوزوموزه کناردان باخماسی تاثیر باغیشلاییر. آی. هر شئی دثییر، یثنیدن اولدوز پیلله لرله آسمانا قاییدیر. "آی" عین زاماندا مسلمان دونیاسینین بدیعی سمبولودور.

اثر بویو لیریک (غنائی) دثیملر آراسیندا شاعیر پیغمبرلسه، اسلاملا باغلی بو حادثه لری نقل ائله ییر: " پیغمبره عاق اولما یین"، حضرت خدیجه ایلک مسلمان دیر"، "هر جانلینین اوز روزوسو وار"، "زمزم مبارک سودور"، " بؤرکولو یای گونونده"، "هم ده قاشقا آتیسن قماصی"، "خدمتچی قیزجیفا ز"، "وثریملی ال - خثیرلی ال".

مرثیه نی ایندییه قدهر ادبیات شنسلیقدا مرتجع ایده آلیست ما هیتلی، زخمتکشلرین شعورونو زهرله یین، حیات و مبارزه عشقینسی اولدورمک مقصدی ایزله یین شعر نوعو کیمی قلمه وثرمیشلر ۱۹۰- جی عصر آذربایجان مرثیه ادبیات تی سون ایللره جن تدقیق اولونما میس و جاپدان گناردا قالمیشدیر. نبی خزری اوز پوئما سیندا بو " محبوس" شعر نوعوندن استفاده ائتمیشدیر. قلمه آلدیغی مرثیه ژانرین طلب لرینه بیر او قدهر جاواب وثرمه سی ده افاده طرز ی باخیمیندان معاصر سلهنیر.

پوئما دا حضرت علی ساجا چوخ اولمایان مصراعارلا، ائپیتت (صفت) زنگین لیگی اینام و مقدسلیک رمزی، ائله جه ده اسلاما دایق، آلاه شیر" اولان بدیعی او برار (سیما) کیمی گوز اونونده جانلانیر:

... علی یاد قلبینه ووران قیلینجی،

گوزلره سانجیلان اوخدو دونیا دا .

بۇيوك ظفرلره على يول آچدى
كافرى ياندىريب يا خدى دونيادا

پيغمبرين وصفينه حصر اولونان ائرده محمد (ص) بين اسلامدا ، ديينين
تشكولونده و انتشاريندا خدمتى سوژشتى (موضوع) مركزى خطينى تشكيل
ا ئدير .

آلاه هر بير انسانين اوجا اينامى ، سجده گاهى ، گوزه گورونمز بير
ايلاهى وارليغيدير . حيا تدا اينامسىز يا شاما زار - دئيبيرلر ، اينام -
سىز يا شاما قائله اولومه برابردير ، اوجا آلاهيين بوتون مسلمسان
دونياسى اوجون ائلجيسى محمد (ص) دير :

ائشيت سسيميلى سن ، يا محمد ،
تك قادى آلاهدان ، تك سندن مدد . . .

شاعير ايناميندا پيغمبر حقيقتى ، ابدىلىكى دويور ، بشرين ، طبيعت
ين ، گائنا تين ، كره ارضين وارليغى قدهر اولو پيغمبرين ابدىلىگينين
داخلى اينام گوجونه پوشتيك حوكمونو وئير :

نه قدهر بشر وار ، محمد (ص) ده وار

پوئمانين سون فصلى "مراجعت" ده موليف پيغمبره خطابا "اونسون
عمللىرى و دؤرو ايله بيزيم بو گونوموزو مقايسه ائدير . يا شادىغيميز
سون يئددى اون ايللىكده بدبختلىك و اسارتده عومور سورمه گيميزين
حرام با تا قليغينا دوشمه گيميزين سببيني اينامسىزلىقدا گوروب ،
مانقورتلاشما يا يوو ارلانما تهلوگه سينه اعتراض كيمي سله ن ائرده
يئتميش ايللىك دؤر و قورولوشون انسانى آلچالان خصوصيت لرى ايله
اؤزله شيريك ، شاعير پيغمبرى كؤمگه جا غيرير ، اونا خلقين خوشبختلىكى
نامينه مراجعت ائدهرك كؤمك الى اوزا تما سيني آرزو ايبير .

عينى زاماندا ، خلقيميزين مقدس پيغمبريميزه بۇيوك محبتيني و اونون
قبريني زيارته تله سنلرين آرزو و دويغولاريني بئله افاده ائدير :

جهان دگيشديكجه اوز تمليندن
قديم مدينه يه بوللار اوزانير ،
اودلار دياريندان ، آذر ائليندن
قبريني قوجما غا قوللار اوزانير .

بيئوملى خلق شاعيريميز نبي خزرينين "پيغمبر" پوئماسى بو صافلىق
حكليتى ادبيات موجودوموزا بيئنى تحفه دير .

نبی خزری پوئزیاسی (شعر) ندا طبیعت تصویری از هلی موضوعلاردا ن
دیر. شاعیرین پوئزیاسیندا آذربایجان طبیعتی - آبشرون طبیعتینین
دئتالار (تفصیلاتی) گوجلو بیر کولوریتته (رنگ - رنگارنگ) مالیک
دیر. ایلک یارادیجیلیق نمونه لریندن، توتמוש سون دؤرکی شعرلرینه
قدهر "ماوی" لیگه صادق قالان - بوتون یارادیجیلیق بویو دونیا یا
ماوی رنگله باخان شاعیر خزری ده ماوی گورور، سمانی دا، دوغما
آبشرونو دا،

پوئتیک یارادیجیلیق یولوندا آبشرون طبیعتینه مخصوص بیر جوخ
دئتالار (جزئیات) دقتی جلب ائدیر: دونیا یا "باشقا گوزله باخان"
آداملارین گوزونده طبیعت معجزه سی آبشرون باغلاری، قیزیلدا ن قیمتلی
قیزیل قوم، بعضا "تلاطوملو خزری کوله یی، آبشرونون شهره تی، شانسی -
آغ شانی.

البته نبی خزری یارادیجیلیغی تکجه آبشرون مخصوص طبیعت دئتا -
لاری ایله محدودلاشمیر. شاعیرین یارادیجیلیغیندا انسانلاریسن ها
مادی، معنوی ذوق و احتیاجلارینی اؤده یین، طبیعتی عکس ائتدیسه رهن
شعرلر اونلارجا دیر. لاکین اونون آبشرون و ورغونلوغو، بو تورپا غین
اؤزونه مخصوص طبیعتینین شاعیرانه ترنومو ده اؤزونه مخصوص دور:

یئنه قوملو ساحل یئنه سرین باغ،
یئنه آخسام دوشوب مئینه لیکلره ...

خزری کوله یینین مئهی ایله اویانان، قیزیل قوما ده جلده شن،
آغ شانی شیرینلیگینده عومور بویو خلقینین آجی طالعینه یانسان
نبی خزری بو تورپا قدا دونیا یا گوز آچمیشدیر. او، آمالی، عقیده سی،
ترنومو، بؤتولویو ایله همیشه آذربایجان اوغلو دور و بو گون ده
خلقینی لایقینجه تمثیل ائدن، اونون آدینا لایق بیر شاعیر وطنسدا ش
دیر.

خزر ساحلینده دوغولموشام من
لایلامی چالمیشدیر دالغالار منیم

خزر - معنوی بوتولوک، طبیعتین معجزه سی، سیرداشی کیمی نبی خزری -
نین پوئزیاسیندا تصویر اولونور و شاعیر خزرله دانیشماغی قلسب
درینلیگیندن گلن بیر محبتله سئویر.

شا عیبرله ده نیز آراسیندا کی دوستلوق، اونسیت آنلاریندان - خزری
محبتین پوشتیک (شا عیرانه) مقاملارینی دنیز ساحیلینده تصویب
اشتمهیی سئویر، بو پوشتیک تصویرلرده دنیزه مخصوص اولان بوتون
اثلثمثتلر (عنصرلر) اشتراک اشدیر: لپه لر، دالغالار، ساحیل، بورولغان
طوفان ....

من بیر دنیزه م کی، عشقیم سحر دیر،
سنی دوشونورم، عزیزم یئنه
منیم دالغالاریم خاطیره لر دیر
قوی چا تسین قلبینین ساحیلرینه

خزر ساحیلرینده کی " دیالوق " لار (دانیشمالار) مافلیق، معنوی گؤزه
سلیک رمزی اولان دنیزله شاعیر آراسیندا کی ابدی، ادبی، بدیعی
دوستلوق بویو بیر جهت ده دقتی جلب اشدیر: شاعیرین لیریک " ی
اؤزونو دنیزله مقایسه اشدیر:

دنیزم عشقیمدن قاچما هدر دیر،
من کی، آدلاییرام چولو، چمنی
میلیم دالغالاریم خاطیره لر دیر
اوردا طوفان دا وار، بورولغان دا وار.

دنیزلی محبت ائله، بیل ایکی قات بدیعی تاثیرله اؤز افاده سینین
ن - خزری یارادیجیلیغیندا تاپمیشدیر:

منه دنیز، عزیز سن، اؤز عؤمروم کیمی،
گباریندا آجدیم. یارا عشقیمی

خزه کؤله یی - خزری، نبی خزری پوئزیا (شعر) سیندا باکی نیسن
" ائمبلئمی " (نشان، علامت) سویه سینده افاده اولونور و خزری یه
ابدیت گتیریب اونو اؤزونه تخلص گؤتورموش شاعیر باکینی گؤرمه -
ینلری خزرینی، لپه دؤیه نی بیلمه مکده " گونا هلان دیریر " :

دالغالار قایا لارا قاناد چالراق گلیر،
دالغالار دالغا دگیل، سانکی اوجا داغ گلیر،
بیلمزسن خزری نه دیر، یا نه دیر لپه دؤین
هله نه گؤرموسن کی، آی باکینی گؤرمه یین !

آبشرون طبیعتی شاعیرین پوشتیک (شاعیرانه) دوشنجه سینه چاکیم

دیر، بو، گوزونو آجیب گوردویو طبیعتین اونون یارا دیجیلیغینداکی
بدیعی عکسیدیر .

شعریمیزین اوجا زیروه لرینی فتح ایشتمیش نبی خزری بو گون ده :

آبشرون ، آی آبشرون ، عؤمور با هاریم

آبشرون ، آی آبشرون ، اودلار دیاریم

- دثیه ، اونون طبیعتی ایله ، بوتون خلقی ایله تماسا دیر .

* - پیغمبر پوئماسی باکیدا ۱۹۹۲- جی ایلین نوپا بریندا کتابجا
شکلینده و تهراندا وارلیق درگیسینین (۱۳۷۱ - یاز و یای ساییلار-
یندا چاپ اوگونموشدور .

بسمه تعالی

اطلاعیه

مقام معظم رهبری:

"تجلیل شایسته مردم زا و (شهریار) ، تجلیل از
هنرآمیخته بهایمان و اخلاص است !"

در راستای عمل به فرامین و دیدگاههای مقام معظم
رهبری در جهت تجلیل از مفاخر شعروادب ، کنگره بزرگداشت
شاعر بزرگ انقلاب اسلامی ، استاد سید محمد حسین شهریار به
رسم سالهای پیشین در شهریورماه ۱۳۷۴ توسط حوزه هنری
این سازمان در تبریز برگزار خواهد شد . لذا عموم شاعران ،
نویسندگان و محققان علاقمند میتوانند اشعار ، آثار و
مقالات خود را در موضوعاتی مانند تجلی قرآن در شعر شهریار
شهریار و اهل بیت (ع) ، جریان شعری حیدرآباییه سلام در
ادبیات آذربایجان ، انقلاب اسلامی در شعر شهریار ، عرفان و
شهریارو . . . جهت چاپ در مجموعه مقالات و شرکت در این کنگره
تا تاریخ ۱۳۷۳/۱۲/۲۹ به آدرس : "تبریز- میدان دانشسرا
سازمان تبلیغات اسلامی - واحد ادبیات حوزه هنری" ارسال
فرمایند . / ب

سازمان تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی

○ آنکارادا فضولی قورولتایی

۵- ۲ نوامبر (۱۴-۱۱ آبان) آییندا آنکاراذا بیلکند دا نگاهیندا دوغراما جی وقفی طرفیندن حاضیرلانا فضولی نین دوغومونون ۵۰۰- جی ایلی مناسبتیله ادبی سمپوزیوم گنجیریلدی.

سمپوزیومو تشکیل وئره ن کومیتیه تورکیه اسکی یؤک باشقانی (یوکسک اوگرتیم قوروملاری) و بیلکند اونیورسیتیه سینی قسوران و ایندی ده رکتورو اولان پروفیسور احسان دوغراما جی باشقانی لیک ائد - یردی.

بو سمپوزیومدا تورکیه ادیب و دیلچیلری و فضولی شناسلاریندا ن باشقا ایران و آذربایجان جمهوریسیندن ده فضولی شناسلار جا غیرلمیشدی. ایران دان آقای دوکتور جلیل تجلیل و من دعوت اولونموشدوق. آذربایجان دان آکا دمیک بکیرنبی اوف، پروفیسور یاشار قارایف، آنار رضایف، دعوتلی ایدی لر، آیریجا سمپوزیومون بیرینجی و ایکینجی گونلرینده آذربایجان جمهوررئیس حیدرعلیفله تورکیه نی زیارت ائدن ۸۰ عالم و ضیالیلاری دا اشتراک ائتدی لر.

گلن قوناقلاری ن آذربایجان نین ملی شاعیری پروفیسور بختیارواها - بزاده و آنار رضایف، پروفیسور قارایف و آکا دمیک نبی اوف و پروفیسور آزاده رستم اووا فضولی یارادیلغی نین مختلف جبهه لری باره ده دانیشدی لر. سمپوزیومون آجیلیش مراسیمینده تورکیه و آذربایجان جمهور رئیس لری ده دانیشدی لر.

ایران دان دوکتور تجلیل ایران ادبیاتی و فضولی باره ده و دوکتور هیئت ده فضولی نین دیلی و سؤز خزینه سی حقیقته دانیشدی لر.

تورکیه دن پروفیسور احمد ارجیلاسون، پروفیسور رشاد گنج، پروفیسور صادق تورال، پروفیسور حسیبه مازی اوغلو و پروفیسور زینب قورخماز و بیر نتیجه فضولی شناس اشتراک ائدی ب علمی - ادبی قونوشمالار آپاردیلار.

دیلیمیزین طنطنه‌لی شعر آخشاملاری

آذر آیینین ۲۷- سینده مُتقی‌لرین مولاسی علی بن ابی‌طالب (ع) حضرتلرینین دُوغوم گُونو مناسبتیله اسلامشهرین "اوستاد شهریار ادبی انجمنی" طرفیندن طنطنه‌لی و چوخ آداملی بیر تورکجه شعر آخشامی تشکیل اولموشدو. مجلس قرآن کریم قراشتیله آچیلدی. بونرا آقای اقبال منصورى انجمن حقینده معلومات وئردی و آقار داودی، صمد مرادی، ناطق، حجت الاسلام حاج آقا هاشمی، شاعیره خانم صمدی (شاعیره ساوالانا خطاباً) و اوستاد ناظر شرفخانه‌ای، حسن عبدالهی، آقای طالشی رستم صائیان، اوستاد آتش، حجت الاسلام حاج آقا سعیدی، خانم پاکروان حجت الاسلام حاج آقا اکبر حمیدی شائق، آقای هوشنگ جعفری، چوپانسی، علی خدائی، فرهنگ خدائی، و لائی "اومید زنجان" دان، آقای طهوری، ساوالان، آقای جاوید میانادان، بونلار هامیسی شعر و مقاله اوخو - دولار.

***

آذر آیینین ۳۰- ندا چرشنیه گونو تهراندا حاج آقا زرندی گیلین ائولرینده ادبی مذهبی بیر شعر آخشامی تشکیل اولدو. و بیر چوخلو حورمتلی شاعیرلردن شعر اوخودولار. بو ادبی مذهبی شعر آخشامی داچوخ گوزه‌ل، فایدالی، بارلی - بهره‌لی کئچدی. بو ادب محفیلرینده زحمت و چالیشمالاری اؤز عهدهلرینه گؤتوره‌ن آقای اقبال منصورى و حاج آقا زرندی ایدیلر. آله بونلارا و دیلیمیزده قلم ووروب، یازیب یاراد - انلارا باشاری و توفیق وئرسین .

***

بیئنه آذر آیینین ۲۶- ندا تهران دانشگاهینین آذربایجالی تسوی طلبه‌لری طرفیندن حضرت علی (ع) آنلادان اولماغی مناسبتیله همکن

دانشگاهین "هنرهای زیبا سالونوندا" تشکیل اولموش چوخ گؤزلو و دنطنه‌لی شعر آخشامیندا تورکجه شعر قوشان شاعیرلر اوز شعرلرین اوخودولار، بو شعر آخشامی دا بارلی - بهره‌لی کئچدی. بئله بئله - جلیسلی تشکیل لئدن طلبه‌لره آله تبارک و تعالی‌دان باشاری و موفقیت آرزو ائدیریک خصوصاً "خلقین و جامعه‌میزین اینامیله باغلی عزیز گونلرده .

* * *

آذر آیینین ۲۹- ندا تورکیه بؤیوک ائلیلیگی نین کولتور مرکز- نینده بؤیوک شاعیریمیز مولانا حکیم محمد فضولی نین دوغوم گونونون ۵۰۰ ایللیگی مناسبتیله بیر مجلس قورولدو .

اولجه تورکیه نین بؤیوک ائلیلیسی حؤرمتملی مدحت بیگ تریبون دالینا کئچیب دعوتلیره خوش گلدین دئیندن سونرا آقای دوکتور جلیل تجلیل ایران شاعیرلری نین فضولی نین فارسجا اثرلرینده کی، تاثیر باره ده دانیشدی. سونرا آقای دوکتور جواد هیئت فضولی په تاثیر ائدن شاعیر و یارادیجیلار باره ده چیخیش ائله دی. اوندان سونرا دوکتور صمدبیرامزاده فضولی حقیقده دانیشدی. آقای علی کمالی فضولی نین تاثیر آلمیش شاعیرلردن خصوصیله ساوه محالیندان اولان تیلیمخانین و فضولی نین شعرلریندن دانیشدی. مجلیسین سونوندا شاعیر ساوالان فضولی غزللریندن بئشله دیگی مخلصلریندن ایکی بئشله مه‌سینی اوخودو. بو مجلس آخشام ساعت ۵ دن ۸ قده ر سؤردو .

* * * ■ ح ۰۴۰ ساوالان

آذربایجان آدلیم و عارف شاعیری مللامحمد فضولی دوغومونون بئش یوز ایللیگی مناسبتیله، بین الخالق یونسکو تشکیلاتی طرفیندن ۱۹۹۴ - جو میلادی ایل، فضولی ایلی آدلانمیشدیر .

بو مناسبتله، کرج شهرینین اسلامی آزاد دانشگاهینین آذربایجانلی اویره‌نجیلری طرفیندن پنجشنبه گونو ساعات ۱۵ ده (۷۳/۹/۱۷) تاریخی نده بو شهرین آموزش و پرورش (تحصیل) اداره‌سی نین سالونوندا بیر عزیزلمه مراسیمی برپا ائدیلیمیشدیر .

بو مراسیمده، تهران اوستانیندا یاشایان آذربایجانلی فضولی شناسلار و ادیب‌لر اشتراک ائتمیش و اوج دیلده (تورکجه، فارسجا، عربجه)

دیوان یارادان آذربایجان شاعیرینین ادبی یارادیجیلینی حقینده
اؤز نظرلرینی مقاله و چیخیشلا بیان ائتمیشلر .

مراسیمین باشلانغیجیندا ، فضولی شناس و آذربایجان جمهوریتی نین
تهرانداکی سفیری پروفسور علیا رضفرلی ، فضولی اشرینین ادبی اینجه -
لیک و گؤزه لیگی باره سینده اؤز نظرینی بیلدیرمیشدیر .

سونرا آذربایجان ادبیاتینین گؤرکملی عالیم و فاضل شخصیتی و
وارلیق درگی سنین مدیری دوکتور جواد هیئت تریبون آرخاسینا کئچیب
فضولی نین ادبی شخصیتی و اونون شعرینده عشق ، ایمان ، فلسفه و
دوینولارینین درینلیگی باره ده ایضاحات وئرمیشدیر ، اوعین حالدا بو
عارف شاعیرین ادبیات و عرفانلایناشی طبابت ایشلرایله مشغول
اولماسینادا اشاره ائتمیشدیر .

دوکتور هیئت دن سونرا ، کرجین آزاد دانشگاهینین رئیسی قیسا بیر
چیخیشدا ، بو اجلاسدا اشتراک ائدن ادیب لردن و بو عزیزلمه مراسیمی
نی تشکیل ائدن لردن اؤز تشکرلرینی بیلدیره رک ، دانشگاه اوستا دلار -
نین بو مهم ادبی بیغنا قدا اشتراک ائتمه لریندن اؤز ناراضیی
لیغینی اعلان ائتمیشدیر .

اجلاسدا اشتراک ائدن شاعیرلر سیراسیندا ن آذر ما زندران ، آذربا -
یجانین اونونجو هجری عصرینده یاشایان قدرتلی شاعیری فضولینینی
آنادیلینه ائتدیگی خدمتله گؤره شعر دیلی ایله ستایش ائتمیش
دیر .

آذرما زندراننی دن سونرا ، نوبت گنج قادین شاعیره و یازیجی نوشین
موسوی یه جاتمیشدیر . نوشین موسوی اؤز مقاله سیننی درین احساسلا
او خوب و ایران داخیلینده فضولی یه لایق بیر ایشین گؤرولمه مه سینه
گؤره مسئوللاردان انتقاد ائتمیشدیر . سونراکی چیخیش ائدن ، کرج
شهرینده یاشایان آذربایجانلی شاعیر و یازیچیلارین آغ سا ققالارین
دان شایا (آلاو) اولموشدور . اؤز مقاله سینده فضولی نین شعر قدر -
تینی ، جامی ، نظامی و باشقا شاعیرلرله مقایسه ائدیب عشقین حقیقی
معناسینی فضولی باخیشلا آراشدیرمیشدیر .

جلسه نین سون دقیقه لرینده دوکتور حسین محمدزاده صدیق میکروفون
آرخاسینا کئچیب و فضولی یارادیجیلینی و کلاسیک تورک ادبیاتینی
حقینده حاضرلابینی دگرلی و اوزون بیر مقاله نین اوخوماسینا موفق

اولما سالدان، اونون مهم قسمت لریندن نمونه لر وئر میشدیر. دو قوتور صدیق بویوک شاعیر فضولی نین اسلام دونیا سینا بوتون شاعیرلردن آرتیق ائتدیگی حدسیز. حساب سیز خدمته اشاره ائدهرک، ایران اسلام جمهوریتی دولتی طرفیندن بو شیعه شاعیریندن لایقی قدهر تجلیسل اولما ماسیندان گیلئیلنمیشدی. بو مراسیم جلسهنی ترتیب ائدنلرین سیراسیندان جاوان اویره نجی حسنی نین درین احساسلا اوخودوغو شعرله ساعات ۱۹ دا سونا جات میشدیر. دئمک لازیمدیر کی بو مراسیمین برپا اولونما سیندا آقالار حسنی و رحمانپور بویوک امک صرف ائتمیشلر.

* * *

سه شنبه گونو آذر آیینین ایگیرمی دو ققوزوندا تهران دانشگاهینین آذربایجانلی اویره نجیلری طرفیندن ادبیات و موسیقی آخشامی بو دانشگاهین شهید آوینی سالونوندا برپا ائدیلیمیشدیر.

آذربایجانلی اویره نجیلری طرفیندن حاضرئلتان بو ادبیات بیغنجا غی ساعات ۱۳ دن باشلانیب ساعات ۱۸ ده قورتا رمالی ایدی. لاکین بوتون شعر آخشاملاری کیمی بو بیغینجا قدا اوزانیب ساعات ۱۹ یاخین سونا جاتدی. بو توپلاننتی دا تانینمیش شاعیرلریمیزدن توتاراق، جاوان شاعیرلریمیز اوز بیئنی اثرلرینی اوخودولار. جوان شاعیرلر سیراسیندان شاعیر "موذن زاده" نین "گلجهک بیییمدیر" عنوانلی شعری سالوندا باشقا بیر احساس یا رادیب آللولو آلقیشلارا سبب اولدو. او بو شعرده دیلیمیزین مکتب و مدرسه لرده یازیب اوخوما سینا تمارزی قالان خلقیمیزین احوال روحیه سینا شعر دیلی ایله بیان ائدیبلر. گله جده آنا دیلینده مکتبلرین آچیلما سینا و دیلیمیزین مختلف ساحه ده انکشاف ائتمه سینه اینا ندیغینی سؤیلمیشدیر.

بونونلا یاناشی عدلیه وکیلی علی کمالی نین درین مضمونو بیییر پوشماسی اشتراک ائده نلرین ماراغینی قازانمیشدیر. بو بیغینجا قدا تبریز شهریندن قوناق گلیمیش جاوان آنجاق مهارتلی شاعیر رحیم گوزهل، قیز اویره نجیلریندن خانم ثریا عبادی، گهرا غلامی و اوغلان اویره نجیلریندن ودود دوستی، داراب حقی، جهانگیر لطفی، نجم الدین پاک نفس و باشقالاری اوز اثرلرینی تقدیم ائدیبلر.

بو بیغینجا قدا عاشیق احد (گونئیلی) عاشیق آذری افشار، عاشیق علی بائی، عاشیق التماس حسینی اوز گوزهل ساز و سؤزلری ایله مجلسه

باشقا بېر خورارت بخش ائتديلر .

همچنين آذربايجان اوركستر عضولرى بو توپلانتيدا آذربايجان
موسيقى سيندن پارچا لارى ايضا ائتديلر .

بيغيغنا غين سون حيصه سينده دوكتور محمدزاده صديق تورك ديلى نين
آبيده لرى حقينده و تورك ديلى تاريخى اطرافيندا درين معلومات
وئردى .

همچنين خانم نوشين موسوى يئنى چا پدان جيخيميش " آذربايجان
توركجه سينده داش باسا چاپيندان ۱۳۷۰- جي ايله قدهر بوراخيلان
كتابلار " حقينده معلومات وئردى ؛

و نهايت اكبر آزاد " قاراچوخا " آدلى ناضر منظورى طرفيندن چا پدان
بوراخيلان قيسا رومان اطرافيندا ايضا حلاز وئره ندن سونرا مراسيم
سونا جاتدى .

■ حسن راشدى

- دى آبي نين ۲۷- نده حضرت مهدى (ع) بن دوغوم گونونده خامنه اى لرين
حسينه سينده طنطنه لى بېر شعر آخشامى كئچيريلدى . بو مراسيمده
وارليق قلم داشلاريميزدان آقاي عبدالكريم منظورى خامنه اى دن ده
دئليميز و ادبىا تيميز اوغروندا و وارليق دا چكديگى زحمتلردن
تجليل اولوندو .

○ حق ملكى

اؤره كئرده مينلر يارا
كؤنولكرده مينلر ديلك
دردله بو كوب اؤره كلرين قامتيني
كؤنول چكيب سعادتين حسرتيني
اؤره ك ايستر دردلرينه داوا - درمان
كؤنول زامان كروان - كروان
حق ملكى ، سن كووانين ساربانى
بيرا ز گؤزله حقه دوغرو يا تانلارى
ايستى چولده سرين ساق او بيدور و بيدور
بېر چوخ كوچر اينسانلارى
الوان دونيا بو راخبرسا
حق ملكى چا تديرا جاق بو كروانا
بو غلاما يان اينسانلارى .

بعضو بىل شېرويه نسيب دن :

● یافیش بیر ادعا

کئچنلرده کیهان هوائی و نامه آذربایجان غزتلرینده فیروز شمرینی (دیلمنچی) نین با کیدا عمومی بیر پیغینجا قدا ایران آذربایجانلیاری طرفیندن سویله دیگی سؤزلری و اونا اعتراضلارینی نقل ائدرکن فیروز شمرینی نین وارلیغین قدیم همکارلاریندان اولدوغو قید ائدیلمیشدی. او گونلری متعاقب فیروز شمرینی نین آزادلیق رادیوسی ایله آپاردیغی مباحبه ده اؤزونو وارلیغین قدیم همکارلاریندان قلمه و ثرمه سی بیزی و وارلیق یازیچیلار هیئتینی چوخ تعجب لندیردی. اونا گؤره ده ایضاح عنوانیله بو سطرلری یازما غا قرار وئردیک .

آقای فیروز شمرینی وارلیق ایلک ایلمرینی یا شارکن دفتریمیزه گلدی و یازدیغی شعرلریندن وارلیق دا چاپ ائتمک اوچون بیزه وئردی او زمان او ۱۶- ۱۵ یا شلاریندا بیر اوشاق و یا نوجا وان ایدی. اما شعرلری یا خشی و چاپ اولونا جاق سوپه ده ایدی. بیزه ده وارلیق دا او نون شعرلریندن چاپ ائتمگه باشلادیق. بیرمدت سونرا تورکجه جدول حاضر لاییب والیفا گتیردی. سونرا اونو تمار دیسام مرحوم اوستساد شهریار لاما مباحبه سی وارلیق دا نشر اولوندو. فیروز دیلمینچی یالنینز وارلیق دا دگیل باشقا تشکیلات و غزتلرده داهی شعر و اثرلرینی چاپ ائتدیرمیشدیر. نئجه کی اونون جبهه شهیدلری و اسلام انقلابینا عاید "قانلی نغمه لر" آدلی کتا بینی سا زمان تبلیغات اسلامی چاپ ائتمیش دیر.

بیزیم وارلیق درگیسینی جیخاردیغیمیز گوندن بری بیزه گلن شعر و یازیلارین درگی ده چاپ اولونماسی باره ده قراریمیز یا زانا یوخ یازییه باخماق و قرار وئرمک دی! "أَنْظُرُ مَا قَالِ لَاتَنْظُرُ مَنْ قَالِ" ویا بنگر چه می گوید منگر که میگوید .

وارلیغین قاپیسی ایلک گوندن بری ایران اسلام جمهوریتی نیسین تانیمیش مخالفلریندن باشقا هرکسه آچیق اولموشدور .

مثلاً "آقالار اسماعیل هادی، رسول اسماعیل زاده، امین صدیقی، بحر-العلومی و باشقالارینین دا شعر و مقاله لری دفعه لرله وارلیقدا نشر اولونموشدور .

بیر جوخ شاعیر و یازیچیلاریمیز ایملک تجربه لیرینی وارلیق دا آپا رمیشلارو وارلیق دا یازماقلا مشهور اولموشلار. مثلا "آقای اصغر فردی ده ایملک دفعه بیزه گلدیگینده ۱۷-۱۶ یاشلاریندا یئنی شعر یازماغا باشلامیش بیر نوجا وان ایدی و اصلا" ادبی دیلیمیزده یازماغی تجربه ائتمه میشدی. آقای فیروز شمیرینی ده بو یئنی یئتمه لردن بیریددی. فقط او جوخ تئز تاثیر آلتیندا قالان و فکیرینی دگیشن بیر گنج دی. بیر گون بیزی مدافعه اوچون یازدیغی بیر مقاله سینی بیزه گتیسردی و اونون وارلیق دا چاپ اولونما سینی ایسته دی. مقاله افراط درجه ده دوغوسال (احساسی) و بیر آز دا منطق و مصلحت دن اوزاق ایدی. اونا گوره ده چاپ ائتمه کی مصلحت گورمه دیک، بیرگون ده نشر دانس مجله - سینده سبحانداغلی، کیمی اویدورما آدلا (محمدی) علیه میزه مقاله یازدی. اونا دا جاواب یازماغی او یغون گورمه دیک .

دئمه لی ایک کی بیر مجله نین نه تفتیش ائتمک صلاحیتی واردیر نه ده ائله جه بیر گوج الینده دیر. بیزیم الیمیزه چاتان یازیلاری باشی بللی منحرف آداملاردان اولما دیغی شرطی ایله مجله ده درج ائدیریک طبیعی اولاراق بودا یازارین سیاسی نظر لیرینی تایید و یا تکذیب ائتمک معنا سینا دگیل. قرآن کریم بویورموشکن " وَا تَزْرُوا وَا زْرَهُ وَا زْرَ اٰخِرٰی " (یوکله مه بین بیر یوک آپارانا باشقا سنینین یوکونسو)، و عمومی بیر مجله ده بیر مقاله نین چاپ اولونما سی یازارین "مکداش" اولدوغو معنا سینا دا دگیل

اونون حقیقده دئیلنلر دوغرو و یا یانلیش، بیزی علاقه دار ائتمز. او هنج بیر زامان وارلیق یازیچیلار هیئتیندن اولما ییب و شعر و یازی گوندرمکدن باشقا درگیمیزله آیری بیر علاقه سی ده اولما میس دیر. بیز اونون آپاردیغی مباحه لری تایید یوخ کسکینلیکله تکذیب ائدیریک . ۱۶ سنه دا واملی شکیلده نشر اولوب دیلیمیزی، ادبیاتیمی زی و فرهنگیمیزی ساغا - سولا ساپمادان، دوؤگون شکیلده یا یماغنا داوام ائدن و خلقیمیزین و دنیا ادبی - فرهنگی محفل لیرینی - اعتمادینی قازانان و تاریخه گئچن وارلیق، وطنی، اسلامی و خلقی لیگینی هامییا ثبوت ائتمیش دیر. بو گون بعضی کیمسه لر شخصیت و شهرت کسب ائتمک اوچون او زلیرینی هر هانسی بیر شکیلده وارلیغا باغلاماق ایسته سه لر بو وارلیغین گونا هی یوخ اونون اعتبار و حسن شهرتیندن آسیلی دیر. آلاسه هامیمیزی خصوصیه گنج لیریمیزی دوغرو یولا هدایت ائتسین .

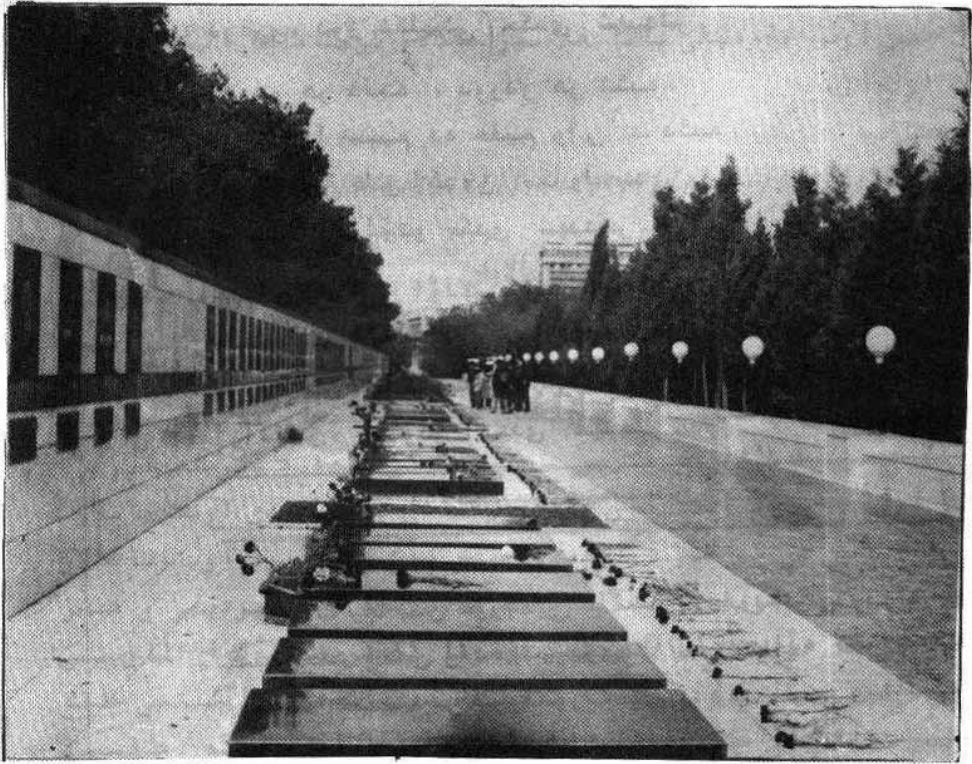
ج. هیئت

○ شهيدلر

قانلى يانوار مناسبتى يله

بختيا رواها بزار دهن:

قاتل گوللەسىنە قوربان گئەدېرەكن
گۆزونو صاباھا دېكىدى شهيدلر
اوج رنگلى بايراغى اۆز قانلار يلا
وطن گۆيلرېنە چكىدى شهيدلر.
ظالم اۆيونمەسىن غولوملر يله
مىن بىر بەھتانىيلا، مىن بىر شرىلە
حقيقت يولوندا اۆلوملر يله،
اۆلومو كامىنا چكىدى شهيدلر.

قارا يانوار شهيدلرېنېن مزارى - شهيدلر خىيالىنى - باكى

اۆ شنبە گئەھسى، اۆ قتل گونو
مومكونە دۇندەردىك جوخ نامومكونو
خلقىن قلىبېدەھكى قورخو مولكونو،
اۆ گئەھ داغىدىب سۆكدو شهيدلر.

تاریخی یا شادیب دیله گیمیزده ،
بیر یوموونا دوندوک او گشجه بیز ده ،
بیخیب کوله لیگی اوره گیمیزده
جسارت مولکونو تیکدی شهیدلر .

اونلار سوسدورولان حقی دیندیره .
قاراجا تورپاغی قیمتلندیره ،
دوان وجدانلاری غیرتلندیره .
آخی ، ائل غیرتی چکدی شهیدلر .

بیلیریک ، بو بلا نه ایلک دی ، نه سون
اؤلورکن اوغروندا بو آنا یوردون .
قوزو جیلدینده کی او قوجا قوردون ،
دوغرو ، دوز شکلینی چکدی شهیدلر .

دوزدو هر ذلته ، دوزدو هر شئییه ،
"دونیادا منیم ده حقیم وار" - دئییه ،
کوتله نی خلق ائدهن مقاوله یه
قانییلا قولونو چکدی شهیدلر .

انسان انسان اولور اؤز هنریله ،
ملت ملت اولور خیری ، شریله ،
تورپاغین باغرینا جسدلریله ،
آزادلیق تومونو اگدی شهیدلر .

آجی بیر خیبر

آذربایجانین گورکملی عالیم و یازیجیسی پروفیسور
سیداحمد امین زاده (تبریزی) ۱۳۷۳/۸/۱۳ ده تهراندا
وفات ائتمیشدیر . پروفیسور امین زاده تاریخ و فلسفه
دوقتورو و اوزون مدت باکیدا علملر آکادمیاسیندا
فلسفه تدریس ائتمیش و وطنه قاییداندان سونرا دا علمی
مقاله لریله چالیشلارینا داوام ائتمیشدیر .
اولو تانری دان اونا رحمت و محترم عائله سینه ساغلیق
، اوزون عؤمور و دوزوم دیله بییریک .

وارلیق

فولکلور آراشدیرمالاریندا، اللی ایل بوندان اول ایلک دفعه رحمتلیک محمدعلی هلال نلصرینین همتی ایله مطبوعاتدا درج ائدیلمیش "کوشکی بالابان" ماهنسی ایله راستلاشدیم . محمدعلی هلال نلصرینین بیر شاعیر، مطبوعا تچی، مدنیت خادمی و ائل قایغی کشی کیمی آذربایجان ملی مدنیتی ماضیسینده اونودولماز آدی - سانی و سیلینمز ایزلری واردیر. اونون مطبوعاتی ایشلری ایچرسینده نمونه اولراق، ایلک دفعه " هوپ هوپ نامه"نی تبریزده چاپ ائتدیگیندن آد آپارماق اولار.

" کوشکی بالابان" ماهنسینی وقتیله رحمتلیک هلال ناصری نین اونو یازدیغی باشلیقلا بیرلیکده وئرمک داها یئرلی اولاجاق.

"م.ع. فرزانه"

○ کوشکی بالابان

بو بیر او یوندی رکی، تبریزده بو آخرلره کیمی اوینا یاردیلار. بیو او یونون اولی باشلیب او تاریخدن کی، آذربایجان تاریخی حادشه- لر نتیجه سینده شمالی و جنوبی - دئییه ایکی حیصهیه آیریلیب دیر. بو او یون آخشام وقتي گون باتان زامانی باشلاناردی. اوینا یانلار- یین دا سایی هر نه قدر اولسایدی عیبی یوخ ایدی. اول اوینا یانلار حلقه کیمی دو زولوب و قوللارینی بیر- بیرینه کئچیریدیلر و هر کسده گرهک قولونی او بیرینین قولونا کئچیرندن سونرا ال لرینی دال طرفده محکم بیر- بیرینه کئچیره ایدی. ائله کی، اولینجی حلقه دو زلدی، ایکینجی حلقه اونلارین چيگنینه چيخاردی و یئنه حلقه ووزلادیلار. اوچونجی سیرادا ایکینجی نین چيگنینه چيخاردی. ائله کی، بو اوچ صف دو زلردی، بو سوزلری اوخویوب و فیرلاناردیلار تا کون

باتاردى و اويون دا غيلاردى.

"هلال ناصرى"

باخارام سنه، هاوا قارالير،
كوشكى بالابان آراز باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار،
ياردان آيريلدى آماغلى قيزلار
ديزى قوجاقلى، اوره كدن سيزلار
دوره مه گلين، آداخسيزلار،
كوشكى بالابان آراز باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار،
ايلر دولاندى، آغلاركن ياتديق،
طالع اوياندى، بىر- بىر يىر تا پديق
بىر اورهك، بىر قان بىر يىر تا پديق
محبت گوزى بىر يىر باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار،
چاتدى بىر يىر اوغول، آنا لار
اۇزاقدان گوروب قوللارين آچار
آنام گل دشييب باغرينا باسار،
محبت گوزى بىر يىر باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار...

كوشكى بالابان آراز باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار،
آى آراز، قورى، آخما بىر زمان،
اى بىزى اۇدا ياندىر يىب ياخان،
سنه آيريلدى آنا بالادان،
كوشكى بالابان آراز باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار،
آنا چيغىرير "واى بالام هانى"
بالا چيغىرير "واى آنام هانى"
مه لر قويدون سن هر ايكى جاني،
كوشكى بالابان آراز باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار،
داغلار يندا وار قانيمين ايزى،
ايندى ده باخير آنامين گوزى،
اۇجا داغلاردان آختار بىر بىزى،
كوشكى بالابان آراز باخار،
آرازين سويى گوزلردن آخار،
گون باتان زامان قلبيم دارالير
باغريم اولور قان، رنگيم سارالير

○ پارمە جمالیم یوخ

اٹله حالیم پریشان دیر ائدهن بیر درک حالیم یوخ
گۆرهن هر کیم منی بؤیله سانیر کیم بیر ملالیم یوخ
گره کمز اؤز گه لر بیلسین نه دیر دردیم، نه دیر حالیم
خوشام بو عشق دردیله، بیر آیری قیل و قالیم یوخ
بودور سئوگیم ملاحظلی ملکمیش، هیجری قالمیشدیر
نه بیر مونس، نه بیر همدم، نه پارمه جمالیم یوخ
جالیم شؤکتیم غمدیر نه بیم وارسا اؤدور یالینیز
کی اوندان باشقا بیر کیمسم، نه بیر جاهیم جلالیم یوخ
نه ذوق و شوقیله آتدیم جاتیم جان بیر کمالاته
ایتیردیم هر نه بیم واردی، نه نقصیم نه کمالیم یوخ
خوشام اول گونلریمدن کیم خوشیدیم وصل اومیدیله
نه قالمیش بیر اومید ایندی، نه ده ذوق وصالیم یوخ
سا والان عؤمرونو قویدو بوتون اؤز خلقی اؤغروندا
سنی بیر گون آنار خلقین بیلر، آیری خیالیم یوخ
اٹلیم، خالقیم، صداقتله شرافتله عؤمور سورموش
بو حالدان آز ضرر وارسا یقینیم وار. زوالیم یوخ

حضور ریاست محترم سازمان صدا و سیما جناب آقای
لاریجانی و ریاست محترم صداوسیما مرکز تبریز

با سلام عرض از تحریر این نامه با زگو نمودن مطالبی است که مدتها در اذهان بسیاری از هموطنان آذربایجانی بصورت یک سوال و معمائی حل نشدنی باقی مانده و اینک تغییر در کادر بالای صدا و سیما کشور رابه فال نیک گرفته و امیدوار هستم مورد توجه قرار گیرد و همانطور که مستحضر هستید در سال ۷۲ برای احیاء زبان و ادبیات اصیل فارسی و زدودن نفوذ فرهنگ و زبان بیگانه از آن گرد هماثیهای تشکیل گردید و از سوی دانشمندان و استادان فن سخنها رفت و آنچه ما از طریق رسانه‌های گروهی شنیدیم و دیدیم اتفاق نظر تمامی اهل فن بود مبنی براینکه اصالت زبان در رساندن پیام نقش اساسی داشته و لازم است که از زبان اصیل بعنوان میراث بجا مانده از گذشتگان حفظ و حراست گردد و تلویزیون نیز در این خصوص برنامه هائی تهیه و پخش کرد که در آن نیز از سوی اساتید شرکت کننده رجوع به متون و کتب ادبی گذشته مثل اشعار حافظ و سعدی را سازنده دانسته و اهمیت آنرا بعنوان زبان فارسی متذکر شدند و از همه مهمتر فرمایشات خردمندان رهبر عالیقدر حضرت آیت الله خامنه‌ای را در سخنرانیهای متعدد که از زبان اصیل به عنوان میراث فرهنگی ارزشمند گذشتگان یاد نمودند و اهمیت آنرا برای جلوگیری از نفوذ فرهنگ بیگانه بر همگان گوشزد فرمودند و همچنین رهنمودهای ایشان رابه رادیو و تلویزیون، در همین خصوص که این مطالب من حیثیست مجموعه مصاحبه روز جمعه ۷۲/۲/۲۴ ریاست محترم رادیو تلویزیون آذربایجان شرقی مرکز تبریز را در افغان زنده نمود و حکایت از دو طرز فکر مختلف آنهم در یک دستگاه (صداوسیما) دارد که گوشه‌هایی از آن مصاحبه در ذیل آورده می‌شود.

سؤال از یک شرکت‌کننده علمداری : چرا صدا و سیما مرکز تبریز — برنامه به زبان ترکی آذری راکم و آنهم با زبان مخلوط و غیراصیل تهیه و پخش می‌کند؟

جواب ریاست محترم مرکز تبریز : ۱- آنچه برای ما اهمیت دارد پیام است نه اصالت زبان ۲- ما نمی‌توانیم به قرون گذشته برگشته و مثلاً از قرن ۴ هجری به دنبال لغات اصیل باشیم ۳- در آذربایجان هر شهری و حتی هر دهی برای خود لهجه خاصی دارد ما نمی‌توانیم نظر تمامی آنها را تامین کنیم ۴- آذربایجان منطقه صنعتی و قطب صنعتی کشور بوده و طبیعتاً مهاجرین فارسی زبان نیز در این استان کسب می‌کنند و آنها نیز برنامه‌های مخصوص خود را طلب می‌کنند ۵- اگر ما به زبان اصیل صحبت کنیم مردم نمی‌توانند آنرا خرد کنند و بفهمند بنا بر این ملاک زبانی است که در قهوه‌خانه‌ها استعمال می‌شود.

اکنون با توجه به متن مصاحبه فوق نظر ریلست محترم کل صدا و سیما و همچنین ریاست مرکز تبریز را به موارد ذیل جلب می‌نمایم :

۱- با توجه به اینکه کشور ایران یک مملکت اسلامی بوده و بنا به وظیفه شرعی و قانون اساسی هدف تشکیل امت واحد جهانی می‌باشد شما بعنوان مسئولین صدا و سیما در این خطه از کشور رسالت فرهنگی و پیام خود را با کدام زبان غیر از زبان اصیل این منطقه می‌خواهید به مردم برسانید و نتیجه مطلوب را نیز بگیرید مگر نه این است که پیام اصیل، زبان اصیل می‌طلبد و مگر نه این است که کلام خدا و پیام خدا نیز نه با زبان مخلوط بلکه با زبان اصیل بیان شده؟

۲- برگشت به گذشته برای شناخت و حفظ هویت فرهنگی و میراث فرهنگی اجداد مسلمان خود جهت جلوگیری از نفوذ فرهنگ بیگانه به کدامین دلیل در این گوشه از میهن اسلامیان امکان پذیر نیست و این بی‌اعتنائی به میراث فرهنگی چه معنی و نتیجه‌ای می‌تواند داشته باشد جز تخریب فرهنگی.

۳- هر زبان دارای لهجه‌های مختلف بوده اما دارای یک لهجه ادبی مشخص نیز می‌باشد که همان لهجه معیار زبان و ارتباط با مردم در رسانه‌های گروهی به شمار می‌رود مانند وضعیت زبان فارسی در کشور ما و مسلماً زبان ترکی نیز از این قاعده مستثنی نبوده و نیست و متأسفانه لهجه کاربردی شما در مرکز تبریز نه تنها لهجه ادبی

ترکی نیست بلکه شبیه سایر لهجه‌های موجود در آذربایجان نیز نمی‌باشد به عنوان مثال کاربرد (با توجه به اینکه کما اینکه - از قنار معلوم - پخش برنامه - شنوندگان محترم و غیره) در هیچ لهجه‌آذری نبوده و نیست و این گونه گویشهای آلوده فقط از معجزات صدا و سیما بوده و ارتباطی با زبان آذری ندارد.

۴- بانگاہی به اوضاع و احوال اقتصادی منطقه آذربایجان و با توجه به سمینار رشد و توسعه آذربایجان و سخنان اساتید و استا - ندار محترم در سال ۷۲ در این سمینار معلوم گردید که آذربایجان نه تنها یک منطقه صنعتی به حساب نمی‌آید بلکه روز به روز سیر - قهقرائی را پیموده و از مقام سومی در بین استانها به رده هفدهمی سوق داده شده و با توجه به واقعیات عینی و علمی و وجود بیکاری در داخل استان چنین منطقه‌ای نمی‌تواند قابلیت جذب مهاجر را داشته باشد و به قول بر گزار کنندگان سمینار از لحاظ مهاجرخیزی رتبه اول را در کشور دارد و نگاهی به آمارهای رسمی کشور و گشت و گذار در میان مردم وجود افراد غیربومی را کمتر از یک درصد و آنهم از تیپ دانشجوی و کارمند انتقالی که سکونت موقت دارند نشان می‌دهند حال ریاست مرکز تبریز بر اساس کدام دلایل و اسناد معتبر آماری از کثرت افراد غیربومی صحبت می‌فرمایند روشن نبوده و صدا و سیما بر اساس کدام معیار و سنجش ۹۰٪ برنامه‌های محلی را به زبان فارسی و بقیه را نیز به زبان مخلوط نزدیک به فارسی پخش می‌کنند دلیل - آنهم بدرستی معلوم نمی‌باشد.

۵- مسئولان محلی و کشوری صدا و سیما باید توجه داشته باشند و این واقعیت را قبول کنند که مردم آذربایجان بدون هیچ زحمتی هنوز هم می‌توانند زبان شهریارها - صراف تبریزی‌ها و دیگران را بدون اینکه نیازی به خرد کردن داشته باشند بفهمند و به همین خاطر هم هست که حیدر با با تاثیر خود را تا اعماق قلوب این مردم بخشیده و همه از آن بهره‌مند گشته‌اند، علاوه بر آن در هیچ جای تاریخ و عالم دیده نشده که ادبا و شخصیتها زبان ادبی را نادیده گرفته و زبان قهوه - خانه‌ها را جایگزین آن کنند و وسیله پیام‌رسانی قرار دهند به همین خاطر جا دارد که مسئولان و سیاست‌گذاران صدا و سیما در امر پیام - سانی و ارتباط با مردم توجهات شایسته مبذول داشته و در این راستا از وجود کارشناسان و ادبا و اهل فن جهت بالا بردن کیفیت فرهنگی

دینی و اجتماعی برنامه‌های صدا و سیما این خطه از کشور بیشتر استفاده کنند.

بسمه تعالی

نامه اعتراض‌آمیز جمعی از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز به
صدا و سیما :

اَللّٰهُمَّ الْمُوْمِنُوْنَ اِخُوْهٌ " بدرستیکه مومنان برادران یکدیگرند .
اَلْمُوْمِنِ مِّنْ مُّسَلِمٍ الْمُسَلْمُوْنَ مِنْ يَذْرُوْا لِسَانِهٖ " مؤمن حقیقی کسی است که
مسلمانان از دست و زبان او در امان باشند .

ما که امروزه در جهان ادعای پاپی‌بودن به شعائر اسلامی را بر
زبان می‌آوریم و شعارمان (اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰكُمْ) است و نژاد
پرستان جهان را در حلقه مزمت قرار داده و غبار رشوایی بر سرشان
می‌ریزیم. اما اگر از روزن صداقت و با دیده راستین به خودمان
بنگریم، چه ملاحظه می‌کنیم و آیا این با سُنّت و کتاب مطابق است
یا ...

با توجه به اعتراضهایی که مردم شریف آذربایجان نسبت به برنامه
های صدا و سیما ابراز داشته‌اند باز مشاهده می‌گردد که در مضمون
برنامه‌ها (تفریحی، تعلیمی) اهانت‌های متعددی به زبان و فرهنگ ترکی
می‌شود ما با این احوال و افعال چه چیزی را می‌خواهیم ثابت کنیم؟
آیا ما برای خندانیدن و پرکردن اوقات فراغتمان باید آداب و

رسوم و فرهنگ یک ملت اصیل رابه سخره بگیریم، و از آن بصورت نرد۔ بان جهت رسیدن به سکوی اهداف خویش استفاده نمائیم؟ آیا ما آنقدر با عدم کارآیی و کارپردازی متخصصان مواجه شده ایم که دیگر حرفی برای گفتن و تصویری برای نشان دادن نداریم؟ و اغلب با نشان دادن یک ترک در نقش قاچاقچی، کلاهبردار یا مثلاً "از شغل آپرومند یک فرد رفتگر که در هر صورت باید این وظیفه را در جامعه یکی بر عهده بگیرد با کم ارزش نشان دادن این شغل به علت اینکه پایگاه اجتماعی پائینی در جامعه دارد با لهجه ترکی از آن برای خندانیدن مردم استفاده کنند.

مگر ما در طول این سالها چند تا سریال یا فیلم از تاریخ مشروطیت و مقاومت ملت شریف آذربایجان در برابر جور و ظلم زمان که از خود نشان دادند، تا اینکه بتوانند بیرق مشروطیت و آزادی را بر سر ایران به اهتزاز در آورند داشته ایم؟ مگر غیر از آن است که آذربایجان سنگر ایران بوده در طول تاریخ؟ مگر ما کم داریم از رشادتهای ستارخان - شیخ محمد خیابانی، مهدی باکری و در دنیای فلسفه استاد محمدتقی جعفری و در عالم ادبیات افتخار و استاد شهریار...

کدام یک از این موارد رابه تصویر کشیده اند که حال نوبت به قاچاقچی و کلاهبردارش رسیده است.

ما از مسئولان تقاضای رسیدگی به این مسائل هستیم. یقیناً هر ملتی حق دارد بر اهانت هایی که بر فرهنگ و رسوم خود می شود معترض گردد و این مطلب را بیان می کنیم تا انشالله اخوة خودمان را با اتخاذ تدابیر مسئولان به جهانیان ثابت کنیم.

اجراکم عندا....

جمعی از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تبریز
امضاها محفوظ

اولدون اوز اثلینه دیلینه باغلی
 عشقن لاله تک اوره یی داغلی
 شعرین غزلترین اینجه ماراقلی
 ادب مولکونده سن سلطان فضولی
 اویونور آدینا دؤران فضولی

اوج شیرین دیلده سن یارا کدین اثر
 قومادین دیلینه یتیشین خطر
 اولسا فارسه شکر ترکی دیر هنر
 یتیشمز هنره گوهر فضولی
 شعرین دیلدرده دیر ازبر فضولی.

یازدین فارس دیلینده عرب دیلینده
 یایدین آنادیلین اوز اثلینده
 قوی دیلن سین سوزون سازلار دیلینده
 او زنگین دیلره آلقیش فضولی
 سن سئوهن اثلره آلقیش فضولی

قارانلیق یوللارا سن مایاق اولدون
 اوره کده نور ساچان بیر چراغ اولدون
 سن باها بیجلمز گوللو باغ اولدون
 گولدو عشقین گولو سنده فضولی
 وورولدوم عشقینه منده فضولی

حاققین جارچیسی دیر شاعیر دونیادا
 گندیب حاق یولوندا چوخ باشلار بادا
 تؤلانیب اویمادین شهرته آدا
 دانیشدین حاق سوزو یازدین فضولی
 باطلین ریشه سین قازدین فضولی

واردیر هر سوزونده مینلرجه حکمت
 شعرین فلسفه دیر ، عرفان ، فضیلت
 هانسی شاعیرده وار سنده کی قدرت
 آلدین قدرتینی ائلدهن فضولی
 گوجلو دور ائل گوجو سئلدن فضولی

چکدی غربت غمین اثلین آتمادی
ظولمکار شاهلارا اوزون ساتمادی
خالقی یوخلاتمادی اوزو یاتمادی
حقیقت وورغونو اولدو فضولی
کفرونده ریشه سین یولدو فضولی

گرهک شاعیر اولان اثل غمین آنا
بیسلیگی درک ائده یاخشینی قانا
نفرین او شاعیره اوز دیلین دانا
دانمادی اولنسون اثلین فضولی
خطردن قورودو دیلین فضولی

شیرین دیر هر کسه اوز آنا دیلی
هر بیترین اوزونه خوشدور حاصلی
بالنیز آذرین ده بو دور نیسگیلی
قالدی اوز یوردونا حسرت فضولی
چکدی عومور بو یو غربت فضولی

○ قهرمان اثل

بیز طاغوتلار تیفاغینین سوکوب توکن بیلی بیک
("آلولاردان یارانمیشیق آذربایجان اثل بیک")
ایلر بویو یاشامیشیق ایگید سایاق ایراندا
خوزستاندا دالغالانیب صدام بوغان سئلی بیک
شهریارین، فضولینین، صابرلرین نوه سی
کورا و غلنون، بابک لرین بوکولمه یین بیلی بیک
بیز شو شاییق، خوجالییق، خان کندی بیک، قاراباغ
عاشیقلارین سازلارینین نومه سی بیک تئلی بیک
قاراباغی بیز و ثرمه ریک داشناکلارا "آرازیم"
"چون دونیانین قورخو بیلمز بیر قهرمان اثل بیک"

لطیف حسینی (آراز)

ملا محمد فضولی

دو غومونون ۵۰۰ ایلیگی مناسبتله

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

15-th. Year No. 94-3

Oct. Nov. Dec. 1994

Add : 151, Nord Felestin Ave.

Dr. Javad Heyet

Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی ، ادبی ، هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول :

دکتر جواد هیئت

تهران : خیابان فلسطین شمالی پلاک ۱۵۱

کد پستی ۱۴۱۶۹

عصرهای زوج تلفن : ۶۴۶۶۳۶۶

شرکت چاپ خواجه ، خیابان فردوسی جنوبی ، کوچه خندان شماره ۱۴